

Tasainen tulonjako – kaikkien etu?

Sosioekonominen asema tulonjakoasenteiden taustalla

Helmi Piesanen
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma
Ohjaaja: Noora Ellonen
Helmikuu 2017

TIIVISTELMÄ

Tutkielmani käsittelee yksilön sosioekonomisten tekijöiden yhteyttä tulonjakoasenteisiin. Yhteiskunnallinen eriarvoisuus ja tuloerot ovat olleet viime vuosikymmeninä kasvussa lähes kaikissa länsimaissa, Suomi mukaan luettuna, huolimatta siitä, että tuloeroilla on havaittu olevan negatiivia vaikutuksia yksilöiden hyvinvointiin, yhteiskuntarakenteeseen sekä talouteen. Tuloerojen kasvun voidaan katsoa johtuvan poliittisista valinnoista, ja koska suomalaiset suhtautuvat tuloeroihin pääsääntöisesti kriittisesti, eivät nämä päätökset vaikuta saaneen tukea kansalaisten enemmistöltä. Kuitenkin tuloeroille löytyy kannattajansakin ja aiemman tutkimuksen perusteella voidaan odottaa korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevien kannattavan tuloeroja muita tyypillisemmin. Onkin esitetty, että yhteiskunnan hyväosaisimmilla on enemmän vaikutusvaltaa poliittisessa päätöksenteossa, minkä vuoksi heidän äänensä voi tulla paremmin kuuluviin myös tulonjakopolitiikassa. Hypoteesinani onkin, että paremmassa sosioekonomisessa asemassa olevat suomalaiset tyypillisemmin kannattavat tuloeroja. Tällöin myös toteutettu tulonjakopolitiikka saattaisi selittyä parempiosaisten suuremmalla poliittisellä vaikutusvallalla.

Paikannan tuloerokeskustelun eriarvoisuuden tutkimuksen kenttään. Tuloerot voidaan nähdä yhtenä yhteiskunnallisen eriarvoisuuden indikaattorina. Toteutettu tuloeropolitiikka näyttäytyy kyseenalaisena paitsi kansalaismielipiteen ja toteutetun politiikan epäsuhtaan, myös tuloerojen ja eriarvoisuuden oikeudenmukaisuusvaikutusten vuoksi. Suhtautumista tulonjakoon tarkastellaan erityisesti tuloeroihin, mutta myös uudelleenjakoon suhtautumisen näkökulmasta. Suomalaisten tulonjakoasenteiden ohella kiinnostuksen kohteena on etenkin sosioekonomisten tekijöiden yhteys tulonjakoasenteisiin. Näiden tekijöiden yhteyttä asenteisiin tarkastellaan kvantitatiivisella tutkimusotteella käyttäen aineistona vuoden 2010 European Social Survey -aineiston 1878 suomalaisvastaajasta koostuvaa osa-aineistoa. Analyysimenetelmänä on lineaarinen regressioanalyysi ja tuloero- ja uudelleenjakoasenteita kuvaavat summamuuttujat muodostetaan aineistosta pääkomponenttianalyysin avulla.

Saadut tulokset ovat pääosin linjassa aiemman tutkimuksen sekä tutkimushypoteesin kanssa. Tuloeroihin suhtautumista pystytään selittämään jokseenkin hyvin sosioekonomisilla tekijöillä ja tulosten perusteella tuloeroja kannattavat muita enemmän nuoret, suurituloiset, toimeentulonsa hyväksi kokevat, opiskelijat, korkeakoulutetut, miehet, yrittäjät, vakituisessa työsuhhteessa olevat ja esimiesasemassa olevat. Uudelleenjakoasenteita ei kuitenkaan voida selittää yhtä kattavasti sosioekonomisilla tekijöillä, vaikka toimeentulovaikeuksia kokevien, ei-yrittäjien, naisten ja jossain määrin kotitalouden matalien tulojenkin havaittiin ennustavan myönteisempiä uudelleenjakoasenteita. Uudelleenjakoasenteilla viitataan tässä tutkimuksessa pääkomponenttianalyysin pohjalta syntyneeseen asenneryhmittymään, joka käsittää verotus- ja sosiaalietuusasenteisiin liittyviä sekä talousliberaaleja näkemyksiä kuvaavia muuttujia.

Tuloeroasenteiden osalta tulokset siis tukevat oletusta korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevien myönteisemmästä suhtautumisesta tuloeroihin. Uudelleenjakoasenteita ja niihin vaikuttavia tekijöitä sen sijaan olisi hyvä tutkia enemmän luotettavamman kuvan saamiseksi. Tulokset kiinnittävät huomion niin ikään kysymykseen korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevien mahdollisesti suuremmasta poliittisesta vaikutusvallasta myös Suomessa, vaikkei liian pitkälle vietyjä johtopäätöksiä demokratian tilasta voidakaan tämän tutkimuksen perusteella tehdä.

Asiasanat: Tuloerot, tulonjako, eriarvoisuus, tasa-arvo, asenteet, tulonjakoasenteet, lineaarinen regressioanalyysi, pääkomponenttianalyysi

PIESANEN, HELMI: Income equality – a benefit to all? Socioeconomic status behind attitudes towards income inequality and redistribution

Master's Thesis in Social Policy, 70 pages + 1 appendix page

Supervisor: Noora Ellonen

February 2017

ABSTRACT

This study focuses on how individual socioeconomic factors are linked to attitudes towards income inequality and redistribution. Recently, both social and income inequality have been growing in most of modern countries, including Finland. The growth has not stopped despite the positive connections found between low income inequality and both personal and social well-being. The growth of income inequality can be linked to political choices that impact the outcome of policies that do not enjoy wide support from its citizens. However, even in Finland, where income inequality is frowned upon by the majority of people, policies contributing to income inequality still gain support from some groups. Findings from past studies have shown people with higher socioeconomic status can be expected to support income inequality more often than others. It has also been argued that people with higher social status have greater political power and therefore benefit from the privilege of influencing political decision-making processes. Based on these aforementioned matters, I make my hypothesis: people with higher socioeconomic status will more likely support income inequality. Consequently, these attitudes combined with greater political power of the affluent class may contribute to adopting policies that lead to increasing income inequality.

In this study, the topic of income inequality is linked to the larger questions of social inequality and justice, where income inequality is considered as one indicator of social inequality. The growing income inequality is not problematic only in relation to the question of conflict between public opinion and policies contributing to income inequality, but also because of the threat it poses to social justice. This study refers to attitudes towards income distribution as a combination of attitudes towards the appropriate level of income inequality, and attitudes towards redistribution. The focus lies on the connections of socioeconomic factors and these attitudes. The connections are quantitatively examined with the data of 1878 Finnish respondents of 2010 European Social Survey. Linear regression was chosen as the method of analysis, while the dependent variables of redistribution and income inequality attitudes were formed with principal component analysis.

The findings of this study were aligned with the hypothesis as well as previous results from studies based on attitudes of income inequality and socioeconomic factors. Attitudes can, to some extent, be explained by socioeconomic factors. Findings have demonstrated that income inequality garnered stronger support amongst young people, people with higher income, people who lived comfortably with their income, students, people with higher education, men, entrepreneurs/self-employed, people with permanent status employment, and people working in supervisory roles. Attitudes towards redistribution, within the context of taxation, social benefits, and questions of economic liberalism, however, cannot be explained by socioeconomic factors as comprehensively although it was discovered that people experiencing insufficient income, not self-employed, women, and people with low household income had more positive attitudes towards income redistribution than other groups. Therefore, at least in relation to attitudes towards income inequality, the hypothesis of people with higher socioeconomic status having more negative attitudes towards income equality appears to be accurate. However, further research is required to achieve a more fulsome understanding on the attitudes towards redistribution. Furthermore, the question whether people with higher socioeconomic status truly have more political power remains inconclusive, yet results of this study suggest that this is a relevant question to ask in the Finnish context as well.

Keywords: income inequality, redistribution, inequality, social justice, attitudes, linear regression, principal component analysis

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Tuloerot ja yhteiskunnallinen eriarvoisuus.....	4
2.1	Tuloerot eriarvoisuuden mittarina.....	4
2.2	Eriarvoisuus ja oikeudenmukaisuus.....	8
2.3	Oikeudenmukaisuuden toteutuminen tuloerojen politiikassa: tuloerojen seuraukset yksilöille ja yhteiskunnalle	10
3	Tulonjakoasenteet	18
3.1	Suomalaisten tulonjakoasenteet	18
3.2	Sosiaaliturva- ja tulonjakoasenteet – riskien välttelyä ja oman edun tavoittelua?	20
3.3	Suhtautuminen tulonjakoon ja sosioekonomiset taustatekijät.....	23
3.4	Asenteet poliittisen päätöksenteon taustalla	26
4	Tutkimusasetelma.....	30
4.1	Aineistona European Social Survey 2010.....	30
4.2	Asenteita kuvaavat summamuuttujat	31
4.3	Regressioanalyysi	39
4.4	Asenteita selittävät sosioekonomiset ja -demografiset tekijät	42
5	Sosioekonomisten tekijöiden yhteys tulonjakoasenteisiin.....	49
5.1	Lineaarinen regressioanalyysi sosioekonomisista tekijöistä tuloeroasenteiden taustalla...50	
5.2	Lineaarinen regressioanalyysi sosioekonomisista tekijöistä uudelleenjakoasenteiden taustalla.....	54
5.4	Keskeiset tulokset	56
6	Pohdinta	60
7	Lähteet	65
	Kirjallisuuslähteet.....	65
	Aineistolähteet.....	70
	Liitteet	

Luettelot taulukoista ja kuvioista

Taulukko 1. Pääkomponenttianalyysin rotatoidut lataukset tuloeroasenteiden kysymyspatterin eri asenneväittämällä.....	33
Taulukko 2. Taustatekijöiden jakaumat	43
Taulukko 3. Lineaarinen regressioanalyysi tuloeroasenteisiin yhteydessä olevista taustatekijöistä	51
Taulukko 4. Lineaarinen regressioanalyysi uudelleenjakoasenteisiin yhteydessä olevista taustatekijöistä	55
Kuvio 1. Suomalaisten suhtautuminen väitteeseen "Valtiovallan pitäisi ryhtyä toimenpiteisiin tuloerojen vähentämiseksi" vuosina 2002–2014.....	19
Kuvio 2. Histogrammi tuloeroasenteiden summamuuttujasta.....	35
Kuvio 3. Histogrammi uudelleenjakoasenteiden summamuuttujasta.....	35
Kuvio 4. Suomalaisten suhtautuminen tuloerojen tasaamiseen ja uudelleenjakoon luotujen summamuuttujien pohjalta	49

1 Johdanto

Tuloerojen kasvu ja yhteiskunnallinen eriarvoisuus ovat herättäneet paljon keskustelua viime vuosina. Varallisuuden kasautuminen harvojen käsiin ja kasvavan eriarvoisuuden vahingolliset seuraukset hyvinvoinnille ovat herättäneet huolta ympäri maailman. Julkisen keskustelun ohella myös monet merkittävät kansainväliset organisaatiot, kuten OECD (2015) ja IMF (2014), ovat tarttuneet aiheeseen ja alkaneet hiljattain kyseenalaistaa ajatusta siitä, että markkinoiden tehokas toiminta edellyttäisi tuloeroja. Epätasaisen tulonjaon yhteyksistä yhteiskunnallisiin ongelmiin ja ihmisten pahoinvointiin on niin ikään julkaistu tutkimuksia (Wilkinson & Pickett 2010, 34–36). Tuloerot kuitenkin kasvavat ja eriarvoisuus lisääntyy länsimaaisissa yhteiskunnissa perinteisesti tasa-arvoisina pidettyjä Pohjoismaita myöten (Tuomala 2009, 362; Tilastokeskus 2011; OECD 2014). Tilanne ei ole huolestuttava pelkästään eriarvoisuuden epäsuotuisien vaikutusten vuoksi, vaan myös siksi, että suurin osa ihmisistä kokee tuloerojen olevan kotimaassaan jo liian suuria riippumatta siitä, kuinka suuret tuloerot valtiossa on (ISSP Research Group 2012; Haavisto & Kiljunen 2011, 112). Näyttäisi siis siltä, että tehty tuloeropolitiikka on paitsi haitallista, myös toteutuu vastoin kansalaisten toiveita.

Tuloerojen on osoitettu olevan yhteydessä useisiin negatiivisiin hyvinvointivaikutuksiin (Wilkinson & Pickett 2010, 34–36; Hiilamo 2010, 80–89; Hiilamo & Kangas 2012, 125–129). Richard Wilkinson ja Kate Pickett (2010, 34–36) ovat osoittaneet huomiota herättäneissä tutkimuksissaan, että terveydellisillä ja sosiaalisilla ongelmilla on vahva yhteys valtion tulonjaon epätasaisuuteen, muttei bruttokansantuloon. Läntisissä yhteiskunnissa, joissa tuloerot ovat suuret, on tasaisen tulonjaon maita enemmän sosiaalisia ongelmia, jotka koituvat lopulta koko yhteiskunnan tappioksi. Wilkinsonin ja Pickettin tarkastelut niin ikään torjuvat käsityksen siitä, että tuloerot aiheuttaisivat ongelmia ainoastaan yhteiskunnan heikompiosaisille. Sen sijaan eriarvoisemmissa yhteiskunnissa esimerkiksi terveysongelmia on kaikissa yhteiskuntaluokissa enemmän kuin tasa-arvoisemmissa yhteiskunnissa. Taloudellinen tasa-arvo siis hyödyttää yhteiskunnan jokaista jäsentä, eikä ainoastaan niitä, jotka ovat tulonsiirtojen edunsaajina. (Wilkinson & Pickett 2010, 34–36, 202–207.)

Tuloerojen kasvun välttämättömyydestä on kiistelty. Monet alan merkittävät tutkijat, kuten taloustieteilijä Anthony B. Atkinson, väittävät, ettei eriarvoisuus ole välttämätön osa yhteiskuntaa, vaikka se helposti sellaisena esitetäänkin (Atkinson 1999, 1, 21–22). Niin ikään Joseph E. Stiglitz (2012, 52–53) on argumentoinut, että länsimaisten yhteiskuntien eriarvoistumisessa ei ole kyse millään muotoa vääjäämättömästä kohti eriarvoistumista kulkevasta kehityksestä vaan

nimenomaan poliittisesta tahdosta ja tehdyistä päätöksistä. Onkin esitetty, että länsimaiden kasvaneen eriarvoisuuden taustalla ovat pitkälti olleet poliittiset, työllisyyden parantamiseen tähdänneet uudistukset ja politiikkatoimet (OECD 2011, 30–31). Näyttää kuitenkin siltä, että mikäli eriarvoistumiskehitystä vie eteenpäin poliittinen tahto, se ei tule kansalaisten enemmistöltä: tuloeroihin suhtaudutaan pääosin kriittisesti niin pienten tuloerojen Pohjoismaissa kuin muissakin valtioissa ympäri maailman (ISSP Research Group 2012; Forma et al. 2007 47–48; Haavisto & Kiljunen 2011, 112).

Kansalaisten tulonjakoasenteiden ja toteutetun politiikan suhteen tarkasteleminen ja huomioiminen yhteiskunnallisessa tutkimuksessa on keskeistä, sillä mikäli mielipiteet ovat ristiriidassa, tehdyn politiikan oikeutus nousee tärkeäksi kysymykseksi. Onkin syytä kysyä, miksi tuloerojen kasvu jatkuu huolimatta kansan valtaosan mielipiteistä sekä tuloerojen mahdollisesta haitallisuudesta hyvinvoinnille. Koska tasainen tulonjako syntyy yleensä joko tasaisen tulorakenteen tai laajan uudelleenjaon kautta, vaikuttavat poliittiset päätökset suoraan tulonjakorakenteeseen. Vaikuttaa siis siltä, että tulonjakoa koskevia poliittisia päätöksiä ei tehdä huomioiden tuloerojen seurauksia yhteiskunnille eikä kunnioittaen julkista mielipidettä. Miksi näin on ja kenen mielipiteitä toteutettu politiikka sitten mukailee? On olemassa jonkin verran näyttöä siitä, että korkeammassa yhteiskunnallisessa asemassa olevat suhtautuvat tuloeroihin myönteisemmin. Suomessa on esimerkiksi havaittu, että tuloeroasenteet vaihtelevat yhteiskuntaluokan ja koulutuksen mukaan siten, että vähemmän koulutautuneet pitävät tyyppillisemmin tuloeroja Suomessa liian suurina ja että palkkatyöntekijät suhtautuvat tuloeroihin johtajia kriittisemmin. (Blom, Kankainen & Melin 2012, 9; Ervasti 2010, 154–161.) Tutkielmassani keskeisenä kysymyksenä onkin tuloerojen kannatuspohja – kuka tuloeroja kannattaa ja miksi? Voidaanko suomalaisten tulonjakoasenteita tarkastelemalla löytää ryhmä, joka suhtautuu yhteiskunnalliseen uudelleenjakoon ja tasaiseen tulorakenteeseen muita kriittisemmin?

Tutkielmassani selvitän kvantitatiivisin monimuuttujamenetelmin kuinka suomalaiset suhtautuvat tuloeroihin ja uudelleenjakoon sekä tarkastelen sitä, millaiset sosioekonomiset ja -demografiset tekijät ovat yhteydessä suurten tuloerojen ja vähäisen uudelleenjaon kannatukseen. Mikäli korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevien tulonjakoasenteet eroavat kansalaisten valtaosan mielipiteestä, herää kysymys siitä, miksi näin on. Korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevien myönteisempi suhtautuminen tuloeroihin voi selittyä sillä, että suurituloiset, jotka ovat uudelleenjaossa taloudellisesti tappiolla jäävä osapuoli, kannattavat sellaisia politiikkatoimia,

joista he kokevat heille olevan henkilökohtaista hyötyä. Onkin osoitettu, että yksilön omat intressit ohjaavat mielipiteitä hyvinvointivaltion ja tulojen uudelleenjaon kannatuksesta siten, että ihmiset tyypillisimmin kannattavat itselleen edullisia sosiaaliturvan muotoja (Kangas 1997, 492). Näin ollen on ymmärrettävää, että mikäli suurituloiset ja hyvässä sosioekonomisessa asemassa olevat kansalaiset eivät koe hyötyvänsä tulonsiirroista, eivät he niitä välttämättä kannatakaan.

Tutkielman aluksi tarkastellaan tuloerojen ja yhteiskunnallisen eriarvoisuuden suhdetta sekä tuloerojen oikeudenmukaisuutta ja oikeutusta luvussa 2. Samalla perehdytään siihen, millaisia seurauksia tuloeroilla on yhteiskunnalle ja yksilöille. Tämän jälkeen luvussa 3 keskustellaan suhtautumisesta tuloeroihin kysymyksiin sekä sosioekonomisten taustatekijöiden yhteydestä tulonjakoasenteisiin. Tällöin keskeiseksi kysymykseksi nousee myös se, kuinka kansalaisten asenteet tulisi ottaa huomioon poliittisessa päätöksenteossa. Luvussa 4 siirrytään tutkimusasteleman kuvaamiseen. Luku käsittää aineiston kuvailun, analyysin keskeisten muuttujien muodostamisprosessin kuvauksen, tilastollisen menetelmän läpikäymisen sekä taustamuuttujien kuvailun. Itse analyysi toteutetaan luvussa 5, jossa myös keskeiset tulokset esitetään. Luku 6 kokoaa yhteen keskeiset havainnot ja johtopäätökset, pohjustaa jatkokeskustelua aiheeseen liittyen sekä käsittelee tutkimuksen rajoituksia.

2 Tuloerot ja yhteiskunnallinen eriarvoisuus

Tulonjakoasenteita käsiteltäessä on syytä perehtyä ensin siihen, mitä tuloeroilla tarkoitetaan ja millaisia yhteyksiä yhteiskunnan tulonjaolla voi olla yhteiskunnan toimivuuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Tulonjaon tasaisuudesta kertovat matalat tuloerot, joiden on havaittu olevan yhteydessä yksilöiden hyvinvointiin sekä yhteiskunnan taloudellisiin toimintaedellytyksiin. Tulonjaon kysymykset liittyvät läheisesti eriarvoisuuden teemaan ja niitä onkin syytä tarkastella osana laajempaa yhteiskuntapoliittista kontekstia. Tässä luvussa paikannetaan tuloerokeskustelu eriarvoisuuden tutkimuksen kenttään, tarkastellaan eriarvoisuuden ja oikeudenmukaisuuden suhdetta sekä nostetaan esiin tutkimustuloksia siitä, millaisia yhteyksiä tuloeroilla on havaittu olevan yksilöiden ja yhteiskunnan hyvinvointiin. Näin keskeiseksi kysymykseksi nousee myös se, kuinka oikeudenmukaisena tuloerot ylipäänsä näyttäytyvät näiden yhteyksien pohjalta. Luvun tavoitteena on siis vastata kysymykseen siitä, miksi tulonjakopolitiikka ja -asenteet ylipäänsä ovat olennaisia tarkastelukohteita yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa.

2.1 Tuloerot eriarvoisuuden mittarina

Eriarvoisuus käsitetään tyypillisesti tasa-arvon puutteena. Ranskan vuosien 1789–1799 vallankumouksen yhteydessä tasa-arvo, yksi valtion silloin määritellyistä perusarvoista, määriteltiin kansalaisten moraaliseksi yhdenvertaisuudeksi (Therborn 2014, 52). Sittemmin tasa-arvoa on pyritty määrittelemään eri tavoin eri tutkimusperinteiden piirissä: se on voitu nähdä esimerkiksi pelkän vapauden tasa-arvona Ranskan vallankumouksen taustavaikuttajan Jean-Paul Rabaut Saint-Étiennen tapaan (Rosanvallon 2013, 21) tai äärimmäisenä erojen puutteena muissa ihmisten ominaisuuksissa kuin iässä ja sukupuolella, kuten 1800-luvulla vaikuttaneen Gracchus Babeufin on tulkittu ajattelevan (Rae & Yates 1981, 132). Sittemmin 1900-luvun merkittävimiksi avauksiksi tasa-arvosta ja eriarvoisuudesta on nostettu etenkin John Rawlsin ja Amartya Senin teoriat oikeudenmukaisuudesta (ks. luku 2.2).

Se, millaiset seikat nähdään eriarvoisuuden ilmenemismuotoina, riippuu siis siitä, minkälainen näkemys eriarvoisuudesta omaksutaan. Keskeistä kuitenkin on, että eriarvoisuutta tarkasteltaessa on kiinnitettävä huomiota yhteiskunnallisiin rakenteisiin, sillä eriarvoisuus syntyy näiden rakenteiden kautta. Eriarvoisuuden pesimisestä yhteiskuntien rakenteissa kertoo se, että epäsuotuisat yhteiskunnalliset ongelmat, kuten köyhyys, terveysongelmat tai sosiaaliset ongelmat, kasautuvat usein johdonmukaisesti tietyille yhteiskunnan jäsenille. Göran Therbornin (2014, 62–63)

tuoreessa avauksessa eriarvoisuuden muodoista ja seurauksista nimetään eriarvoisuuden ulottuvuuksiksi elämänehtojen eriarvoisuus (vital inequality), eksistentiaalinen eriarvoisuus (existential inequality) ja resurssien eriarvoisuus (resource inequality). Elämänehtojen eriarvoisuudella Therborn tarkoittaa sosiaalisesti rakentunutta eriarvoisuutta, joka vaikuttaa ihmisten elinmahdollisuuksiin ja näkyy esimerkiksi kuolleisuudessa, elinajanodotteessa ja toimintakykyisissä elinvuosissa. Elämänehtojen eriarvoisuus ei ole käsitteellisesti kovinkaan kaukana mahdollisuuksien tasa-arvon käsitteestä, jolla viitataan siihen, kuinka hyvin yhteiskunnan rakenteet pystyvät tarjoamaan yksilöille tasavertaiset mahdollisuudet toimia yhteiskunnassa (Hiilamo & Moisio 2009, 269–270). Molempien käsitteiden taustalla näkyy Amartya Senin (2009, 31–32) 1990-luvun alussa esittelemä määritelmä tasa-arvosta ihmisten yhtäläisinä toimintamahdollisuuksina.

Eksistentiaalisella eriarvoisuudella Therborn (2014, 62–63) taas viittaa ihmisarvoon liittyvään eriarvoisuuteen, eli siihen, kokeeko ihminen riippumattomuutta, arvokkuutta, vapautta ja kunnioitusta ja onko hänellä oikeus kehittää itseään. Resurssien eriarvoisuudella tarkoitetaan toimijoiden käytettävissä olevien resurssien eriarvoisuutta eli paitsi eroja tuloissa myös esimerkiksi ihmisen vanhemmiltaan saamassa vauraudessa ja tuessa. Myös eksistentiaalinen eriarvoisuus ja resurssien eriarvoisuus liittyvät siis mahdollisuuksien tasa-arvoon ja erilaisiin lähtökohtiin joista ihminen elämäänsä rakentaa. Resurssien eriarvoisuutta pohdittaessa läsnä on kuitenkin myös toteutuneen tasa-arvon käsite, jossa taloudellisten resurssien jakautuminen ja esimerkiksi tulo- ja varallisuuserot kertovat yhteiskunnan tasa-arvotilanteesta. Toteutunut tasa-arvo kulkeekin tyypillisesti käsi kädessä mahdollisuuksien tasa-arvon kanssa siten, että toteutunut tasa-arvo kertoo siitä, kuinka hyvin mahdollisuuksien tasa-arvo toteutuu. (Hiilamo & Moisio 2009, 269–270.)

Mahdollisuuksien tasa-arvon puute tai Therbornin käsittein elämänehtojen eriarvoisuus näkyy yhteiskunnissa eri tavoin. Länsimaissa eriarvoiset mahdollisuudet näkyvät etenkin kansalaisten välisissä elinajanodotteen eroissa niin, että vähän koulutettujen ja pienituloisten elinikä pysyy samana tai pidentyy vain hitaasti, kun muiden kansalaisten elinikä pitenee (Therborn 2014, 17). Kuolleisuuden onkin havaittu olevan systemaattisesti suurempaa heikommassa sosioekonomisessa asemassa olevilla ympäri Euroopan (Mackenbach et al. 2008). Myös Suomessa elinajanodotteen erot ovat kasvaneet: aikavälillä 1988–2007 varakkaimpaan ja köyhimpään viidennekseen kuuluvien 35-vuotiaiden välillä elinajanodotteen ero on kasvanut miehillä 5 vuodella ja naisilla 3 vuodella.

Elinajanodotteen erot varakkaimman ja köyhimmän viidenneksen välillä olivat vuonna 2007 miehillä 12,5 vuotta ja naisilla 6,8 vuotta. (Tarkiainen et al. 2011).

Vaikka tutkielmassani ymmärrän eriarvoisuuden sekä toteutuneen tasa-arvon että mahdollisuuksien tasa-arvon puutteena, keskityn käsittelemään etenkin toteutunutta ja tulonjaollista tasa-arvoa. Vaikka tulo- ja varallisuuserot ovat yksi merkittävimpiä yhteiskunnallisen tasa-arvon ja eriarvoisuuden mittareita, ei epätasainen tulonjako, kuten todettua, ole ainoa eriarvoisuuden ilmenemismuoto tai kerro kaikkea yhteiskunnan tasa-arvoisuudesta. Yhteiskunnan tuloerotilanne kertoo kuitenkin eriarvoisuudesta myös laajemmassa mielessä, sillä tuloerot ovat usein yhteydessä muihin eriarvoisuuden muotoihin ja kertovat siten myös mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumisesta. Näin tuloerot ovat usein käytännöllisin mittari tasa-arvolle. Seuraavaksi tarkastelen sitä, mitä tulonjakotilastot kertovat tasa-arvosta Suomessa ja muissa yhteiskunnissa.

Tuloeroja on kartoitettu useimmissa länsimaisissa valtioissa 1980- tai 1990-luvuilta lähtien esimerkiksi Luxembourg Income Studyn ja OECD:n seurannoissa. Useimmissa näistä rikkaista länsimaista tuloerot ovat kasvaneet seurannan aloitusvuodesta tähän päivään, joskin mukana on myös valtioita, joissa tuloerot ovat pienentyneet. Myös Suomessa ja muissa perinteisesti tasa-arvoisina pidetyissä Pohjoismaissa tuloerot ovat olleet pitkällä aikavälillä kasvussa. (Thewissen et al 2015, 10–11; Tuomala 2009, 362; Tilastokeskus 2011; OECD 2014). Tuloerojen kasvu on jatkunut jo viimeisen kolmenkymmenen vuoden ajan, eli ilmiö ei ole liittynyt pelkästään talouden huonoon suhdanteeseen tuloerojen kasvettua niin taloudellisesti hyvinä kuin huonoinakin aikoina. Myös kansalaisten eniten tienaaavan prosentin tulot suhteessa muihin kansalaisiin ovat kasvaneet kaikissa seuratuissa maissa vuosien 1980 ja 2015 välillä (Thewissen et al 2015, 13–14). Vuonna 2015 OECD-maissa rikkain 10 % ansaitsee kymmenen kertaa niin paljon kuin köyhin 10 % väestöstä. Varallisuuserot ovat vielä tuloerojakin suurempia, sillä samalla kun alin 40 % omistaa vain 3 % kotitalouksien kokonaisvarallisuudesta, omistaa ylin 10 % tästä varallisuudesta puolet. (OECD 2015, 20, 23, 34.)

Suomi on muiden pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden tapaan nähty perinteisesti hyvin tasa-arvoisena maana. Vaikka pohjoismaisen hyvinvointivaltion piirteet eivät kenties erotu yhteiskuntarakenteessa yhtä selvästi kuin ennen, on Suomi tosiaan yhä kansainvälisesti vertailtuna maailman tasa-arvoisimpia maita. Tämän osoittaa esimerkiksi Suomen tulonjakoa kuvastava gini-kerroin, joka on kansainvälisesti vertailtuna hyvin matala. Gini-kerroin on yleisin tulonjaon tasaisuutta kuvaava mittari, joka saa aina arvons 0:n ja 1:n väliltä. Mitä lähempänä gini-kerroin on

0:aa, sitä tasaisempi tulonjako maassa on. (Tilastokeskus 2016.) OECD:n tilastojen mukaan Suomen gini-kerroin oli vuonna 2014 0.26, mikä on viidenneksi pienin mitatuista 36 maasta. Tarkastelluista maista suurin gini-kerroin on Meksikolla, jonka gini-kerroin oli 0.47. Yhdysvaltojen gini-kerroin oli kolmanneksi suurin (0.39), Saksa sijoittui 23. sijalle gini-kertoimellaan 0.29 ja Ruotsin gini-kerroin (0.28) oli hyvin lähellä Suomen saamaa kerrointa. Pienimmän gini-kertoimen (0.24) sai Islanti. (OECD 2016b.)

Kuitenkin myös Suomessa tuloerot ovat kasvaneet 1990-luvulta tähän päivään. Vaikka kansainvälisesti vertailtuna tuloerojen kasvu on Suomessa ollut huomattavan suurta, ei varakkaimman prosentin tulojen kasvu ole Suomessa ollut yhtä merkittävää kuin useissa muissa länsimaissa. (Thewissen et al. 2015, 14.) Tilastokeskuksen mukaan tuloerot Suomessa ovat viime vuosina kuitenkin osoittaneet tasaantumisen merkkejä ja jopa hienoista laskua. Tilastokeskuksen tulonjaon kokonaistilaston mukaan Suomen tuloerot ja niitä kuvaava gini-kerroin olivat korkeimmillaan vuonna 2007, jolloin gini-kerroin oli noin 0.29. Vuoden 2007 tasosta tuloerot ovat siis laskeneet, kun gini-kerroin on pienentynyt noin kahdella prosenttiyksiköllä sen saatua arvon 0.27 vuonna 2014.¹ Kuitenkin verrattuna vuoden 1995 tasoon tuloerot Suomessa ovat merkittävästi korkeammalla tasolla. Viiden prosenttiyksikön nousu vuoden 1995 tasolta vuoteen 2014 johtuu pitkälti 1990-luvun lopulla tapahtuneesta tuloerojen kasvusta. Tuloerojen kaventuminen vuonna 2014 on siis ollut pidemmällä aikavälillä hyvin vähäistä. (Tilastokeskus 2015.)

Tietoisuus tuloerojen haitallisuudesta on lisääntynyt viime vuosina ja tuloerojen pienentämisen tarpeeseen on alettu herätä. Kansalaisten huolien ja julkisen keskustelun ohella myös monet merkittävät kansainväliset organisaatiot, kuten OECD (2015) ja IMF (2014), ovat tarttuneet aiheeseen ja alkaneet hiljattain kyseenalaistaa ajatusta siitä, että markkinoiden tehokas toiminta edellyttäisi tuloeroja. OECD (2015) kehottaakin, että sen jäsenvaltiot ryhtyisivät toimenpiteisiin tuloerojen kaventamiseksi. Kuten tuloerojen vaihtelusta eri vuosikymmeninä ja eri yhteiskunnissa nähdään, ei eriarvoisuuden määrä ole vakio, ja siinä missä tulonjakoonkin, siihen voidaan vaikuttaa tehdyllä politiikalla. Sopivasta tuloerojen tasosta ja siitä, millainen eriarvoisuus on hyväksyttävää,

¹ Tilastokeskuksen tiedot tuloerojen tasosta ja gini-kertoimesta perustuvat vuosittaiseen tulonjaon kokonaistilastoon. Tilastossa käytetty tulokäsite on täydentynyt vuosina 2010–2014. Uudella tulokäsitteellä gini-kerroin on arvoltaan noin 0,3 prosenttiyksikköä pienempi eivätkä vuosien 1995–2009 ja 2010–2014 tilastot ole näin ollen keskenään täysin vertailukelpoisia. (Tilastokeskus 2015.) Tilastokeskuksen Suomelle antama gini-kerroin myös eroaa hienoisesti OECD:n vastaavasta.

ollaan yhteiskuntapolitiikassa jokseenkin erimielisiä. Seuraavassa osiossa käsitelläänkin sitä, kuinka oikeudenmukaisuusteorioiden pohjalta voidaan vastata kysymykseen tuloerojen sopivasta tasosta.

2.2 Eriarvoisuus ja oikeudenmukaisuus

Eriarvoisuutta on käsitelty yhteiskuntatieteissä etenkin oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Eriarvoisuus ja oikeudenmukaisuus ovatkin aina jollain tapaa yhteydessä, sillä aina määriteltäessä tasa-arvoa ja eriarvoisuutta muodostetaan myös käsityksiä siitä, mikä on oikein ja oikeudenmukaista. Tasa-arvoa määriteltäessä määritellään siis sitä, mikä osuus yhteiskunnan resursseista (kuten varallisuudesta, tuloista tai toimintamahdollisuuksista) tulisi kuulua kullekin yksilölle. Näin ollen muodostetaan käsityksiä siitä, millainen on oikeudenmukainen yhteiskunta. Jo eriarvoisuuden ja tasa-arvon käsitteisiin sisältyy kuitenkin aina arvolataus – harva myöntäisi kannattavansa ihmisten eriarvoisuutta suhteessa toisiinsa. Kuitenkin koska tasa-arvo voidaan ymmärtää hyvin eri tavoin ihmisen lähtökohdista riippuen, vaikka kansalaisista kaikki kannattaisivat tasa-arvoista yhteiskuntaa, voi käsitys siitä, mikä osuus kullekin oikeudenmukaisesti kuuluu vaihdella suurestikin. Tasa-arvolla harvoin tarkoitetaankaan absoluuttista tasa-arvoisuutta, jossa jokainen ihminen, riippumatta tämän suorituksista ja tilanteesta saisi tismalleen saman kohtelun yhteiskunnassa. Tämän vuoksi onkin tärkeää kysyä, millaisin eri tavoin tasa-arvoa ja eriarvoisuutta voidaan käsitteellistää.

Eriarvoisuus ja oikeudenmukaisuus ovat aina kuuluneet olennaisesti yhteiskuntatieteelliseen teoreettiseen keskusteluun. Seuraavaksi keskitytään tarkastelemaan eriarvoisuuden ja oikeudenmukaisuuden suhdetta yhden nykyajan merkittävimmän yhteiskuntatieteellisen avauksen, John Rawlsin alun perin vuonna 1971 esittämän oikeudenmukaisuusteorian pohjalta. Teoksessaan *Oikeudenmukaisuusteoria (Theory of Justice)* Rawls (1988) kuvailee tapaa, jolla oikeudenmukaisen yhteiskunnan tulonjako tulisi järjestää. Teoriassa lähtökohtana on ihmisten tasa-arvoisuus, josta voidaan tietyn ehdoin poiketa. Teoksessaan Rawls esittääkin ne periaatteet ja tilanteet, joissa ja joiden mukaisesti eriarvoisuus voi olla hyväksyttyä. Teoria on siis paitsi teoria oikeudenmukaisuudesta myös tasa-arvosta oikeudenmukaisuuden tuottajana.

Rawlsin oikeudenmukaisuusteorian mukaisesti oikeudenmukaisen yhteiskunnan toiminta perustuu kahteen pääperiaatteeseen, joiden pohjalta yhteiskunta tulisi järjestää. Ensimmäinen periaate, vapausperiaate, painottaa sitä, että kaikille yhteiskunnan jäsenille tulee taata yhtäläinen oikeus perusvapauksiin, -oikeuksiin ja loukkaamattomuuteen. Toinen pääperiaate käsittelee eriarvoisuutta. Sen mukaisesti yhteiskunnallinen eriarvoisuus on hyväksyttävää vain, kun se

hyödyttää koko yhteiskuntaa ja liittyy sellaisiin asemiin, joihin kaikilla on yhtäläinen pääsy. Näin siis jonkin ryhmän menestys yli muiden voidaan oikeuttaa vain siten, että se hyödyttää myös heikoimmassa asemassa olevia. Rawls siis esittää, ettei yhteiskunta voi olla oikeudenmukainen, mikäli yhteiskunnan kokonaishyvintointi on saavutettu jonkin ryhmän tai vähemmistön kärsimyksen ja heikomman aseman kustannuksella. (Rawls 1988, 15, 46–48).

Rawlsin oikeudenmukaisuusteoria ei toki ole ainoa mahdollinen tarkastelukulma tasa-arvoon ja oikeudenmukaiseen tulonjakoon, vaan esimerkiksi Robert Nozick (1974) on esittänyt Rawlsin teorialle oman libertaarin vastineensa koskien oikeudenmukaista tulonjakoa. Nozickin ajatuksissa keskeistä on omistajuuden oikeudenmukainen siirtyminen: mikäli omistus on hankittu oikeudenmukaisesti eikä toisia riistämällä, on sen omistajalla siihen täysi oikeus, eikä omistukseen voi uudelleenjaon nojalla puuttua (Nozick 1974, 151). Näin ollen ihmisten ei siis tule lähtökohtaisesti olla tasa-arvoisia muuten kuin oikeuksiensa suhteen. Nozickin mukaan myös yhteiskunnallinen uudelleenjako näyttäytyy ongelmallisena, sillä vain minimaalinen valtio on hyväksytty valtiomuoto, joka ei loukkaa ihmisten oikeuksia (Nozick 1974, 149, 230). Teorian pohjalta siis suuretkin tuloerot voivat olla oikeudenmukaisia. Tässä tutkielmassa keskitytään kuitenkin tarkastelemaan oikeudenmukaisuutta nimenomaan Rawlsin oikeudenmukaisuusteorian pohjalta, sillä se, toisin kuin vaikkapa Nozickin yhteiskuntateoria, tarkastelee oikeudenmukaisuutta nimenomaan eriarvoisuuden ja tasa-arvon käsittein ja keskittyy tulonjaollisen tasa-arvon ja sen oikeudenmukaisuuden perustelemiseen.

Rawlsin oikeudenmukaisuusteoriaa ja sen pohjalta virinnyttä yhteiskuntatieteellistä keskustelua tarkasteltaessa ei voida myöskään sivuuttaa Amartya Senin (2009) työtä oikeudenmukaisuuden ja eriarvoisuuden teemojen parissa. Senin käsitys oikeudenmukaisuudesta rakentuu jossain määrin Rawlsin teorian keskeisten ajatusten pohjalle, joskin Senin määritelmä oikeudenmukaisuudesta toimintakykyjen ('capabilities') tasa-arvona onkin uusi. Senin mukaan siis resurssien tasa-arvoisen jakamisen sijaan keskeisempää on, että kaikilla yhteiskunnan jäsenillä olisi yhtäläiset toimintamahdollisuudet yhteiskunnassa. Näin oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo eivät myöskään riipu siitä, valitsevatko yksilöt itse toteuttaa eri toimia ja päätyvätkö he eri tilanteisiin sen vuoksi. (Sen 2009, 233–234.) Senin teoria antaakin näin ollen enemmän liikkumavaraa yksilöllisille valinnoille ja elämänpoluille. Tässä tutkielmassa keskitytään kuitenkin tarkastelemaan tuloerojen oikeudenmukaisuutta Rawlsin teorian pohjalta sen käytännönläheisyyden ja talouskysymyksiin hyvin soveltuvan näkökulman vuoksi.

Rawlsin oikeudenmukaisuusteorian mukaan oikeudenmukaisen yhteiskunnan tulee siis perustua ajatukseen yksilöiden välisestä tasa-arvosta, eli eriarvoisuuden vastakohtasta. Tasa-arvon tulee näkyä niin julkisissa säännöksissä ja niiden soveltamisessa kuin oikeudenmukaisten instituutioiden mahdollistamissa yhtäläisissä perusoikeuksissa, ja sen tulee velvoittaa kaikkia yhteiskunnan ihmisjäseniä. (Rawls 1988, 283.) Mikäli toteutetun politiikan halutaan olevan oikeudenmukaista, tulisi politiikkatoimia aina arvioida suhteessa niiden vaikutusten oikeudenmukaisuuteen. Mikäli lähtökohdaksi valitaan Rawlsin oikeudenmukaisuusteoria ja sen pääperiaatteet, ei tuloeroja ja eriarvoisuutta lisäävää politiikka voida pitää oikeudenmukaisena, mikäli tuloerojen ei voida katsoa hyödyttävän myös heikoimmassa asemassa olevia kansalaisia. Niin ikään Joseph E. Stiglitzin (2012, 138) mukaan eriarvoisuus on seurausta poliittisen järjestelmän epäonnistumisesta. Sen sijaan, että laki suojelisi heikkoja ja siirtäisi varallisuutta heille, toimii se eriarvoisessa yhteiskunnassa päinvastoin siirtäen varallisuutta pienituloisemmilta suurituloisimmille. (Stiglitz 2012, 138, 188.) Tuloeroja perustellaankin usein valumisteorialla, eli väitteellä, että niiden kasvun salliminen johtaa loppujen lopuksi edullisempaan tulokseen kaikille yhteiskunnan jäsenille. Mikäli valumisteoria pitäisi paikkansa, voitaisiin tuloerojen olemassaolo ja niiden kasvattaminen politiikalla nähdä oikeudenmukaisuusteorian kanssa yhteensopivana politiikkana, sillä eriarvoisuus hyödyttäisi lopulta heikoimmassa asemassa olevia. Valumisteorian paikkaansa pitävyydestä on kuitenkin saatu viime vuosina varsin eriäviä tuloksia ja vaikuttaisikin enemmän siltä, että tuloerot muun muassa heikentävät talouskasvua (OECD 2015, 66).

2.3 Oikeudenmukaisuuden toteutuminen tuloerojen politiikassa: tuloerojen seuraukset yksilöille ja yhteiskunnalle

Vaikka oikeudenmukaisuusteoriat, Rawlsin teoria mukaan luettuna, antavatkin lähinnä hyvin yleisluontoisia suuntaviivoja oikeudenmukaisen yhteiskunnan järjestämiseksi, voidaan niiden pohjalta arvioida varovaisesti myös käytännöllisempiä politiikkatoimia. Täydellisiä vastauksia siihen, onko jokin toimenpide tai laki oikeudenmukainen, on teorioiden pohjalta vaikea saada, mutta mikäli teorioiden avulla ei voitaisi millään tavalla arvottaa käytännön toimia, olisivat ne jossain määrin tarpeettomia. Jotta yhteiskunta voitaisiin katsoa oikeudenmukaiseksi Rawlsin tarkoittamassa merkityksessä, tulisi sen toteuttaman politiikan noudattaa teorian periaatteita. Seuraavaksi tarkastellaan sitä, kuinka oikeudenmukaisena tuloeroja ylläpitävä ja kasvattava tulonjakopolitiikka voidaan nähdä sekä sitä, voivatko tuloerot olla hyväksyttävissä Rawlsin oikeudenmukaisuusteorian

lähtökohdista. Tuloerojen oikeudenmukaisuusvaikutuksia tarkastellaan tuloeroista yksilöille ja yhteiskunnalle aiheutuvien seurausten ja niiden oikeudenmukaisuuden kautta.

Tuloerot, yksilöiden hyvinvointi ja oikeudenmukaisuus

Vaikka tuloeroja toisinaan perustellaan hyvinvoinnin lisäämisellä koko kansalle, on osoitettu, että yhteiskunnan eriarvoisuus on itseasiassa yhteydessä terveys- ja sosiaalisiin ongelmiin. Tuloerojen ja eriarvoisuuden hyvinvointivaikutukset ovatkin nousseet merkittäviksi kysymyksiksi jälkiteollistuneissa yhteiskunnissa, joissa talouskasvu tuntuu taittuneen. Talouskasvun tavoittelun ohella myös muihin yhteiskuntien menestystekijöihin on alettu kiinnittää huomiota.

Yhden viime vuosien merkittävimmistä avauksista tuloerojen vahingollisuudesta ihmisten hyvinvoinnille tekivät Richard Wilkinson ja Kate Pickett (2010) teoksessaan *Tasa-arvo ja hyvinvointi (The Spirit Level)*. Teoksessa kootaan yhteen tilastoja useista erilaisista sosiaalisista ongelmista ja osoitetaan sosiaalisten ongelmien ja yhteiskunnan tuloerojen tason välinen yhteys. Tarkastelujen mukaan eriarvoisemmissa länsimaissa on tasa-arvoisempia maita vähemmän sosiaalista luottamusta ja liikkuvuutta, lyhempi elinajanodote ja suurempi lapsikuolleisuus, heikompi lasten koulumenestys ja enemmän niin mielenterveysongelmia, sairaalloista ylipainoa, teiniraskauksia, henkirikoksia kuin vankejakin. Lueteltujen yhteiskunnallisten piirteiden yhteys tuloeroilla mitattuun eriarvoisuuteen on havaittavissa niin eri maiden kuin Yhdysvaltain eri osavaltioidenkin välisessä vertailussa eriarvoisuuden mukaan. Merkittävää on myös se, että sosiaali- ja terveysongelmia esiintyy eriarvoisemmissa yhteiskunnissa tasa-arvoisia enemmän paitsi yhteiskunnan heikko-osaisilla, myös parempiosaisilla. Tasa-arvosta eivät siis hyödy pelkästään yhteiskunnan heikko-osaiset, vaan sen edut leviävät laajalle eri yhteiskuntaluokkiin. (Wilkinson & Pickett 2010, 34–36.) Huolimatta tarkasteluiden laajuudesta ovat Wilkinsonin ja Pickettin tulokset saaneet osakseen myös arvostelua. Heitä on syytetty muun muassa tutkimusten tarkoitushakuisesta valikoinnista osaksi tarkasteluitaan sekä vastakkaisten tutkimustulosten unohtamisesta (Snowdon 2010, 175–177). Myös hyvinvoinnin ja eriarvoisuuden syy-seuraussuhde on asetettu kyseenalaiseksi sellaisena kuin Wilkinson ja Pickett sen esittävät (Snowdon 2010, 197; Hiilamo & Kangas 2012, 122–124).

Heikki Hiilamo on tutkinut samaa aihepiiriä sekä Suomen sisällä että kansainvälisin tarkasteluin yhdessä Olli Kankaan kanssa (Hiilamo 2010; Hiilamo & Kangas 2012). Suomeen vuosille 1995–2008 ajoittuvista tarkasteluista käy ilmi, että myös Suomessa tuloerojen kasvu on ollut yhteydessä terveyserojen ohella moniin sosiaalisiin ongelmiin, kuten pitkäaikaistyöttömyyteen ja pitkäaikaiseen toimeentulotuen tarpeeseen, lastensuojelutoimiin sekä alkoholikuolemiin. Jotkin hyvinvoinnin

indikaattorit osoittivat kuitenkin aikavälillä myös parannusta ja kasvaneesta eriarvoisuudesta huolimatta nuorten kouluttautumattomuus, asunnottomien määrä sekä omaisuusrikollisuus eivät olleet lisääntyneet Suomessa tarkasteluajankohtana. (Hiilamo 2010, 80–89.) Toisessa laajassa 127 maata kattavassa tarkastelussaan Hiilamo ja Kangas pyrkivät testaamaan Wilkinsonin ja Pickettin sekä heidän kriitikonsa Peter Saundersin esittämiä väitteitä eriarvoisuuden ja hyvinvoinnin yhteydestä monimuuttujamallin avulla. Hiilamo ja Kangas osoittavat, että vaikka eriarvoisuus ei aina ole merkittävin tekijä hyvinvointierojen selittämisessä, on sillä merkitsevä yhteytensä niin elinajanodotteeseen, lapsikuolleisuuteen, hiv-tartuntojen määrään kuin henkirikoksiinkin. Tulonjaon yhteys avioeroihin, itsemurhiin ja alkoholin kulutukseen ei sen sijaan heidän mukaansa ole näin suoraviivainen. (Hiilamo & Kangas 2012, 125–129.)

Vaikka yhteyksiä tuloerojen ja negatiivisten hyvinvointivaikutusten väliltä löytyykin, on syytä huomioda, että syy-seuraussuhteesta on vaikeampi tehdä oletuksia. Hiilamo ja Kangas korostavatkin, ettei heidän käyttämiensä aineistojen perusteella ole mahdollista esittää syy-seuraussuhdetta eriarvoisuuden sekä hyvinvointierojen välille ja ettei tulonjaon yhteys negatiivisiin hyvinvointivaikutuksiin ole suora (Hiilamo & Kangas 2012, 129; Hiilamo 2010, 89). Vaikka syy-seurausmekanismi eriarvoisuuden ja hyvinvoinnin välillä on kiistanalainen, on yhteys kuitenkin ilmeinen. Positiivisia hyvinvointivaikutuksia ei tuloeroilla vaikuta juurikaan olevan.

Oikeudenmukaisuuden näkökulmasta nämä vaikutukset ja yhteydet näyttäytyvät niin ikään ongelmallisina. Vaikka Rawlsin oikeudenmukaisuusteoria käsittelee ihmisten hyvinvoinnin merkitystä hyvin vähän, on ihmisarvoisen elämän eläminen keskeinen argumentti tulonjaon tasaisuudelle. Rawlsin teorian keskeinen perustelu tasaiselle tulonjaolle selittyykin tietämättömyden verhon käsitteen avulla. Tietämättömyden verholla Rawls viittaa hypoteettiseen tilanteeseen, jossa ihmisten tulisi päättää tulevan yhteiskunnan tulonjaosta ennen kuin he tietävät mihin asemaan he itse yhteiskunnassa tulevat asettumaan. Tällaisessa tilanteessa Rawls olettaa, että ihmiset päätyisivät rationaalisin perustein valitsemaan yhteiskunnan, jossa tulot jaetaan pääsääntöisesti tasan eri ihmisten välillä. (Rawls, 1988.) Samalla periaatteella voidaan perustella esimerkiksi terveys- ja hyvinvointierojen ja rakenteellisen eriarvoisuuden torjumista epäoikeudenmukaisena ilmiönä. Ajatellaan tilanne, jossa ihmiset eivät etukäteen tietäisi tulevaa asemaansa yhteiskunnassa, mutta tiedettäisiin terveyden ja hyvinvoinnin olevan yhteydessä tähän asemaan siten, että heikommassa asemassa olevilla olisi enemmän terveysongelmia sekä pahoinvointia sekä siten, että mitä epätasaisempi tulonjako on, sitä enemmän terveysongelmia ja

pahoinvointia esiintyy. Tällaisessa tilanteessa ihmisten voitaisiin rationaalisesti ajatella valitsevan yhteiskuntarakenteeksi mahdollisimman tasa-arvoisen yhteiskunnan, jossa yhteiskunnalliset ongelmat olisi minimoitu ja ihmisten hyvinvointi maksimoitu. Mikäli siis tuloerot todella aiheuttavat negatiivisia hyvinvointivaikutuksia kansalaisille, tuloerojen korkeaa tasoa voidaan pitää epäoikeudenmukaisena yksilöiden hyvinvoinnin näkökulmasta.

Tuloerot, yhteiskunta ja oikeudenmukaisuus

Tuloeroilla on havaittu olevan vaikutuksia paitsi yksilötasolla ihmisten hyvinvointiin ja kuolleisuuteen, myös ihmisten toimintaedellytyksiin laajemmin yhteiskunnan tasolla. Tuloerojen oikeudenmukaisuusvaikutuksia arvioitaessa on siis keskeistä kiinnittää huomiota paitsi edellä kuvattuihin tuloerojen ja yksilöiden hyvinvoinnin yhteyksiin myös tuloerojen ja yhteiskuntarakenteen yhteyksiin. Tässä osiossa tarkastellaankin näitä yhteyksiä sekä sitä, mitä tuloerojen oikeudenmukaisuudesta voidaan sanoa näiden yhteiskunnallisten vaikutusten pohjalta. Kenties merkittävimpiä yhteiskuntarakenteeseen liittyviä seurauksia ovat sosiaalisen liikkuvuuden vähentyminen (Corak 2013, 82) ja näin tapahtuva luokkayhteiskunnan vahvistuminen. Tuloeroilla on niin ikään negatiivisia vaikutuksia talouden toimivuuteen. Taloudellisten vaikutusten tarkasteleminen on erityisen tärkeää, sillä talouden toimintaedellytysten edistäminen on pitkään ollut keskeisin puolustusargumentti tuloerojen olemassaololle ja piittaamattomuudelle niiden kasvusta.

On osoitettu, että valtioissa, joissa eriarvoisuus on suurempaa, myös sukupolvien välinen sosiaalinen liikkuvuus on matalampaa. Tämä sosiaalisen liikkuvuuden vähäisyys johtaa esimerkiksi siihen, että suurituloisten vanhempien lapsista tulee tyypillisemmin niin ikään suurituloisia. (Corak 2013, 80, 97). Eriarvoisuuden aiheuttama vähäinen sosiaalinen liikkuvuus aiheuttaa siis entistä suurempaa eriarvoisuutta. Yksi merkittävimmistä tekijöistä sosiaalisen liikkuvuuden heikentymisessä on koulutusmahdollisuuksien epätasainen jakautuminen. OECD (2015, 74) toteutti koulutusmahdollisuuksien ja tuloerojen yhteyksiä koskien monipuolisen tarkastelun, jonka pohjalta voitiin todeta syy-seuraussuhde tuloerojen kasvun ja koulutusmahdollisuuksien (mitattuna koulutustasolla ja koulutusvuosilla, ammattitaitoisuudella ja työllistyvyydellä) vähenemisen välillä. Koulutusmahdollisuudet vähenivät tuloerojen kasvaessa etenkin heikosta sosioekonomisesta asemasta tulevien kansalaisten kohdalla, kun keski- ja hyväasemaisten koulutusmahdollisuuksiin tuloerot eivät vaikuttaneet. Niin ikään on havaittu, että suurituloiset vanhemmat tukevat lastensa koulutusta ja oppimista sekä henkisesti että taloudellisesti pienituloisia enemmän (Corak 2013, 90).

Joseph Stiglitz (2012, 87–91) on puolestaan argumentoinut, että eriarvoisuus on erityisen vaarallista yhteiskunnille siksi, että eriarvoisuus heikentää yhteiskuntien vakautta ja lisääntyvän epävakauden myötä lisää entisestään eriarvoisuutta. Ilmiö johtuu Stiglitzin mukaan siitä, että eriarvoisessa yhteiskunnassa poliittiset rakenteet suosivat yhteiskunnan varakkaimpia jäseniä, jonka vuoksi epävakauden mukanaan tuomat yhteiskunnalliset riskit, kuten palkkojen lasku ja työttömyys kohdentuvat tavalliseen työväestöön rikkaan eliitin sijaan. Epävakaus puolestaan syntyy tehdyn politiikan myötä: sääntelyä purkavat politiikkatoimet edistävät epävakautta samoin kuin kysynnän romahtamiseen vastaaminen verohelpotuksin ja ohjaamalla rahoitusta pankkisektorille. Stiglitz myös painottaa, ettei kyseinen tapahtumakulku ole välttämätön seuraus eriarvoisissakaan yhteiskunnissa, mutta kyseiset mekanismit voidaan tunnistaa esimerkiksi vuoden 2008 talouskriisin ja Yhdysvaltain silloisten tapahtumien taustalta.

Tuloerojen kasvu on hyväksytty länsimaisissa yhteiskunnissa jo pitkään yhtenä talouskasvun sivutuotteena ja tyypillinen argumentti tuloerojen hyväksymiselle onkin pitkään ollut, että talousjärjestelmämme toimivuus edellyttää tuloeroja. Viime vuosina useat tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että etenkin edistyneissä länsimaisissa yhteiskunnissa tuloerot ovat taloudelle usein jopa haitallisia ja merkittävät tahot, kuten OECD (2015, 66) ja Kansainvälinen valuuttarahasto (IMF) (International Monetary Fund 2014, 4) ovat viime vuosina kyseenalaistaneet tuloerojen hyödyn taloudelle. IMF:n tutkimusosaston keväällä 2014 julkaisemassa tutkimusraportissa todetaankin, että vaikka tuloeroja lisäävällä politiikalla on saatavissa aikaan talouskasvua, on talouskasvu, joka syntyy kohtuullisen uudelleenjaon aiheuttaman eriarvoisuuden vähenemisen kautta todennäköisesti kestävämpää ja korkeampaa. Raportissa kuitenkin huomautetaan myös, että äärimmäinen uudelleenjako ja erittäin tasainen tulonjako eivät nekään ole kasvulle hyväksi. (Ostry, Berg & Tsangarides 2014, 26.) OECD:n (OECD 2015, 66) mukaan taas pitkällä aikavälillä tapahtunut eriarvoisuuden kasvu ja tuloerot ovat merkittävästi jarruttaneet talouden kasvua OECD-maissa. Raportissa niin ikään todettiin, että kasvun hidastumista voidaan torjua uudelleenjakotoimilla, kuten verotuksella ja sosiaalietuuksilla. Sama yhteys on havaittu myös ylimmän tulonsaajaprosentin ja muiden kansalaisten välisten tuloerojen tarkastelussa kehittyneiden maiden kohdalla, joskin talouskasvun hidastuminen on vähäisempää maiden kehitystason kasvaessa (Tuominen 2015, 57). Niin ikään varallisuuden kasautumisen on havaittu syventävän tulonjaon epätasa-arvoisuutta entisestään ja heikentävän näin talouskasvua (OECD 2015, 36.)

Joitain vastakkaisiakin tuloeroja talouden toiminnan näkökulmasta puoltavia tuloksia on julkaistu. Tuloerojen on toisinaan ajateltu edistävän pienituloisten asemaa niin kutsutun valumisteorian kautta. Valumisteorian mukaisesti tuloerojen ajatellaan lisäävät talouden tehokkuutta, joka hyödyttää lisääntyneenä talouskasvuna myös pienituloisia. Esimerkiksi Dan Andrews, Christopher Jencks ja Andrew Leigh (2009, 18–22, 30) ovat tarkastelleet ylimmän tulokymmenyksen ja alemman yhdeksänkymmenen prosentin välisten tuloerojen kasvun seurauksia taloudelle. Heidän mukaansa tuloerojen kasvu lisää bruttokansantuotetta siten, että 13 vuoden kuluessa eriarvoisuuden lisääntymisestä myös eriarvoisuuden kautta tulojaan menettänyt yhdeksänkymmentä prosenttia kansalaisista hyötyy bruttokansantuotteen kasvusta ja tuloeroista, kun heidän saamansa hyöty on ylittänyt eriarvoistumisesta johtuneen tulonmenetyksen. Tutkimuksen heikkoutena kuitenkin on tuloluokkien jakaminen kahtia ylimpään tulokymmenykseen ja alempaan yhdeksänkymmeneen prosenttiin: tutkimus ei kerro, millaisia seurauksia bruttokansantulon kasvamisesta eriarvoisuuden ohella on heikoimmille yhteiskunnan jäsenille, eli esimerkiksi alimmalle kymmenykselle. Kyseisen tutkimuksen pohjalta on siis mahdoton sanoa, hyötyvätkö kaikki tai edes suurin osa kansalaisista tuloeroista, kun matalimpia tuloluokkia ei ole eritelty.

On siis osoitettu, että eriarvoisuus voi joissain tilanteissa olla yhteydessä bruttokansantulon kasvuun (Forbes 2000, 885; Andrews, Jencks & Leigh 2009, 18–22, 30). Toisaalta myös tuloerojen kasvun hillitsemistä perustellaan usein juuri taloudellisilla syillä ja tuloerojen on havaittu vaikuttavan talouskasvuun negatiivisesti (Ostry, Berg & Tsangarides 2014, 26; OECD 2015, 66; Tuominen 2015, 57). Riippumatta siitä, ajatellaanko tuloerojen lisäävän talouskasvua tai heikentävän sitä, on kuitenkin aina aiheellista kysyä, onko talouden kasvu itsessään ylipäänsä tavoiteltava ja toivottu asia. Yhteiskunnan tarkoituksena ei tulisi olla mahdollistaa talouden toimivuutta vaan päinvastoin. Siispä vaikka tuloeroista saataisiinkin taloudellista hyötyä, ei tällöinkään voida yksiselitteisesti todeta, että tuloerot pitäisi sallia, etenkin mikäli ihmisten pahoinvointi lisääntyy, kuten Wilkinsonin ja Pickettin (2010) tarkasteluiden valossa näyttää käyneen. Näin ollen paitsi tuloerojen, myös bruttokansantulon kasvattamisen tärkeys ja talouskasvu on syytä kyseenalaistaa, mikäli niiden ei voida osoittaa edistävän kansalaisten hyvinvointia. Wilkinson ja Pickett (2010, 49–62) argumentoivatkin sen puolesta, että hyvinvoinnin saavuttamiseksi yhteiskuntien olisi bruttokansantulon kasvattamisen sijaan järkevämpää pyrkiä eriarvoisuuden tasaamiseen, sillä ihmisten onnellisuus ja hyvinvointi riippuvat enemmän yksilön asemasta suhteessa omaan yhteiskuntaansa kuin suhteessa muihin yhteiskuntiin. Länsimaat ovat jo ohittaneet pisteen, jossa bruttokansantulon kasvu lakkaa lisäämästä ihmisten onnellisuutta ja elinajanodotetta. Näin ollen

länsimaiden jatkuvat ponnistelut talouden kasvun eteen eivät siis suoranaisesti enää välttämättä edistä kansalaisten hyvinvointia. (Wilkinson & Pickett 2010, 21–26.) Talouskasvu ei välttämättä näy lisääntyneenä hyvinvointina, eikä talouskasvun tavoittelu olekaan järkevää, mikäli samalla lisääntyy myös eriarvoisuus. Hyvinvoinnin ja talouskasvun riippuvuussuhteen ohella on hiljattain alettu kyseenalaistaa myös talouskasvun taloudellista kannattavuutta (Joutsenvirta et al. 2016, 74).

Ollaan sitten talouskasvun tavoittelun edullisuudesta ja järkevyydestä mitä mieltä tahansa, aiemmin käsitellyt tuloerojen ja ihmisten hyvinvoinnin ristiriidat sekä oikeudenmukaisuusongelmat säilyvät, vaikka tuloeroista olisikin hyötyä taloudelle. Tuloeroja lisäävän politiikan toteuttaminen näistä ongelmista piittaamatta talouden toimintakyvyn nimissä kertoneekin siitä, että talouden hyvinvointi painaa vaakakupissa ihmisten hyvinvointia enemmän. Huolimatta tuloerojen implikoiduista negatiivisista hyvinvointivaikutuksista ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ihanteesta tuloerot nimittäin kasvavat ympäri maailman (OECD 2014). Tämä on huolestuttavaa, sillä myös talouspolitiikassa lähtökohtana tulisi olla ihmisten onnellisuuden tavoittelu (Lilja 2009, 97). Joka tapauksessa tuloerot näyttäytyvät myös yhteiskunnallisten seuraustensa puolesta epäoikeudenmukaisina. Suurten tuloerojen vahingoittaessa koko yhteiskunnan taloutta ei niiden voida nähdä olevan millään tapaa oikeudenmukaisia Rawlsin oikeudenmukaisuusteorian hengessä – korostaahan Rawls nimenomaan sitä, että mikäli yhteiskunnissa on eriarvoisuutta, tulisi heikko-osaisimpienkin hyötyä tästä. Tuloerojen kohdalla tätä ei ole kyetty todistamaan, vaan tuoreimmat tutkimukset osoittavat pikemminkin päinvastaista.

Toisaalta on myös syytä kysyä, mitkä yhteiskunnalliset tekijät lisäävät eriarvoisuutta, eikä ainoastaan päinvastoin. Göran Therborn (2014) on määritellyt eriarvoisuutta synnyttäviksi mekanismeiksi etäännyttämisen, riiston, hierarkisoinnin ja ulossulkemisen. Voikin olla, että kysymys siitä, millaiset rakenteet tuottavat eriarvoisuutta on keskeisempi kuin kysymys siitä, millaisia seurauksia eriarvoisuudella on yhteiskuntarakenteelle, sillä syntymekanismien kartoittaminen antaa myös mahdollisuuden puuttua eriarvoisuuden syihin. Vaikka syy-seuraussuhde eriarvoisuuden ja sosiaalisten ongelmien välillä jääkin jälleen kyseenalaiseksi, voidaan eriarvoisuuden silti todeta luotettavasti olevan yhteydessä monenlaisiin sosiaalisiin ongelmiin. Piittaamattomuus näistä negatiivisista yhteyksistä ja tuloerojen ongelmallisuudesta oikeudenmukaisuuden näkökulmasta osoittavat, että tuloeroja lisäävässä politiikassa on itseasiassa kyse arvovalinnoista. Koska tuloerojen kasvu juontaa juurensa poliittiseen päätöksentekoon ja arvovalintoihin, voidaan tulonjakopolitiikan syihin päästä kiinni tutkimalla näitä arvoja ja asenteita.

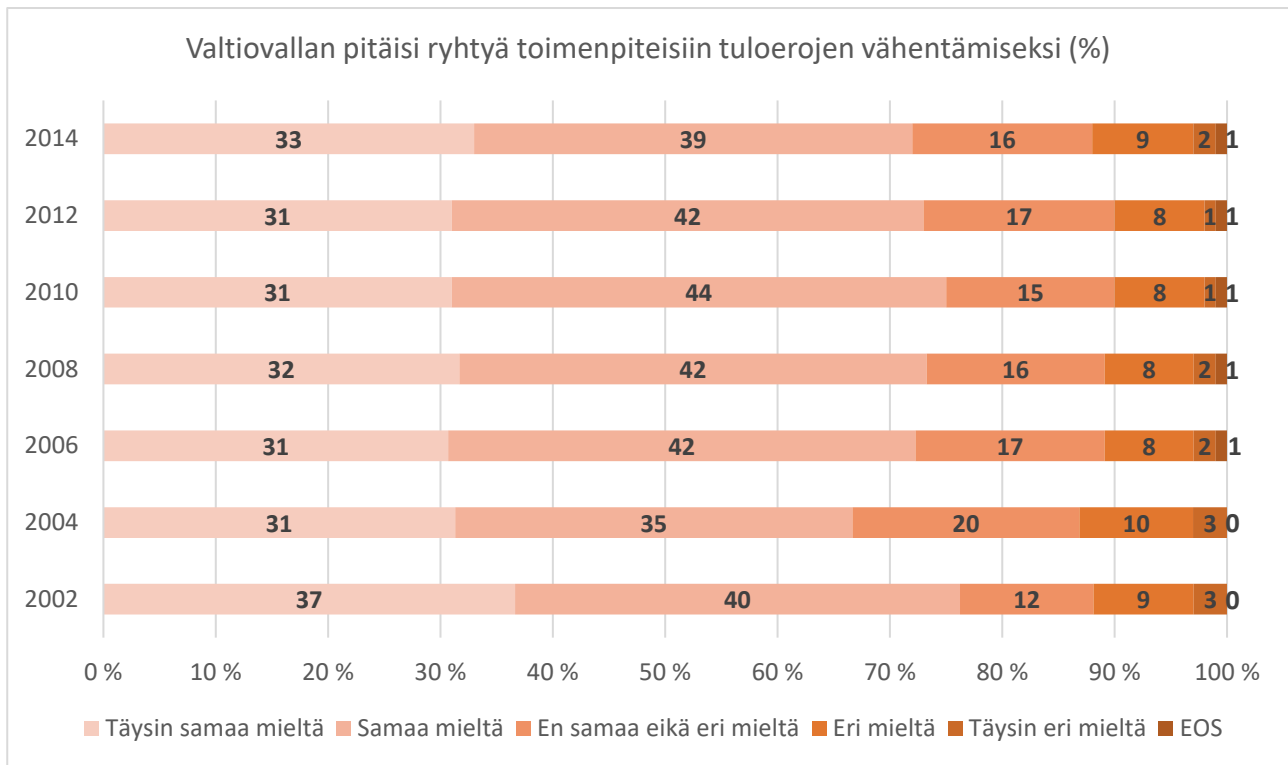
Tämän vuoksi keskitynkin tutkielmani seuraavassa osiossa tuloeroihin ja tasa-arvoon liitettyihin asenteisiin sekä sen tarkasteluun, löytyykö tuloeroja lisäävälle politiikalle kannatuspohjaa kansalaisten asenteista.

3 Tulonjakoasenteet

Tuloeroilla on siis havaittu olevan monenlaisia yhteyksiä hyvinvointiin – joskin harvemmin positiivisia. Tästä huolimatta tuloerojen oikeutuksesta on eriäviä mielipiteitä paitsi tiedeyhteisössä, myös muiden kansalaisten keskuudessa. Vaikka suomalaisistakin valtaosa kokee, että tuloeroja tulisi vähentää, on joka kymmenes suomalainen kuitenkin kaventamista vastaan (Blom, Kankainen & Melin 2012, 21). Tutkielmassani olenkin erityisen kiinnostunut siitä, millaiset mekanismit ja taustatekijät vaikuttavat asenteiden taustalla ja miksi toiset kannattavat tuloeroja ja toiset niiden kaventamista. Ensin käsittelen suomalaisten tulonjakoasenteita ylipäänsä, sitten teorioita, joilla asenteita voidaan pyrkiä selittämään sekä sitä, tukevatko tutkimustulokset tulonjakoasenteiden ja sosioekonomisen aseman yhteydestä näitä teorioita. Edetessäni tarkastelen myös sitä, miksi kansalaismielipiteiden kuunteleminen ylipäänsä on keskeinen seikka poliittisen järjestelmän kannalta ja haen vastausta siihen, mistä julkisen mielipiteen ja toteutetun politiikan ristiriita voi kertoa.

3.1 Suomalaisten tulonjakoasenteet

Suomalaiset ovat kansainvälisesti vertailtuna tuloerokriittinen kansa ja valtaosa suomalaisista katsoo taloudellisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden väestöryhmien välillä kasvaneen jo liian suureksi (ISSP Research Group 2012; Haavisto & Kiljunen 2011, 112). Esimerkiksi vuoden 2012 Maanpuolustus- ja turvallisuustutkimuksessa suomalaisilta tiedusteltiin, kuinka huolestuneita he ovat tuloeroista Suomessa. Reilu neljäsosa kertoi olevansa tuloeroista paljon huolissaan ja peräti 40 % jonkin verran huolissaan. Vain vähän huolissaan oli neljäsosa ja ei lainkaan huolissaan alle 8 % vastaajista. Tuloeroista oltiin kutakuinkin yhtä huolestuneita kuin Suomen talouden näkymistä ja enemmän huolestuneita kuin vaikkapa Lähi-idän tilanteesta, ilmaston lämpenemisestä tai maahanmuuttajien määrän kasvusta. Toisaalta tuloeroja enemmän huolta aiheuttivat ainakin työllisyystilanne Suomessa, hyvinvointipalvelujen saatavuus Suomessa ja Suomen talouden näkymät. (Turvallisuuspolitiikka- ja maanpuolustustutkimus 2012.) Yhtä kaikki, vaikuttaisi siltä, että huolimatta Suomen kansainvälisesti vertailtuna tasaisesta tulonjakorakenteesta, ovat tuloerot suomalaisille tärkeä huolenaihe.

Kuvio 1. Suomalaisten suhtautuminen väitteeseen "Valtiovalln pitäisi ryhtyä toimenpiteisiin tuloerojen vähentämiseksi" vuosina 2002–2014. Lähde: European Social Survey: Suomen aineistot 2002–2012 (Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto)²

Niin ikään European Social Survey:n pitkittäisaineiston pohjalta voidaan todeta suomalaisten suhtautuvan kielteisesti tuloeroihin. Vuosien 2002–2014 aineistojen perusteella luodun, tuloeroasenteita kyseisinä vuosina kuvaavan kuvion 1 pohjalta voidaan vastata myös kysymykseen siitä, ovatko asenteet merkittävästi muuttuneet reilun kymmenen vuoden sisällä. Pitkittäistutkimuksen vastaajilta on kysytty toistuvasti jokaisena mittausvuotena, eli joka toisena vuonna vuodesta 2002 alkaen, tulisiko valtiovalln ryhtyä toimiin tuloerojen vähentämiseksi. Kuten kuviosta voidaan havaita, valtaosa suomalaisista on kaivannut tuloerojen vähentämistä jo pitkään.

² European Social Survey 2002: Suomen aineisto [koodikirja]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [tuottaja ja jakaja], 2016

European Social Survey 2004: Suomen aineisto [koodikirja]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [tuottaja ja jakaja], 2016

European Social Survey 2006: Suomen aineisto [koodikirja]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [tuottaja ja jakaja], 2016

European Social Survey 2008: Suomen aineisto [koodikirja]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [tuottaja ja jakaja], 2016

European Social Survey 2010: Suomen aineisto [koodikirja]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [tuottaja ja jakaja], 2016

European Social Survey 2012: Suomen aineisto [koodikirja]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [tuottaja ja jakaja], 2016

European Social Survey 2014: Suomen aineisto [koodikirja]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [tuottaja ja jakaja], 2016.

Mittausvuosista kansalaiset osoittivat tuloerokriittisimpiä asenteita vuonna 2002, jolloin hieman yli kolme neljäsosaa suomalaisista oli väitteestä samaa tai täysin samaa mieltä. Vuonna 2004 tuloerojen tasaamisvaateet olivat hieman vähäisempiä, kun vastanneista kaksi kolmasosaa kaipasi toimia tuloerojen tasaamiseksi. Tämän jälkeen tuloerojen tasaamisen kannatus kääntyi kuitenkin jälleen nousuun ja tasaamista kannattavien määrä on pysytellyt siitä saakka hieman alle kolmen neljäsosan tuntumassa. Kaiken kaikkiaan sekä tasaamista kaipaavien määrä että väitteestä eri mieltä olevien määrä ovat pysytelleet vuodesta toiseen melko samoina. Yksittäisiä kysymyksiä luotettavamman kuvan saamiseksi tässä tutkielmassa käytetään tulonjakoasenteiden mittaamiseen useiden väittämien pohjalta luotuja summamuuttujia. Näihin summamuuttujiin sekä siihen, millaisen kuvan ne antavat suomalaisten asenteista, perehdytään tarkemmin luvussa 4.2 .

3.2 Sosiaaliturva- ja tulonjakoasenteet – riskien välttelyä ja oman edun tavoittelua?

Oletus yhteiskuntaluokkien ja sosioekonomisen aseman yhteydestä sosiaaliturva- ja tulonjakoasenteisiin pohjautuu tyypillisesti ajatukseen siitä, että se, kuinka suuri riski ihmisellä on tulla riippuvaiseksi sosiaaliturvasta tai tulojen uudelleenjaosta vaikuttaa hänen asenteisiinsa niitä kohtaan. Tarkastellaan seuraavaksi, millaiset lähtökohdat riskiteoria ja käsitys omia intressejään ajavasta ihmisestä antavat sosioekonomisen aseman ja tulonjakoasenteiden yhteyksien selittämiseksi.

Riskin kokemuksella tarkoitetaan epävarmuutta siitä, millainen lopputulos toiminnalla tai vaikkapa politiikkatoimella on ihmiseen. Riskiteoreettisessa tutkimuksessa riskit voidaan nähdä joko yhteiskunnan rakenteellisen eriarvoisuuden seurauksena tai individualistisen perinteen mukaisesti yksilöllisiin seikkoihin liittyvinä. (Andersen & Ringdal 2012, 18–21). Etenkin individualistisessa perinteessä ihmiset nähdään rationaalisina toimijoina, jotka pyrkivät aina toimimaan järkevästi siten, että he välttäisivät tai minimoisivat heitä todennäköisesti uhkaavat riskit (Taylor-Gooby & Zinn 2006, 228). Individualistisen, yksilöä korostavan näkökulman klassisimpiin avauksiin kuuluu Ulrich Beckin (1992) Risk Society, jossa Beck (1992, 131) kuvailee yhteiskunnan muutosta kohti individualisoitunutta yhteiskuntaa, jossa yhteiskuntaluokka ei enää ole merkittävä tekijä ihmisten elämänkulussa ja valinnoissa.

Vaikka esimerkiksi Ulrich Beckin riskiyhteiskunnan käsitteessä on lähtöoletuksena individualistinen maailmankuva, jossa riskit jakautuvat tasaisesti ja yksilöt toimivat rationaalisesti niitä

minimoidakseen, ei empiirinen tutkimustieto varsinaisesti tue ajatusta siitä, etteivätkö riskit jakautuisi yhteiskunnallisen aseman mukaisesti. Matalaa ammattitaitoa vaativan työn tekemisen, alhaisen koulutustason ja kotitalouden matalien tulojen on havaittu olevan yhteydessä suurempaan riskien kokemiseen. (Andersen & Ringdal 2012, 21–23, 40.) Se, että toiset ihmisryhmät ovat taipuvaisempia kokemaan riskejä ja kykenevät huonommin suojautumaan niiltä kertoo siitä, etteivät riskit ole pelkästään yksilötason tekijöihin liittyviä ja että riskien jakautumisen näkökulmasta yhteiskunnat ovat yhä eriarvoisia (Taylor-Gooby & Zinn 2006, 228). Näin ollen ihmisiä ja heidän toimintaansa ei voida koskaan tyypistää pelkästään yksilökohtaisista seikoista riippuvaisiksi toimijoiksi ja toiminnoiksi.

Riskit on perinteisesti jaoteltu uusiin ja vanhoihin. Vanhoilla riskeillä viitataan sellaisiin riskeihin, joita kohtaan hyvinvointivaltioiden on alun perin ollut tarkoitus tuoda turvaa. Tällaisia riskejä olivat etenkin tulojen katkeaminen väliaikaisen työttömyyden, eläköitymisen tai vaikkapa sairauden myötä sekä kalliiden palveluiden, kuten koulutuksen ja terveydenhuollon piirien ulkopuolelle jääminen. Yhteiskunnallinen tilanne on kuitenkin sittemmin muuttunut ja uusia riskejä ilmaantunut. (Taylor-Gooby 2004, 1–2.) Uusien riskien on nähty johtuvan esimerkiksi työn sukupuolittuneisuudesta, yksityisen sektorin laajentumisesta, ikääntyvien lisääntyvästä määrästä sekä työmarkkinoiden muutoksista teknologian myötä. Näitä uusia riskejä ovat esimerkiksi tasapainottelu niin lasten kuin vanhustenkin hoivan ja palkkatyön välillä, riski jäädä vaille taitoja ja koulutusta vakaan ja hyväpalkkaisen työn saamiseksi, riski jäädä vaille riittävää hoitoa, riski jäädä vaille ajanmukaisia taitoja elinikäisen oppimisen ollessa hankalaa sekä riski saada puutteellisia tai riittämättömiä hyvinvointipalveluita yksityisen palveluntuotannon voimistuessa suhteessa julkiseen (Andersen & Ringdal 2012, 19).

Riskien välttämiseen pyrkimisen on katsottu liittyvän sosiaaliturvaa koskeviin asenteisiin. On havaittu, että henkilökohtaisen tulonmenetyksen riskin kokeminen on yhteydessä hyvinvointivaltioasenteisiin siten, että mitä suuremman riskin kokee itsellään olevan, sitä todennäköisemmin yksilö kannattaa laajaa julkista vastuuta sekä progressiivisempaa sosiaalivakuutusjärjestelmää (Finseraas & Ringdal 2012, 85). Hyvinvointivaltiota ja sen sosiaaliturvan muotoja koskevia asenteita tutkiessaan myös Olli Kangas (1995) on havainnut, että ihmiset kannattavat tyypillisimmin sellaisia sosiaaliturvan muotoja, joista he itse hyötyvät. Esimerkiksi maanviljelijät suhtautuivat kielteisesti työttömyyskorvauksiin, asumistukiin ja sosiaaliavustuksiin, sillä heidän hyötymisensä näistä etuuksista on hyvin epätodennäköistä. Lisäksi

työläiset kannattivat enemmän tarveharkintaa sosiaalietuuksissa siten, että pienituloisia syrjittäisiin positiivisesti ja ikääntyneet kannattivat universalistista eläkemallia, mutta lisäsivät tarveharkintaa lapsilisissä. (Kangas 1995, 306–307.) Niin ikään korkeamman vähimmäisturvan tason kannattaminen on yleisempää heidän keskuudessaan, joilla on muita suurempi todennäköisyys joutua sen varaan. Työttömät, naiset sekä heikommin koulutetut kannattavatkin tyyppillisemmin korkeampaa vähimmäisturvan tasoa. (Kuivalainen 2011, 375–378).

Vaikka ihmisten on todettu kannattavan todennäköisemmin sellaisia sosiaaliturvan muotoja, joista he itse hyötyvät, on myös altruismin ja pyrkimyksen yhteiseen hyvään katsottu vaikuttavan sosiaaliturva-asenteisiin. Kangas (1997, 492) onkin niin ikään havainnut, että sekä yhteisen hyvän että oman edun tavoittelu ohjaavat asenteita ainakin siten, että mitä käytännöllisemmällä tasolla asioita kysytään, sitä enemmän oman edun tavoittelu korostuu. Myös Finseraas ja Ringdal (2012, 85) havaitsivat, että vaikka tulonmenetyksinsä suuremmaksi kokevat kannattavat muita laajempaa julkista vastuuta ja suurempaa progressiota, kannattavat he riskinsä pienemmäksi kokevia harvemmin veronkorotuksia etuuksien tason nostamiseksi. Yleisemmällä tasolla ihmiset siis ilmaisevat todennäköisemmin yhteisön hyvää painottavia asenteita ja käytännöllisemmällä tasolla taas kannattavat oman edun mukaisia sosiaaliturvan muotoja. Oman ja muiden edun ja riskien välttämisen ohella myös ihmisten uskomusten elämässä pärjäämisen edellytyksistä on havaittu olevan yhteydessä tulonjakoasenteisiin. On osoitettu, että ihmisten tulonjakoasenteissa on merkittäviä eroja sen mukaan, uskovatko he ahkeruuden ja vaivannäön vai kenties joidenkin ihmisten vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolisten tekijöiden määrittävän eniten sitä, millaiseen asemaan kukin elämässään päätyy. He, jotka uskovat aseman elämässä määrittyvät sellaisten tekijöiden, joihin ihminen ei itse voi vaikuttaa, kuten suhteiden ja perheen varallisuuden, kautta, suhtautuvat uudelleenjakoon myönteisemmin kuin he, joiden mielestä ihminen voi itse vaikuttaa asemaansa ahkeruudella ja vaivannäöllä. (Smyth, Mishra & Qian 2010, 291.)

Esiteltyjen teorioiden ja tutkimustulosten valossa näyttäytyy ymmärrettävänä, että ihmisten asenteet sosiaaliturvaa, hyvinvointivaltiota ja tulonjakoa kohtaan liittyisivät siihen, kuinka suuri todennäköisyys tai riski heillä on joutua riippuvaiseksi tuloja tasaavasta hyvinvointivaltiosta. Oletettavasti myös suhtautumisessa tuloeroihin ja tulonjakoon löytyy eroja sosioekonomisen aseman mukaan siten, että tulonsiirroista hyötyvät kannattavat niitä muita useammin, sillä tulonsiirrot ovat käytännön keino tuloerojen tasaamiseen. Näin ollen esimerkiksi universalistista, ei-tarveharkintaista sosiaalipolitiikkaa toteuttavissa maissa tulonsiirtojen kannatus voi olla suurempaa

siksi, että myös tulonsiirroista hyötyviä on paljon. Toisaalta hyvin toimeentulevien ja sosiaaliturvasta riippumattomien kansalaisten voi odottaa suhtautuvan sallivammin tuloerojen kasvuun, sillä tuloeroja rajoittamalla rajoitetaan myös heidän tulojaan ja koska he eivät taloudellisesti hyödy uudelleenjakoprosessista. Tarkastellaan seuraavaksi, millaisia eroja tulonjakoasenteissa on havaittu sosioekonomisen aseman ja luokan mukaan olevan.

3.3 Suhtautuminen tulonjakoon ja sosioekonomiset taustatekijät

Tulonjakoasenteiden tutkimus on yksi asennetutkimuksen alue, jota on tutkittu niin maailmalla kuin Suomessakin. Tulonjakoasenteita tarkastellaan usein tuloeroihin suhtautumisen näkökulmasta tai yleisemmin hyvinvointivaltio- tai sosiaaliturva-asenteiden näkökulmasta. 40:n eri valtion kansalaisten asenteita kartoittaneen vuoden 2009 ISSP-tutkimuksen tulosten pohjalta voidaan kokoavasti todeta, että huolimatta tuloerojen tasosta valtiossa, kokee suurin osa näiden länsimaiden kansalaisista tuloerojen olevan liian suuria (ISSP Research Group 2012). Kansainvälisesti tuloeroasenteet kulkevat tyypillisesti käsi kädessä valtion tuloerojen kanssa siten, että suuret tuloerot ovat yhteydessä tuloerojen kaventamistoiveisiin. Suomi kuitenkin näyttäytyy tässä suhteessa eroavan asenteissa muista valtioista toiset Pohjoismaat mukaan lukien, sillä vaikka maassamme kannatetaan laajalti tuloerojen kaventamista, on Suomessa myös kansainvälisesti vertailtuna pienet tuloerot. (ISSP Research Group 2012.) Suomessa toiveet tuloerojen tasaamisesta ovat olleet tasaisen korkeat läpi 2000-luvun (Kallio, Kangas & Niemelä 2013, 49–52) ja noin kolme neljästä suomalaisesta katsoo, että taloudellinen ja sosiaalinen eriarvoisuus väestöryhmien välillä on kasvanut maassamme liian suureksi (Haavisto & Kiljunen 2011, 112).

Tuloeroilla kuitenkin on myös kannattajansa niin ulkomailla kuin Suomessakin. Sosioekonomisen aseman merkitys nouseekin erityisen kiinnostavaksi tätä ryhmää tarkasteltaessa. Tuloerojen ja sosioekonomisen aseman yhteydestä saatujen tutkimustulosten perusteella vaikuttaisi siltä, että riskiteorian mukainen oletus korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevien vähäisemmästä kiinnostuksesta tulonjaon tasaamiseen pitää ainakin jossain määrin paikkansa. Tutkimuksissa sosioekonomisen aseman ja tulonjakoasenteiden yhteyksistä on havaittu, että vähemmän kouluttautuneet ja työpaikallaan ei-esimiesasemassa olevat pitävät korkeammin koulutettuja ja johtavassa asemassa olevia tyypillisemmin tuloeroja liian suurina (Blom, Kankainen & Melin 2012, 9, 21). Progressiiviseen verotukseen, jolla tuloeroja yleensä tasataan, koulutetut ja suurituloiset suhtautuvat muita kielteisemmin (Forma et al. 2007, 45–46). Itse tulojen vaikutuksesta

tuloeroasenteisiin ei kuitenkaan ole erityisen paljon näyttöä, vaikka vaikuttaisi siltä, että koetut toimeentulo-ongelmat ovat yhteydessä tuloerojen tasaamistoihiveisiin (Kallio, Kangas & Niemelä 2013, 54). Toisaalta on myös havaittu viitteitä, että erilaiset tekijät olisivat yhteydessä verotuksen hyväksymiseen ja uudelleenjaon tukemiseen esimerkiksi siten, että korkeammat kotitalouden tulot vähentäisivät uudelleenjaon tukemista mutta eivät vaikuttaisi verotuksen tukemiseen (Hjerm & Schnabel 2012, 181–186).

Tulojen ohella koulutuksen yhteys asenteisiin näyttäytyy jokseenkin monimutkaisena: vähemmän kouluttautuneiden on havaittu pitävän tuloeroja koulutettuja useammin liian suurina (Blom, Kankainen & Melin 2012, 9, 21; Kallio, Kangas & Niemelä 2013, 54), vaikka toisaalta koulutuksen on myös esitetty lisäävän myönteistä suhtautumista hyvinvointipalveluihin. Tämä oletus pohjautuu ajatukseen siitä, että koulutus lisää tietoutta sosiaalipoliittisista järjestelmistä. (Ervasti 2010, 151.) Vaikka suhtautuminen hyvinvointipalveluihin ei suoraan kerrokaan tulonjakoasenteista, voidaan asenteiden uskoa olevan yhteydessä, sillä tulonjako mahdollistaa valtiollisten hyvinvointipalveluiden olemassaolon. Kuitenkin ajatus koulutuksen vaikutuksesta asenteisiin yhteiskunnallisen kiinnostuksen kautta on osoitettu ainakin osittain vääräksi, sillä ainakin tuloeroja koskevissa asenteissa korkeakoulutus on osoittautunut olevan yhteydessä tulonjakopolitiikan vastustamiseen (Ervasti 2010, 161; Hjerm & Schnabel 2012, 181). Toisaalta koulutuksen on havaittu lisäävän verotuksen hyväksymistä (Hjerm & Schnabel 2012, 186).

Yhteiskunnallisen aseman ja asenteiden yhteyteen on kiinnitetty erityistä huomiota myös luokkatutkimuksen piirissä. Vaikka yhteiskuntaluokat eivät suoraan määräydy sosioekonomisten tekijöiden, kuten tulojen ja koulutuksen, vaan ammattiaseman ja tuotantosuhteiden mukaan, kertovat luokat yhteiskunnallisesta asemasta siinä missä tulot ja koulutuskin. Yhteiskuntaluokan yhteydestä asenteisiin onkin olemassa näyttöä. Luokkatutkimuksen piirissä on esimerkiksi havaittu, että professioluokan edustajat suhtautuvat työntekijöitä, maanviljelijöitä ja toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijöitä kielteisemmin tuloerojen kaventamiseen (Ervasti 2010, 154). Vaikka puhe yhteiskuntaluokista ja niiden määräävyys asenteisiin vaikuttavana tekijänä on kenties vähentynyt 2000-luvun alussa, on luokkien välisten erojen havaittu jälleen kasvaneen 2000-luvun puoliväliltä alkaen (Ervasti 2010, 164).

Tulojen, koulutuksen ja yhteiskuntaluokan ohella myös muita tulonjakoasenteisiin vaikuttavia sosiodemografisia tekijöitä on tunnistettu. Sukupuolen ja iän yhteydet tulonjakoasenteisiin on nostettu toisinaan jopa yhteiskuntaluokkien yhteyksiä vahvemmiksi. Naisten on havaittu

kannattavan tulonjakopolitiikkaa miehiä useammin ja he näkevät tuloeroissa miehiä vähemmän myönteisiä piirteitä. Samalla vanhemmat ikäluokat kannattavat tulonjakopolitiikkaa useammin kuin nuoret, jotka näkevät tuloerot vanhempia ikäluokkia useammin myönteisenä ilmiönä. (Ervasti 2010, 161; Kallio, Kangas & Niemelä 2013, 54). Iän onkin katsottu liittyvän riskien kokemiseen siten, että monet uudet riskit, kuten työn epävarmuuteen liittyvät tekijät, vaikuttavat ihmisiin heidän aiemmissa elämänvaiheissaan sekä toisaalta siten, että ikääntyneet kokevat enemmän taloudellista epävarmuutta ja terveysongelmia (Andersen & Ringdal 2012, 25). Näin keski-ikäisten voidaan ajatella paitsi altistuvan muita ikäryhmiä vähemmän riskeille, myös suhtautuvan riskien tasaamiseen uudelleenjaolla muita kriittisemmin.

Yksilötason tekijöiden ohella myös yksilön ulkopuolisilla ja maatasen tekijöillä on havaittu olevan yhteyksiä tulonjakoasenteisiin. Valtion tuloerojen taso sekä se, ovatko valtion tuloerot kaventuneet, ovat yhteydessä tasaamispolitiikan kannattamiseen siten, että tasaisemman tulonjaon maissa tasaamistoiveet ovat vähäisempiä. Kuten todettua, Suomi näyttäytyy kuitenkin tässä suhteessa poikkeuksellisenä valtiona, sillä Suomessa tasaamistoiveet ovat kansainvälisesti vertaillen matalista tuloeroista huolimatta yleisiä. (Kallio, Kangas & Niemelä 2013, 54–55.) Valtiollisten ominaispiirteiden ohella niin ikään yksilön ulkopuolisiksi asenteisiin ja riskien kokemukseen vaikuttaviksi tekijöiksi on katsottu myös taloudelliset suhdanteet ja työmarkkinatilanne (Finseraas & Ringdal 2012, 72). Vaikka asenteiden voidaankin kiistatta todeta riippuvan myös monista yksilön ulkopuolisista tekijöistä, eivät maatasen ja taloudelliset tekijät kuitenkaan ole tässä tutkielmassa lähemmän tarkastelun kohteena.

Yksi merkittävimmistä suomalaisista sosioekonomisen aseman ja tulonjakoasenteiden yhteyteen perehtyneistä tutkijoista on professori Heikki Ervasti, joka on niin ikään korostanut sosioekonomisten tekijöiden ja tulonjakoasenteiden yhteyttä. Ervasti (2010, 165) kuitenkin torjuu ajatuksen siitä, että olisi olemassa jokin laajempi ryhmä, joka pyrkisi voimakkaasti leikkaamaan sosiaaliturvaa tai lopettamaan tasa-arvoon pyrkimisen sosiaalipolitiikassa, sillä valtaosa suomalaisista kuitenkin kannattaa universaalia ja laaja-alaista hyvinvointivaltiota. Tutkimustulokset vahvistavat tätä näkemystä ainakin siltä osin, että mikäli tällainen ryhmä on olemassa, se ei ole kovinkaan suuri. Vaikkei hyvinvointipalvelujen karsimiselle ja tasa-arvosta tinkimiselle laajaa kannatusta tutkimusten valossa olekaan, ei tämä poista aiheen tarkastelun tarpeellisuutta, sillä huolimatta laajan kannatuksen puutteesta tuloerot ovat kasvaneet niin Suomessa kuin muissakin länsimaissa viime vuosikymmeninä. Laajan tuloerojen kannatuksen puuttuminen tekee itseasiassa

aiheesta vieläkin kiinnostavamman, sillä tällöin tuloeroja lisäävän politiikan on täytynyt mukailla hyvin pienen kansanosan mielipidettä ja pyrkimyksiä. Mikäli laajaa hyvinvointipolitiikan karsimista kannattavaa ryhmää ei löydy, kenties onkin syytä tarkentaa katse yhä pienempään ryhmään ja heidän poliittiseen vaikutusvaltaansa.

Mikäli ollaan yhtä mieltä siitä, että tuloeroja kasvatetaan nimenomaan poliittisen päätöksenteon keinoin ja että tuloerojen kannatetaan enemmän korkeakoulutetuettujen ja korkeammassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien keskuudessa, voidaan Suomessakin tehdyn tuloeroja lisäävä politiikan katsoa noudattaneen ennemmin yhteiskunnan hyväosaisimpien mielipiteitä. Tämä havainto on merkittävä myös demokratian toimivuuden kannalta. Länsimainen demokratia pohjaa siihen, että jokaisella kansalaisella on samanlainen mahdollisuus vaikuttaa lainsäädäntöön ja päätöksentekoon vaalien ja äänestämisen kautta. Havaintojen pohjalta voi olla tulkittavissa, että kuten Rawls (1988, 134) ja Stiglitz (2012, 52–53) väittävät, yhteiskunnassa korkeammassa asemassa olevat ja varakkaammat kansalaiset saavat helpommin äänensä kuuluviin myös tulonjakopäätöksissä. Heillä on varallisuutensa ja sosiaalisen pääomansa vuoksi paremmat mahdollisuudet päästä vaikuttamaan julkiseen keskusteluun sekä sen kautta lainsäädäntöön ja heillä on näin ollen paremmat mahdollisuudet tavoitella omaa etuaan muun yhteiskunnan edun kustannuksella.

Kuitenkin, kuten Ervasti (2010, 165) muistuttaa, on Suomi yhä kansainvälisesti vertailtuna erittäin tasa-arvoinen maa. Tasa-arvoisessa yhteiskunnassa erot eivät ole kansalaisten välillä huomattavan suuria ja tasa-arvoisuus näyttäisikin edelleen ehkäisevän vallan kasautumista. On kuitenkin ongelmallista, että kuten Stiglitz (2012, 266–267) huomauttaa, eriarvoisuuden lisääntymisen myötä rakenteet voivat alkaa entisestään muuttua eriarvoisuutta ja vallan kasautumista lisäävään suuntaan. Tällaisesta itseään vahvistavasta kehästä on kyse esimerkiksi Yhdysvalloissa. (Stiglitz 2012, 266–267.) Siispä vaikka Suomi on edelleen tulonjaoltaan suhteellisen tasainen maa, on eriarvoisuuden vähittäinenkin kasvu syy tarkentaa katse tehtävään politiikkaan ja sen vaikutuksiin tasa-arvolle.

3.4 Asenteet poliittisen päätöksenteon taustalla

Siitä, kuinka kansalaisten mielipiteiden ja toiveiden tulisi näkyä poliittisessa päätöksenteossa voidaan olla montaa eri mieltä. Demokratian kannalta on kuitenkin keskeistä, että päätöksenteko on legitiimiä ja noudattaa ainakin jollain mekanismilla kansalaisten tahtoa. Vaikka politiikkaa toteuttaisivat vaaleilla valitut kansanedustajat, ei näin kuitenkaan aina, kuten tuloerokysymyksessä,

tapahdu. Koska myös tuloeroja kasvatetaan, tasataan tai ylläpidetään nimenomaan politiikan ja päätöksenteon avulla ja koska toteutetun tuloeropolitiikan ja kansalaismielipiteen välillä näyttää olevan ristiriita, on tärkeää kysyä, kuinka kansalaismielipiteen tulisi näkyä tehdyssä politiikassa. Tarkastellaan siis seuraavaksi lyhyesti sitä, kuinka julkisen mielipiteen tulisi ohjata päätöksentekoa sekä sitä, tarvitseeko päätöksenteon noudattaa kansalaismielipidettä ollakseen legitiimiä.

Asenteita ja kansalaisten suhtautumista tarkasteltaessa on siis pohjimmiltaan kyse myös julkisen mielipiteen tutkimisesta. Vaikka poliittisen päätöksenteon ja julkisen mielipiteen suhde jakaa tutkijoita, on kuitenkin selvää, että julkinen mielipide on syvällä demokratian aatteessa, sillä demokraattisen päätöksenteon tulisi tapahtua kansalaisten vapaan ja avoimen keskustelun ja väittelyn kautta, eli julkisen mielipiteenmuodostuksen avulla (Price 2008, 15). Sitä, kuinka hyvin poliitikot ottavat huomioon julkisen mielipiteen ja julkisen mielipiteenmittauksen päätöksenteossa, eli heidän valmiuttaan vastata kansalaisten toiveisiin, kutsutaan termillä ”responsiveness” (Eisinger 2008, 491). Tästä valmiudesta on siis kyse myös tuloerokeskustelussa – tulisiko poliitikkojen olla valmiimpia vastaamaan kansalaisten vaateisiin tuloerojen kaventamisesta?

Eri teoriaperinteet vastaavat tähän kysymykseen eri tavoin. Keskeinen jako poliittista päätöksentekoa käsittelevien teorioiden välillä onkin siinä, tulisiko päätöksenteon niiden mukaan olla eliittijohtoista, ylhäältä alaspäin suuntautuvaa, vai suoraan tai osallistuvaan demokratiaan perustuvaa, alhaalta ylöspäin suuntautuvaa. Suoran ja osallistuvan demokratian mallit korostavat kansalaisten osallisuuden tärkeyttä kaikissa päätöksenteon vaiheissa, kun taas eliittijohtoisissa malleissa päätöksenteko tapahtuu pitkälti teknokraattisesti, valittujen johtajien ja poliittisten neuvonantajien johdolla. Kuitenkin lähes kaikki teoriat ovat yksimielisiä siitä, että kansalaisten tulisi ohjata päätöksentekoa vähintään välittämällä mielipiteensä eliitille. (Price 2008, 17). Etenkin alhaalta ylöspäin suuntautuvan teoriaperinteen kannalta katsottuna kansalaisten mielipiteiden ja toteutetun politiikan ristiriita näyttäytyy huolestuttavana demokratian kannalta.

Vaikkei yksittäisiin politiikkatoimiin liittyvien mielipidekyselyiden tulosten yhtenevyyttä poliittisten päätösten kanssa tule pitää demokratian kannalta erityisen keskeisenä, on kuitenkin tärkeää, että päätöksenteossa mukailtaisiin samoja arvoja päättäjät valinneiden kansalaisten kanssa. On myös esitetty, että julkisen mielipiteen sijaan kansalaisten poliittinen vaikuttaminen tapahtuikin demokratiassa nimenomaan vaaleissa äänestämisen kautta, eikä mielipidekyselyille pitäisi näin ollen antaa liikaa painoarvoa (Althaus 2006, 80). Tulonjakoasenteita tarkasteltaessa kyse ei kuitenkaan ole niinkään yksittäisiä politiikkatoimia koskevista mielipiteistä, vaan nämä asenteet

antavat ennemminkin kuvan siitä, mihin politiikkatoimilla tulisi tähdätä, eli kansalaisten arvoista. Price (2008, 18) ehdottaakin, että kansalaisten rooli päätöksenteossa voisikin olla nimenomaan siinä, että he ilmaisevat mielipiteillään, minkä asioiden tulisi olla politiikan keskipisteenä ja mihin ongelmiin he toivoisivat ratkaisua. Kuitenkin kansalaismielipiteen noudattamista eriarvoisuuskysymyksissä ja ylipäänsä päätöksenteossa voi myös vaikeuttaa sen, että kansalaisten suhtautuminen eriarvoisuuteen ja yleisemmät yhteiskunnalliset asenteet saattavat myös olla keskenään ristiriidassa. Yhdysvalloissa kansalaiset ovat esimerkiksi melko yksimielisiä siitä, ettei suuria tuloeroja tulisi suvaita, mutta toisaalta uskovat vahvasti myös siihen, että taloudellinen eriarvoisuus on oikeutettua, ja paremmassa asemassa olevat ovat asemansa ansainneet (Platt 2011, 3). Näin ristiriita kansalaisten arvoissa asettaa myös päätöksentekijät hankalaan asemaan. Kuitenkin suomalaisten kohdalla tuloerokysymyksessä on kansalaisten kanta vuodesta toiseen ollut vakaasti tasaamisen puolella ja silti tuloerot ovat jatkaneet kasvuaan. Näin tulonjakokysymyksessä voitaisiin tulkita, etteivät päätöksentekijät ole joko huomioineet kansalaisten toivetta tuloerojen kaventamisesta tai onnistuneet sen toteuttamisessa.

Poliittisen päätöksenteon ja kansalaisten asenteiden ristiriita tulonjakokysymyksissä herättääkin kysymyksen siitä, kenen tahtoa tuloeroja lisäävät politiikkatoimet sitten noudattavat. Onko tuloeroja kasvattavaa politiikka toteutettu tietoisesti vai onko tuloerojen kasvu ollut lopputuloksena yllätyksellinen? Yksi mahdollinen selitys tuloerojen kasvulle kansalaismielipiteestä huolimatta olisi se, että tuloerojen kasvu on välttämätöntä muutoin onnistuneen politiikan toteuttamiseksi, mutta tämä väite kumottiin luvussa 2.3. Toinen vaihtoehto on, että tuloerojen kasvua ei ole osattu ennustaa vaan se on tapahtunut vahingossa ja kolmas se, että kansalaismielipide on tietoisesti unohdettu tuloerokysymyksen kohdalla. Näistä ikävin on kolmas vaihtoehto, joka saattaisi selittyä poliittisen vaikutusvallan epätasaisella jakautumisella eri asemassa olevien kansalaisten välillä.

Kuten todettua, muun muassa John Rawls (1988, 134) ja Joseph Stiglitz (2012, 52–53) ovat argumentoineet, että korkeammassa yhteiskunnallisessa asemassa olevat saavat tyypillisemmin äänensä kuuluviin poliittisessa päätöksenteossa. Jälleen, korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevat vaikuttaisivat suhtautuvan tuloeroihin muita myönteisemmin ja mikäli näin on, toteutettu politiikka vaikuttaisi siis mukailevan enemmän jonkinlaisen eliitin tai korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevan kansanosan mielipidettä. Haluankin tutkielmassani selvittää, pitävätkö havainnot korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevien tulonjakokriittisyydestä paikkaansa. Tällöin se, että tuloerot ovat samanaikaisesti lisääntymään päin poliittisten päätösten

seurauksena, voisi niin ikään tukea ajatusta siitä, että yhteiskunnassa korkeammassa asemassa olevat saavat äänensä paremmin kuulumaan poliittisessa päätöksenteossa.

4 Tutkimusasetelma

Tutkielmassani tarkastelen sitä, kuinka suomalaiset suhtautuvat tuloeroihin, mikä asenne-eroja voisi selittää sekä sitä, millaiset syyt voivat selittää tuloerojen kasvua kansalaisten valtaosan tuloerokielteisyydestä huolimatta. Tässä ja seuraavassa luvussa, tutkielmani analyysiosiossa, haen vastausta näihin kysymyksiin sosioekonomisesta asemasta tuloeroasenteita selittävänä tekijänä muodostamalla regressiomallin, jossa yksilön sosioekonomisilla tekijöillä pyritään selittämään suhtautumista tuloeroihin. Taustalla sosioekonomisen aseman oletetuissa yhteyksissä asenteisiin on edellisessä luvussa kuvattu ajatus siitä, että ihmiset tyypillisimmin kannattavat sellaisia politiikkatoimia, joista itse hyötyvät ja että tuloerot ja niiden kasvu koituvat lähinnä yhteiskunnassa korkeammassa asemassa olevien eduksi. Kun tuloerot ovat kasvussa niin Suomessa kuin muissakin maissa ja mikäli eroja asenteissa sosioekonomisen aseman mukaan on, voisi tämä viitata siihen, että päätöksenteossa kuullaan enemmän niitä kansalaisia, jotka ovat paremmassa sosioekonomisessa asemassa. Näin ollen tarkastelen tutkielmassani myös sitä, voidaanko tuloeroja lisäävien poliittisten ratkaisujen suosiota selittää korkeammassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien suuremmalla poliittisella vaikutusvallalla ja tuloeromyönteisemmällä asenteilla. Analyysiosiossani kuitenkin keskeinen kysymys on tuloerojen kannatuspohja ja tulonjakoasenteet sekä erityisesti sosioekonomisten tekijöiden yhteys näihin asenteisiin. Menetelmänä tutkielmassani käytän kvantitatiivisia monimuuttujamenetelmiä ja tuloeroasenteita mitaan useista muuttujista koostetun asenteita kuvaavan summamuuttujan avulla.

4.1 Aineistona European Social Survey 2010

Tutkielmani aineistona käytän vuoden 2010 European Social Survey -kyselyn Suomen aineistoa, joka on kvantitatiivinen poikkileikkausaineisto. European Social Survey on Euroopan laajuinen pitkittäistutkimus, joka täydentyy uudella aineistolla joka toinen vuosi. Vuonna 2010 European Social Surveyhin osallistui 28 Euroopan valtiota ja niistä yhteensä 52 458 vastaajaa, joista suomalaisia oli 1878. Suomalaisvastaajat valittiin otokseen yksinkertaisella satunnaisotannalla Suomen yli 15-vuotiaasta väestöstä ja lomakekyselynä toteutetun Suomen aineiston vastausprosentti on 59 %. Tutkielmassani hyödynnän ainoastaan vuoden 2010 Suomen aineistoa, jossa on mukana tuloeroasenteita kartoittava kysymyspatteristo. Koska tätä kysymyspatteria ei ole toistettu uudemmissa aineistonkeruissa eikä sitä ole mukana muiden valtioiden aineistoissa, keskityn tarkastelemaan vain vuoden 2010 Suomen aineistoa.

Vaikka aineisto ei olekaan täysin tuore, voidaan tulonjakoasenteiden luvussa 3.1 todetun pysyvyyden valossa todeta, että aineiston voidaan yhä uskoa kuvaavan suomalaisten asenteita ja niihin vaikuttavia tekijöitä hyvin. Sosioekonomista asemaa koskevia taustamuuttujia aineistossa on esimerkiksi koulutusaste, työmarkkina-asema, palkansaaja-asema (palkansaaja/yrittäjä), työn luonne (vakituinen/määräaikainen), työssä esimiesasemassa oleminen ja kotitalouden nettotulot. Analyysissani käytän painotettua dataa. Painomuuttuja on alkuperäisten tutkijoiden luoma ja se korjaa vastaajakadon aiheuttamia eroja koko väestön ja tutkimukseen osallistuneiden kansalaisten välillä iän, sukupuolen, äidinkielen, suuralueen ja tilastollisen kuntaryhmituksen mukaan. (European Social Survey, viitattu 23.11.2015.) Näin analyysin tulosten yleistäminen koskemaan koko populaatiota eli Suomen aikuisväestöä on mahdollista.

Lomakekyselyllä kerättyä tutkimusaineistoa käytettäessä on syytä huomioida asennetutkimuksen erityispiirteet. Asenteita on katsottu parhaiten voitavan mitata asennekyselyin, mutta on syytä muistaa, etteivät kyselyissä ilmaistut asenteet välttämättä suoraan kerro todellisuudesta. Kyselyissä ihmisten mielipiteiden ilmaisu on usein ristiriitaista ja kyselytutkimusten tuloksilla voidaan perustella usein vastakkaisiakin mielipiteitä: toteutettujen asennekyselyiden pohjalta voidaan esimerkiksi sanoa joko kansan tukevan laajaa hyvinvointivaltiota tai kannattavan sen supistamista. Onkin havaittu, että mitä yleisemmällä tasolla mielipidettä solidaarisuudesta ja tulonjaosta kysytään, sitä laajemmin näitä kannatetaan. Yksityiskohtaisemmissa väitteissä mielipiteet alkavat hajaantua. Kyselytutkimusten heikkoutena on pidetty myös sitä, etteivät vastaajat välttämättä juuri tunne asioita, joihin ottavat kantaa, eikä heidän tarvitse kohdata valintojensa seurauksia tosielämässä. (Kangas 1997, 484–486, 489.) Näin ollen tässäkin tutkielmassa, kuten koskaan tutkimuksessa, ei asenteiden ilmaisua voida pitää täysin stabiilina ja luotettavana.

4.2 Asenteita kuvaavat summamuuttujat

Asenteiden kuvaamiseksi mahdollisimman kattavasti ja luotettavasti hyvä keino on summamuuttujan muodostaminen asenteita koskevista väittämistä. Summamuuttujan käyttäminen analyysissa antaa yksittäisiä asennemuuttujia luotettavamman perustan tutkimukselle, sillä kuten edellä todettiin, voi asenteiden ilmaiseminen olla toisinaan ristiriitaista tai yksittäiset kysymyksenasettelulliset seikat voivat ohjata vastauksia suurestikin. Näin ollen päätin luoda asenteita kuvaamaan summamuuttujan, jonka pohjalta analyysit toteutetaan. Summamuuttujaa luodessa havaitsin, että aineistossa saattaisi olla mahdollisuuksia useammankin tulonjakoasenteita kuvaavan summamuuttujan luomiseen, joten päädyin muodostamaan kaksi

summamuuttujaa yhdeksän eri tuloeroja koskevan asenneväittämän pohjalta pääkomponenttianalyysin avulla. Tässä luvussa kerron tarkemmin, kuinka lopulliset asenteita kuvaavat summamuuttujat syntyivät.

Pääkomponenttianalyysi

Pääkomponenttianalyysi on faktorianalyysin sovellutus, jossa pyritään muodostamaan useista muuttujista ryhmiä sen mukaan, kuinka samankaltaista eri muuttujien vaihtelu on keskenään (Nummenmaa 2009, 409). Faktorianalyysissa ja pääkomponenttianalyysissa keskeinen tarkastelukohde ovat muuttujien lataukset, jotka ilmaisevat sen, kuinka suuren osan muuttujan vaihtelusta faktori tai pääkomponentti, eli yhteisvaihtelultaan samankaltaisten muuttujien ryhmä, selittää. Tyypillisesti jokaisella faktorilla tai pääkomponentilla on lataus jokaiseen analyysin muuttujaan, mutta latauksista osa on niin pieniä suhteessa muihin latauksiin, ettei niitä ole mielekästä lukea mukaan muodostettavaan kokonaisuuteen. (Nummenmaa 2009, 402.) Sitä, kuinka hyvin muuttujat soveltuvat pääkomponenttianalyysiin voidaan arvioida korrelaatioiden tilastollista merkitsevyyttä kuvaavan Keiser-Meyer-Olkin (KMO) -arvon ja Bartlettin sfäärisyystestin avulla (Metsämuuronen 2002, 25).

Toteutin pääkomponenttianalyysin aineiston muuttujapatterilla, joka sisälsi 9 viisiportaisella likert-asteikolla mitattua väittämää suhtautumisesta tuloeroihin. Tein pääkomponenttianalyysin eksploraatiivisesti, eli en kiinnittänyt pääkomponenttien toivottua määrää ennalta, sillä en halunnut asettaa etukäteen oletusta siitä, montako erilaista asenneryhmää muuttujista oli hahmotettavissa. Pääkomponenttianalyysille asetettujen ennako-oletusten voidaan katsoa toteutuvan hyvin; aineisto on riittävän laaja ($n=1587$) ja laajuuden vuoksi myös normaalijakautuneisuusoletuksen voi katsoa toteutuvan yksittäisten muuttujien kohdalla riittävän hyvin. Jotta analyysi saadaan paremmin tulkittavaan muotoon, on siinä hyödynnetty rotatointia osana pääkomponenttien muodostamista. Rotatointi auttaa analyysin tulkitsemista siksi, että se maksimoi muuttujan yhteyden yhteen pääkomponenttiin ja minimoi sen muihin pääkomponentteihin. Rotatointimenetelmänä analyysissa on suorakulmainen rotaatio, eli rotaatiossa oletetaan komponenttien olevan toisistaan riippumattomia. (Nummenmaa 2009, 411.)

Taulukko 1: Pääkomponenttianalyysin rotatoidut lataukset tuloeroasenteiden kysymyspatterin eri asenneväittämillä

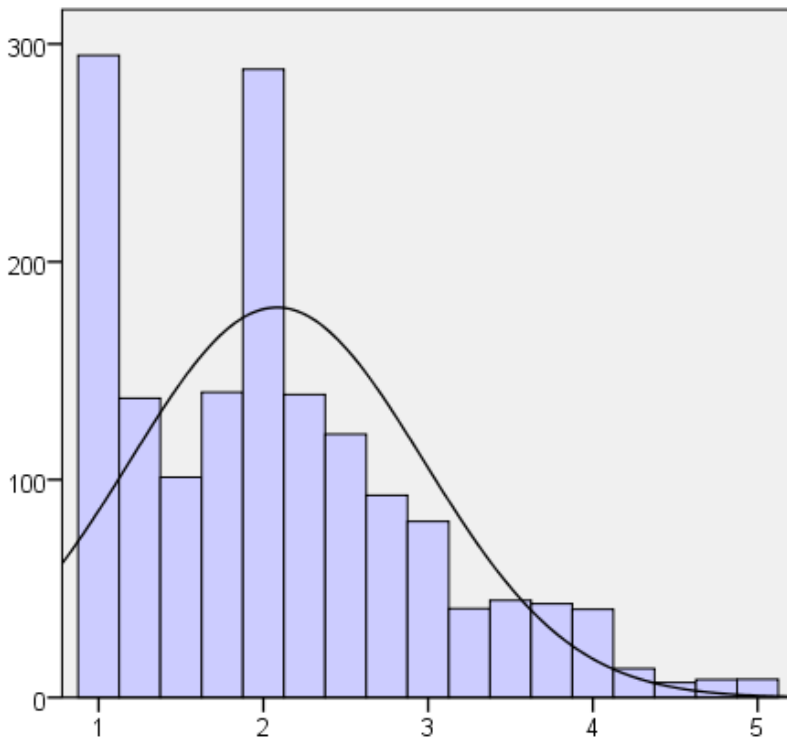
	Pääkomponentti	
	1	2
Tuloerot ovat Suomessa liian suuret	,869	,125
Hallituksen velvollisuus on pienentää tuloeroja suurituloisten ja vähän ansaitsevien välillä	,846	,187
Rikkaiden ja köyhien välillä on Suomessa liian suuri ero	,884	,111
Eräs tärkeimpiä tavoitteita Suomessa seuraavan kymmenen vuoden aikana tulisi olla rikkaiden ja köyhien välisen eron kaventaminen	,868	,110
Sosiaalietuudet ovat usein liian korkeita	-,064	,701
Sosiaalietuudet ja verotus tasaavat liikaa kansalaisten välisiä tuloeroja	-,027	,758
Suuret tuloerot ovat hyödyksi Suomelle	,336	,670
Kaikkien suomalaisten elintaso nousee, jos sallitaan yrityksille suuret voitot	,301	,623
Tuloerot ovat välttämättömiä taloudellisen kehityksen kannalta	,420	,591

Kuten taulukosta 1 näkyy, jakautuivat asennemuuttajat eksploratiivisessa pääkomponenttianalyysissä kahteen eri komponenttiin, kun pääkomponenttien vähimmäisominaisarvoksi, eli pääkomponenttien pienimmäksi mahdolliseksi määräksi, on määritelty 1. KMO-arvoksi saadaan 0,850 ja Bartlettin sfäarisyydestä on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p > 0,001$), eli muuttujien voidaan katsoa soveltuvan hyvin pääkomponenttianalyysiin. Saadut kaksi pääkomponenttia selittävät aineiston vaihtelusta yhteensä 63 % (1. pääkomponentti 45% ja 2. pääkomponentti 19%). Ensimmäiseen pääkomponenttiin soveltuu neljä muuttujaa ja toiseen viisi. Pääkomponentin 2 muuttujista yksi ("Tuloerot ovat välttämättömiä taloudellisen kehityksen kannalta") saa melko suuren latauksen myös pääkomponentissa 1, mutta koska lataus (0,420) on melko pieni verrattuna muihin komponentin muuttujiin, voidaan se poissulkea kyseisestä pääkomponentista.

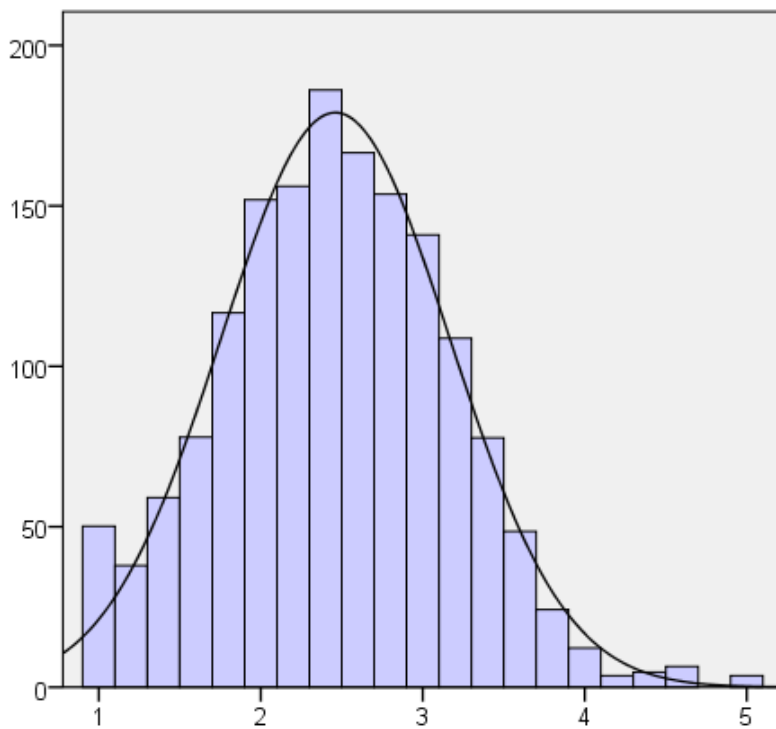
Syntyneistä pääkomponenteista ensimmäinen sisältää väitteitä, jotka liittyvät selkeästi käsityksiin tuloerojen sopivasta tasosta. Väitteet, kuten "tuloerot ovat Suomessa liian suuret" ja "hallituksen velvollisuus on pienentää tuloeroja suurituloisten ja vähän ansaitsevien välillä", kuvaavat yleistä

suhtautumista tuloeroihin ja niiden sopivaan tasoon Suomessa, joten nimesin väitteet käsittävän pääkomponentin yksinkertaisesti tuloeroasenteiden pääkomponentiksi. Pääkomponenteista toinen sisältää sekä sosiaalietuuksiin että tuloerojen taloudellisiin hyötyihin liittyviä väittämiä, ja sen yksiselitteinen nimeäminen on hieman haastavampaa. Sosiaalietuuksia koskevat kaksi väittämää ("Sosiaalietuudet ovat usein liian korkeita" ja "Sosiaalietuudet ja verotus tasaavat liikaa kansalaisten välisiä tuloeroja") ovat pääkomponentin osina hieman enemmän selitystä vaativia. Olisi helppo ymmärtää, miksi sosiaalietuuksia ja verotusta tasaavat väitteet kuuluisivat samaan ryhmään tuloeroasenteiden kanssa, sillä ne ovat juuri niitä käytännön keinoja, joilla tuloeroja tasataan. Kuitenkin ne sijoittuvat samaan pääkomponenttiin talouden toimintakykyä koskevien tuloeroväittämien kanssa. Tarkastellaan asiaa tarkemmin seuraavassa osiossa, jossa perehdytään muuttujien pätevyteen mittareina, mutta nimetään muuttuja kuitenkin jo tässä vaiheessa uudelleenjakosenteiden pääkomponentiksi.

Tämän jälkeen pääkomponenttien väittämät on yhdistetty yksinkertaisesti laskemalla yhteen muuttujien saamat arvot kullakin vastaajalla. Tässä vaiheessa myös vastaajat, jotka eivät olleet vastanneet kaikkiin summamuuttujan kysymyksiin, karsiutuivat. Selkeyden vuoksi koko toinen summamuuttuja on myös muunnettu käänteiseksi, sillä kaikki siinä esitetyt väittämät on alun perin kysytty siten, että suuret arvot kuvaavat myönteistä suhtautumista tuloeroihin kun taas toisessa summamuuttujassa asteikko on päinvastainen. Näin ollen uudellenjaon ja tasa-arvoisen tulonjaon kannattaminen saavat summamuuttujissa pienimmät arvot ja mitä suurempia tuloeroja ja vähäisempää uudelleenjakoa vastaaja kannattaa, sitä suuremman arvon muuttujat saavat. Vertailun helpottamiseksi summamuuttujat on myös skaalattu kuvioita ja yleistä asenteiden tarkastelua varten siten, että molempien vaihteluvälinä on 1–5. Summamuuttujista luotujen kuvioiden (ks. kuviot 2 ja 3, s. 39) huomataan, ettei kumpikaan pääkomponenttianalyysin pohjalta luoduista summamuuttujista ole täysin normaalijakautunut. Summamuuttujassa 1 on havaittavissa jonkin verran huipukkuutta, kun taas summamuuttuja 2 on oikealle vino. Kuitenkin molempien muuttujien voidaan katsoa olevan riittävän normaalisti jakautuneita, jotta niitä voidaan tutkimuksessa sellaisina käsitellä. Myös aineiston laajuus (n=1878) puoltaa sitä, että aineistoa voidaan analyysissä käsitellä kuten oletus normaalijakautuneisuudesta toteutuisi.

Kuvio 2: Histogrammi tuloeroasenteiden summamuuttujasta (1=kannattaa matalia tuloeroja; 5= kannattaa suuria tuloeroja) (n=1601)

Kuvio 3: Histogrammi uudelleenjakoasenteiden summamuuttujasta (1= kannattaa laajaa uudelleenjakoa; 2=kannattaa vähäistä uudelleenjakoa) (n=1586)

Mittarien validiteetti ja reliabiliteetti

Summamuuttujan luotettavuus mittarina on syytä perustella hyvin. Summamuuttujan luomisessa ja käyttämisessä on syytä kiinnittää huomiota sekä mittarin validiteettiin että reliabiliteettiin. Reliabiliteetilla tarkoitetaan sitä, onko mittari sisäisesti pätevä, eli mittaavatko sen osamuuttajat samaa asiaa (KvantiMOTV 2015). Validiteetti sen sijaan kuvaa muuttujan ulkoista luotettavuutta eli sitä, soveltuuko muuttuja ylipäänsä kuvaamaan sitä ilmiötä, jota sen on tarkoitus mitata. Tarkastellaan ensin luotujen summamuuttujien reliabiliteettia ja tämän jälkeen validiteettia.

Ollakseen reliaabeli tulee summamuuttujan osamuuttujien olla riittävän yhtenäisiä siten, että samat vastaajat vastaavat kysymyksiin tyypillisesti samansuuntaisesti. Tällöin muuttujien voidaan katsoa mittaavan keskenään samaa ominaisuutta eli muuttuja on reliaabeli. Reliabiliteettiin vaikuttavat sekä tarkasteltujen muuttujien määrä sekä se, kuinka samankaltaisia mittaustuloksia muuttajat antavat. (Nummenmaa 2009, 356.) Luomieni summamuuttujien tapauksessa on toki oletettavaakin, että muuttajat ovat samankaltaisia ja vastaajat ovat vastanneet niihin samansuuntaisesti, sillä muuttajat ovat jakautuneet pääkomponenttianalyysissä omiin pääkomponentteihinsa juuri niiden samankaltaisuuden perusteella. Tästä huolimatta on hyvä tarkastella summamuuttujien reliabiliteettia myös muutoin.

Summamuuttujan osamuuttujien mittaustulosten samankaltaisuutta mitataan usein Cronbachin α -kertoimen avulla. Kerroin saa arvot väliltä 0–1, ja mitä suurempi arvo on, sitä yhtenäisempi mittari on. Kertoimen ollessa arvoltaan lähellä yhtä muuttajat mittaavat täysin samaa asiaa, eikä summamuuttujan luominen ole tällöin edes mielekäästä. Kuitenkin esimerkiksi lääketieteellisessä kliinisessä päätelyssä edellytetään tyypillisesti arvoa, joka on yli 0,9. Mitä lähempänä arvo on nollaa, sitä harvemmin muuttujien vastaavat arvot esiintyvät yhdessä. Riittävänä Cronbachin α -kertoimen arvona voidaan yhteiskuntatieteissä pitää yli 0,7:ää. (Nummenmaa 2009, 356, 378.) Cronbachin α -kertoimen arvoksi tuloeroasenteiden summamuuttujalle saadaan 0,91 ja uudelleenjakoasenteiden summamuuttujalle 0,74. Molemmat pääkomponentit voidaan siis luotettavasti katsoa reliabiliteetiltaan soveltuviksi summamuuttujan luomiseen. Reliabiliteetti ei kuitenkaan kerro siitä, kuinka hyvin onnistutaan mittaamaan tarkastelun kohteena olevaa ominaisuutta, vaan silloin on kyse validiteetin tarkastelusta (Nummenmaa 2009, 360). Vaikka pääkomponenttianalyysi antaa hyvän pohjan reliaabelille summamuuttujalle, on tärkeää tarkastella myös muuttujan validiteettia.

Validiteettia tarkastellessa kiinnitetään siis huomiota siihen, mittaako muuttuja sitä asiaa, mitä sen on tarkoituskin mitata. Luotujen summamuuttujien tapauksessa tarkastellaan siis sitä, voidaanko mittarien katsoa kertovan tuloeroasenteista ja voidaanko mittareita näin ollen pitää hyvänä lähtökohtana tuleviin tuloeroasenteita käsitteleviin analyysihin ja johtopäätöksiin. Summamuuttujan hyvä validiteetti on seurausta huolellisesta operationalisoinnista eli käsitteen muuntamisesta mitattavaan muotoon. Huolellinen käsitteiden määrittely edesauttaakin operationalisointia. (KvantiMOTV 2015.) Kun summamuuttujat on luotu pääkomponenttianalyysin pohjalta, onkin siis syytä kysyä, ovatko muuttujat perusteltuja myös teoreettisesta näkökulmasta.

Tuloeroasenteiden summamuuttujan osamuuttujien yhteys toisiinsa on helppo havaita. Kaksi väittämistä käsittelee sitä, ovatko tuloerot Suomessa liian suuret, eli yleistä mielipidettä tuloerojen tasosta. Vaikka toisessa väittämässä tuloeroista on käytetty ilmaisua ”ero rikkaiden ja köyhien välillä”, voidaan tämänkin nähdä kertovan nimenomaan tuloeroihin suhtautumisesta. Varsinaisestihan kyseessä ei ole synonyymi tuloeroille, vaan ”ero” voi viitata esimerkiksi varallisuuseroihin tai terveyseroihin, mikäli vastaaja haluaa sen siten ymmärtää. Kuitenkin se, että vastaajia on ennen väittämän esittämistä ohjattu johdattelulla ”Mitä mieltä olette seuraavista tuloeroja koskevista väittämistä?”, on todennäköisesti ohjannut vastaajia vastaamaan väitteisiin nimenomaan tuloerojen eikä niinkään muiden rikkaiden ja köyhien välisten erojen pohjalta ja väittämässä ilmaistut mielipiteet voidaan ymmärtää nimenomaan tuloeromielipiteinä. Tuloeroasenteiden summamuuttujassa käsitellään lisäksi sitä, tulisiko tuloerojen kaventamisen olla tärkeä tavoite sekä sitä, onko hallituksen tehtävä vähentää tuloeroja. Näiden molempien kaventamisyrittämissä koskevien näkemysten voidaan yleisen tuloeroihin suhtautumisen ohella katsoa olevan tärkeitä osatekijöitä siinä, miten tuloeroihin suhtaudutaan. Tuloeroasenteiden summamuuttujan validiteetti vaikuttaa siis kaiken kaikkiaan hyvältä.

Tarkastellaan seuraavaksi uudelleenjakoasenteiden summamuuttujan validiutta. Kuten edellisessä osiossa totesin, vaatii sen selittäminen hieman enemmän paneutumista, sillä ei ole itsestään selvää, miksi tuloerojen taloudellisiin hyötyihin ja tuloerojen tasaamisen keinoihin, sosiaalietuuksiin ja verotukseen, liittyvät asenteet kulkevat käsi kädessä. Mikä näitä asenteita siis yhdistää? On havaittu, että ihmiset tyypillisemmin kannattavat tasaista tulonjakoa huolimatta omista intresseistään, kun asiasta kysytään yleisellä tasolla, mutta yksityiskohtaisemmalle tasolle mentäessä omat intressit ohjaavat vastauksia enemmän ja solidaarisuus vähenee (Kangas 1997). Näin ollen on ymmärrettävää, etteivät ihmiset välttämättä vastaa samansuuntaisesti kysymyksiin

tuloerojen tasaamisen tarpeesta, kun kysymys esitetään yleisellä tasolla ja kun kysymyksessä tuodaan esiin käytännön toimet, eli sosiaalietuudet ja verotus, joilla tuloeroja tasataan. Tämä ei kuitenkaan selitä sitä, miksi kysymykset sijoittuvat samaan pääkomponenttiin taloutta käsittelevien väittämien kanssa, sillä vastaajat eivät ole varsinaisesti ilmaisseet käytännöllisemmissä väittämässä tuloeromyönteisempiä asenteita. Molemmissa summamuuttujissa tuloeroja vastustetaan yhtäläillä, kenties jopa uudelleenjakoasenteiden pääkomponentissa tuloeroasenteiden pääkomponenttia enemmän.

Mahdollinen yhdistävä tekijä sosiaalietuuksiin suhtautumiselle ja talouden edellytysten korostamiselle voisi kenties löytyä suhtautumisesta yhteiskunnalliseen uudelleenjakoon. Uudelleenjaolla tarkoitetaan sitä, kuinka yhteiskunnan tasolla jaetaan resursseja (varakkuutta, tuloja, toimintamahdollisuuksia) uudelleen kansalaisten kesken esimerkiksi tulonsiirtoin ja verotuksella. Onkin siis melko luonnollista, että mikäli suhtautuminen uudelleenjakaviin toimenpiteisiin on myönteinen, niin myönteinen on myös suhtautuminen siihen, että markkinoita ja tuloeroja lisääviä mekanismeja rajoitetaan. Vastaavasti jos uskotaan, että markkinoille tulee antaa vapaus toimia ilman rajoitteita, näyttäytyvät sosiaalietuudet ja verotus kenties helposti toimina, jotka rajoittavat tätä vapautta, ja markkinoiden vapaan toiminnan ja tuloerojen kasvun salliminen on näin ollen ristiriidassa uudelleenjaon kanssa. Vaikuttaa siis siltä, että jonkinlaiset talousliberaalit asenteet ja suhtautuminen uudelleenjakoon voisivat selittää toista pääkomponenttia. Tämän vuoksi muuttujaryhmä voidaan nimetä uudelleenjakoasenteiden pääkomponentiksi.

Uudelleenjakoasenteiden erottelu tuloeroasenteista on perusteltua myös, koska on mahdollista samanaikaisesti sekä kannattaa matalia tuloeroja että vähäistä uudelleenjakoa, sillä uudelleenjako ei ole tuloerojen kaventamisen ainoa keino. Esimerkiksi Japanin tuloerot ovat kansainvälisesti yhtä pienet kuin Pohjoismaissa, mutta uudelleenjaon sijaan pienet tuloerot ovat seurausta tasaisemmista bruttopalkoista (Kujala 2015). Vaikkei tekemäni erottelu uudelleenjakoasenteiden ja tuloeroasenteiden välillä kenties olekaan täysin perinteinen, puoltaa toteutettu pääkomponenttianalyysi vahvasti näiden asenneryhmittymien erottelua toisistaan. Asenneryhmien erotteleminen toisistaan voikin olla hyvä keino syvemmän käsityksen saamiseksi käsiteltävästä ilmiöstä. Esimerkiksi Hjerem ja Schnabel (2012, 172) erottelivat verotuksen ja uudelleenjaon hyväksymisen toisistaan tutkiessaan hyvinvointivaltioasenteita. Heidän jaottelussaan tosin uudelleenjaolla viitattiin tuloerojen tasaamiseen (mittarina väittämä valtion tehtävästä tuloerojen tasaajana), kun tässä tutkimuksessa käsitellään näitä asenteita tuloeroasenteina. Hjeremin ja

Schnabelin toinen asenneryhmä oli verotusmyönteisyys, jota mitattiin veronkiertoa koskevalla väittämällä. (Hjerm & Schnabel 2012, 172.) Itse taas luen verotusta koskevat kysymykset pääkomponenttianalyysin nojalla osaksi uudelleenjaon pääkomponenttia.

Kaiken kaikkiaan tulonjakoasenteiden mittaaminen saatujen pääkomponenttien ja niiden pohjalta luotujen summamuuttujien pohjalta vaikuttaa siis luotettavalta. Tarkastellaan seuraavaksi menetelmää, jolla taustamuuttujien yhteyksiä näihin asennemuuttujiin selvitetään.

4.3 Regressioanalyysi

Tutkielmassa taustamuuttujien ja asenteita kuvaavien summamuuttujien yhteyksiä tarkastellaan lineaarisen regressioanalyysin avulla. Regressioanalyysi on monimuuttujamenetelmä, eli sen avulla voidaan tarkastella yhtäaikaisesti useiden eri taustatekijöiden yhteyksiä selitettävään eli riippuvaan muuttujaan (Metsämuuronen 2008, 85). Regressioanalyysissä pyritään muodostamaan regressiomalli, jonka avulla voidaan mallintaa muuttujien välisiä yhteyksiä ja ennustaa selitettävän muuttujan saamia arvoja (Nummenmaa 2009, 309). Menetelmä sopii siis hyvin tilanteeseen, jossa halutaan tarkastella useiden eri sosioekonomisten tekijöiden yhteyttä tulonjakoasenteisiin.

Regressioanalyysi kertoo useiden taustatekijöiden yhtäaikaisen korrelaatiokertoimen neliön eli sen, kuinka vahvasti taustatekijät ovat yhteydessä selitettävään muuttujaan kun myös muiden taustatekijöiden yhteydet siihen on huomioitu. Korrelaatiokertoimen neliön (R^2) pohjalta määritetään mallin selitysaste eli se, kuinka suuri osa selitettävän ilmiön vaihtelusta voidaan selittää selittävien eli riippumattomien taustamuuttujien avulla. Tyypillisesti menetelmän avulla siis pyritään saamaan selville, mitkä muuttujat selittävät selitettävän muuttujan vaihtelua ja kuinka paljon. Tämän selvittämiseksi muodostetaan malli, jossa selitettävän muuttujan vaihtelua pyritään kuvaamaan mahdollisimman kattavasti selittävien muuttujien avulla. Kun selitettävä muuttuja on jatkuva muuttuja (esimerkiksi asenteet), joka kuvaa yhtä ominaisuutta, voidaan käyttää lineaarista regressioanalyysia. Kaksiluokkaisen (esimerkiksi lakialoitteen kannattaminen ja vastustaminen) selitettävän muuttujan tapauksessa taas logistinen regressioanalyysi on käytännöllinen keino. (Metsämuuronen 2008, 85–87.) Regressioanalyysi voidaan toteuttaa joko eksploratiivisesti tai konfirmatorisesti. Eksploratiivisessa tavassa analyysiin sisällytetään paljon erilaisia taustatekijöitä ja pyritään selvittämään, mitkä tekijät parhaiten selittävät selitettävää muuttujaa. Näin analyysiin jää jäljelle yksi tai useampia selittäviä tekijöitä. Toinen tapa, konfirmatorinen regressioanalyysi, taas pyrkii vahvistamaan teorian pohjalta tehtyjä oletuksia selittävien tekijöiden yhteydestä

selitettävään ominaisuuteen. Eksploratiivisessa regressioanalyysissä tavoitteena on siis selittävän muuttujan mahdollisimman hyvä kuvaaminen ja konfirmatorisessa ennalta odotettujen selittävien muuttujien todentaminen ilmiön taustalla. (Metsämuuronen 2008, 86.)

Jotta regressioanalyysi voidaan toteuttaa luotettavasti, on muuttujien ja aineiston täytettävä tiettyjä perusehtoja esimerkiksi aineiston koon, selittävän ja selittävien muuttujien suhteen. Ensinnäkin aineiston koon tulee olla riittävä, sillä muuten mallin selitysaste nousee korkeaksi teknisistä syistä eikä niinkään mallin luotettavuuden vuoksi (Metsämuuronen 2008, 88). Linearisessa regressioanalyysissä riittävä määrä on noin 20–50 havaintoa jokaista selittävää muuttujaa kohti ja logistisessa taas noin kaksinkertaisesti tämän verran (Nummenmaa 2009, 332). Lisäksi perusoletuksena on, että saadun mallin selittämättä jäävät osat eli residuaalit jakautuvat normaalisti ja niiden hajonta on tasainen ja ettei aineistossa ole outliereitä, eli suuresti muista havainnoista poikkeavia arvoja, jotka tuottavat harhaisia tuloksia (Metsämuuronen 2008, 89, 101). Lineaarinen ja logistinen regressioanalyysi edellyttävät sekä selittävältä että selittäviltä muuttujilta tietynlaisia ominaisuuksia. Selittävä muuttuja on tyypillisesti jatkuva lineaarisessa ja kaksiluokkainen eli dikotominen logistisessa analyysissä. Sekä lineaarisessa että logistisessa regressioanalyysissä selittävien muuttujien tulee olla joko jatkuvia tai dikotomisia dummy-muuttujia. Mahdolliset laatueroasteikolliset taustatekijät, kuten vaikkapa koulutus, tulee siis koodata erillisiksi dummy-muuttujiksi, joista kukin kertoo vastaajan kuulumisen tiettyyn koulutusluokkaan, kuten toisen asteen koulutuksen saaneisiin. (Nummenmaa 2009, 325–326.) Myös muuttujien välisiin yhteyksiin liittyy erilaisia oletuksia. Linearisessa regressioanalyysissä oletetaan, että selittävät muuttujat korreloivat ainakin jonkin verran selitettävän muuttujan kanssa, mutta etteivät taustamuuttujat korreloi liian voimakkaasti keskenään (Metsämuuronen 2008, 89). Linearisessa regressioanalyysissä on syytä niin ikään ottaa huomioon, että muuttujien välillä ei tulisi olla muunlaisia kuin lineaarisia yhteyksiä. Tämä tarkistetaan tyypillisesti sirontamatriisin avulla. (Nummenmaa 2009, 315.) Logistisessa regressiossa sen sijaan muuttujien välillä voi olla millaisia yhteyksiä tahansa, kuten lineaarisia, eksponentiaalisia tai vaikkapa logaritmisia yhteyksiä (Nummenmaa 2009, 332). Linearisessa regressioanalyysissä on siis ennen analyysin toteuttamista, toisin kuin logistisessa regressioanalyysissä, tarkasteltava taustamuuttujien keskinäiskorrelaatiota sekä muuttujien yhteyksien lineaarisuutta.

Kun taustaoletusten on todettu mahdollistavan regressioanalyysin toteuttamisen, muodostetaan regressiomalli, jossa jokainen taustamuuttuja saa oman painokertoimen, joka kuvaa sitä, kuinka

paljon selitettävän muuttujan vaihtelusta kyseinen taustamuuttuja muodostaa. Kerroin kertoo siis sen, kuinka paljon selitettävän muuttujan arvo kasvaa kun selittävän muuttujan arvo nousee yhdellä yksiköllä. Painokertoimilla kerrotut muuttujan arvot lisätään sitten vakiotermiin. Lisäksi malliin sisältyy aina jonkin verran virhettä eli residuaalia, jonka määrä riippuu siitä kuinka suurta osaa tekijän vaihtelusta ei mallilla voida selittää. Malli voidaan esittää kaavana seuraavasti:

$$Y = A + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_i X_i + \varepsilon$$

jossa Y viittaa selitettävään muuttujaan, X_1 – X_i selittäviin muuttujiin, β_1 – β_i selittävien muuttujien painokertoimiin eli β -kertoimiin, A vakiotermiin ja ε virheeseen. β -kertoimista raportoidaan usein niiden standardoitu arvo, Beeta, joka voidaan tulkita sellaisen tilanteen β -kertoimeksi, jossa kaikki selittävät muuttujat olisi standardoitu. β -kerrointen osuvuutta testataan t-testillä, joka antaa jokaiselle taustatekijälle oman p-arvon. P-arvo kertoo muuttujan luotettavuuden selittäjänä, ja mikäli se saa enimmillään arvon 0,05, voidaan selittävää muuttujaa pitää tilastollisesti merkitseväenä, luotettavana selittäjänä. Selitysasteesta p-arvo ei kuitenkaan kerro. (Metsämuuronen 2008, 90–93.)

Mallin osuvuuden selitettävän ilmiön kuvaajana kertoo korrelaatiokertoimen neliö (R^2) eli mallin selitysaste. Selitysaste saa aina arvon välillä 0–1, jossa 0 tarkoittaa sitä, ettei mallin avulla voida kuvata selitettävän muuttujan vaihtelua lainkaan ja 1 sitä, että muuttujan kaikki vaihtelu voidaan selittää mallin avulla (Nummenmaa 2009, 321). Selitysaste ilmoitetaan usein prosentteina, sillä näin saadaan selkeästi ilmaistua, kuinka suuren osuuden taustamuuttujat riippuvan muuttujan vaihtelusta selittävät. Selitysastetta voidaan myös korjata ottamalla huomioon muuttujien määrän ja otoskoon vaikutus selitysasteeseen. Tällöin kyse on korjatusta selitysasteesta (adjusted R^2). (Metsämuuronen 2008, 96–97.) Selitysastetta merkityksellisempää on kuitenkin usein selittävien muuttujien selitysvoinan tarkastelu, sillä selitysaste itsessään ei kerro mitään siitä, mikä vaihtelua selittää. Sen, kuinka paljon selittävällä muuttujalla voidaan ennustaa selitettävän muuttujan vaihtelua, kertoo selittävän muuttujan β -kerroin, joka voi saada positiivisen tai negatiivisen arvon. Kertoimen ollessa positiivinen muuttujan arvojen kasvaessa myös riippuvan muuttujan arvo kasvavaa kun taas kertoimen ollessa negatiivinen selittävän muuttujan arvojen kasvaessa riippuvan muuttujan arvo pienenee. Mitä suurempi kertoimen itseisarvo on, sitä paremmin selittävä muuttuja selitettävän muuttujan vaihtelua ennustaa. β -kerrointen keskinäisen vertailun helpottamiseksi muuttujat voidaan myös standardoida mallia varten, jolloin kaikkien muuttujien keskiarvoksi tulee 0 ja keskihajonnaksi 1. (Nummenmaa 2009, 321–322.)

Tässä tutkielmassa keskeisenä menetelmänä on nimenomaan lineaarinen regressioanalyysi. Taustatekijöiden yhteyksiä tulonjakoasenteisiin olisi ollut mahdollista selittää myös logistisella regressioanalyysillä, mikäli summamuuttujista olisi tehty kaksiluokkaiset, eli jaettu vastaajat tuloerojen tasaamista kannattaviin ja vastustaviin sekä uudelleenjakoa kannattaviin ja vastustaviin. Tällöin analyysissä olisi tulkittu sitä, millaiset ominaisuudet tyypillisimmin liittyvät kannattajiin ja millaiset vastustajiin. Myös tulokset näyttäytyivät yhdensuuntaisina riippumatta siitä, valitsiko menetelmäksi logistisen vai lineaarisen regressioanalyysin.

Lineaariseen regressioanalyysiin menetelmänä päädyttiin, koska aineisto antaa laajuudessaan mahdollisuuden asenteiden kuvaamiseen myös jatkuvina muuttujina, sen sijaan että asenteita olisi täytynyt tyytyä kuvaamaan tiukalla dikotomisella jaottelulla. Asenteet itsessään voidaan myös tulkita ominaisuutena, joka on pikemminkin jatkuva, kuin diskreetti. Näin asennemuuttujien koodaaminen logistisessa regressioanalyysissä käytettävään binääriseen muotoon kadottaisi paljon olennaista tietoa asenteisiin liittyen. Kuitenkaan lineaarisenkaan regressioanalyysin oletukset eivät täysin toteudu summamuuttujien tapauksessa, sillä muuttujat, joiden pohjalta summamuuttuja on koottu, eivät olleet asteikoltaan jatkuvia, vaan järjestysasteikollisia muuttujia. Kuitenkin summamuuttujan arvojen vaihdellessa tuloeroasenteiden summamuuttujassa välillä 4–20 ja uudelleenjakoasenteiden summamuuttujassa välillä 5–25, voidaan vaihteluvälit tulkita riittävän suuriksi muuttujien käsittelemiseksi jatkuvina muuttujina. Tarkastellaan seuraavaksi analyysissä käytettyjä, vastaajan sosioekonomista asemaa ja sosiodemografisia piirteitä kuvaavia selittäviä muuttujia.

4.4 Asenteita selittävät sosioekonomiset ja -demografiset tekijät

Selittävinä muuttujina asenteille käytän analyysissäni useita sosioekonomisia ja sosiodemografisia tekijöitä. Vaikka tutkimuksessani olenkin erityisen kiinnostunut sosioekonomisen taustan yhteydestä asenteisiin, on aiemman tutkimuksen valossa syytä epäillä, että eroja löytyy myös muiden sosiodemografisten taustatekijöiden, kuten iän ja sukupuolen väliltä. Näin ollen tarkasteltavina taustatekijöinä ovat ikä, sukupuoli, koulutus, kotitalouden tulot, henkilökohtaiset tulot, työmarkkina-asema, yrittäjyys, työn vakituisuus, esimiesasemassa oleminen ja kokemus toimeentulosta. Regressiomallin muodostamisen alkuvaiheessa myös asuinpaikka (suuri kaupunki; pieni kaupunki; pieni kunta, taajama tai maaseutu) oli mukana analyysissä, mutta koska sen

yhteydet asenteisiin eivät olleet tilastollisesti lainkaan merkitseviä eikä se kuulunut erityisesti kiinnostuksen kohteena olleisiin tekijöihin, jätettiin se pois lopullisesta analyysistä.

Taulukko 2. Taustatekijöiden jakaumat

TAUSTATEKIJÄT	n	%
Sukupuoli		
Mies	912	49
Nainen	966	51
Ikä		
15–25	296	16
26–45	578	31
46–65	638	34
66–95	365	20
Koulutus		
Peruskoulu	539	29
Toisen asteen koulutus	910	49
Korkeakoulu	426	23
Työmarkkina-asema		
Työssä	921	49
Opiskelija	249	13
Työtön	100	5
Työvoiman ulkopuolella	596	32
Yrittäjäys		
Palkansaaja	1532	85
Yrittäjä / työssä perheyityksessä	272	15
Kotitalouden nettotulot		
1615 e/kk tai alle	480	28
1616–2886 e/kk	516	30
2887–4159 e/kk	440	26
4160 e/kk tai yli	292	17
Bruttotulot		
Ei palkansaaja tai enintään 1999 e/kk	1116	63
2000–2999 e/kk	311	18
3000–4999 e/kk	241	14
5000 e/kk tai yli	98	6
Kokemus toimeentulosta		
Tuloilla elää mukavasti	405	22
Tuloilla tulee toimeen	1179	63
Toimeentulovaikeuksia	280	15
Työn vakituisuus		
Määräaikainen työsuhde	382	25
Vakituinen työsuhde	1160	75
Esimiesasemassa oleminen		
Ei esimiesasemassa	1382	77
Esimiesasemassa	420	23

Taulukossa 2 on esitetty aineiston vastaajien sosioekonomiset ja sosiodemografiset tiedot siltä osin kuin niitä on hyödynnetty analyysissa. Aineiston keränneiden tutkijoiden suosituksesta analyysissa on käytetty painotettua aineistoa, jossa on korjattu vastaajakadon aiheuttamia eroja väestön ja tutkimukseen osallistuneiden välillä iän, sukupuolen, äidinkielen, suuralueen ja tilastollisen kuntaryhmityksen mukaan. Näin ollen jakaumatiedot taulukoissa ja tekstissä eivät kuvaa täysin kyselyyn osallistuneiden taustatietoja vaan taustatietoja sellaisina, kuin ne väestön tasolla näyttäytyisivät ja sellaisina kuin niitä on analyysissa hyödynnetty. Etenkin aineiston sukupuoli- ja ikäjakaumat vastaavat väestön tasoa, sillä niitä on käytetty painotusperusteina. Muiden ominaisuuksien voidaan myös uskoa olevan käytetyssä painotetussa aineistossa melko hyvin muuta väestöä vastaavia monipuolisen painotuksen vuoksi.

Sukupuoli ja ikä on otettu mukaan selittäviksi taustatekijöiksi, sillä niillä on aiemmin havaittu olevan yhteys tulonjakoasenteisiin. Odotettavissa on, että kuten aiemminkin on havaittu, suhtautuvat naiset ja vanhemmat ihmiset miehiä ja nuoria suopeammin uudelleenjakoon ja tuloerojen kaventamiseen (Ervasti 2010, 161; Kallio, Kangas & Niemelä 2013, 54). Koulutus, kotitalouden tulot, bruttotulot ja työmarkkina-asema sen sijaan sosioekonomista asemaa kuvaavina tekijöinä ovat korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevien suuremman tuloeromyönteisyyden hypoteesin kannalta keskeisiä muuttujia. Niin ikään aiemman tutkimuksen mukaan on viitteitä siitä, että nämäkin tekijät ovat yhteydessä asenteisiin (Blom, Kankainen & Melin 2012, 9, 21; Kallio, Kangas & Niemelä 2013, 54). Myös kokemuksen omasta toimeentulosta on havaittu ennustavan asenteita, jopa enemmän kuin varsinaisten tulojen itsessään (Kallio, Kangas & Niemelä 2013, 54).

Lisäksi taustamuuttujissa on kolme työhön ja työn epävarmuustekijöihin liittyvää muuttujaa: yrittäjäasemassa olemista, esimiesasemassa olemista ja vakituudessa työsuhteessa olemista kuvaavat muuttujat. Nämä taustatekijät liittyvät etenkin riskiteorioissa painotettuihin uusiin riskeihin, joita ovat esimerkiksi riski jäädä työmarkkinoiden ulkopuolelle ja vähäiset mahdollisuudet työssä (Taylor-Gooby 2004, 7). Näille työmarkkinoihin liittyville uusille riskeille haavoittuvaisimpia ovat naiset ja matalan taitotason omaavat työntekijät (Taylor-Gooby 2004, 21). Mikäli ihmisen kokemat riskit todella ohjaavat tämän asenteita yhteiskunnan tulonjakoa kohtaan, voidaan myös vakituudessa työsuhteessa ja työssään korkeammassa asemassa olevien odottaa suhtautuvan uudelleenjakoon määräaikaista työntekijöitä ja työttömiä kielteisemmin. Yrittäjäasemassa olemisen yhteyksistä tulojakoasenteisiin ei sen sijaan ollut erityisempiä ennako-odotuksia, mutta työmarkkina-asemaa kuvaavana tekijänä sekin otettiin mukaan analyysiin.

Aineiston analyysia varten taustamuuttujille on tehty muuttujamuunnoksia ja uudelleenluokitteluja. Vastaajilta kysyttiin syntymävuotta, mutta koska analyysissa haluttiin käyttää ikä-muuttujaa, koodattiin syntymävuoden pohjalta uusi ikä-muuttuja vähentämällä vastaajan syntymävuosi aineiston keruuvuodesta 2010. Taulukossa 2 on raportoitu vastaajien iästä luokiteltu jakauma, josta nähdään, että painotetussa aineistossa 15–25-vuotiaita on noin kuudesosa vastaajista, sekä 26–45-vuotiaita että 46–65-vuotiaita noin kolmasosa ja 66–95-vuotiaita noin viidesosa.

Koulutustaustaa oli vastaajilta kysytty monipuolisesti. Alkuperäisessä muuttujassa luokkia oli peräti 15, joten analyysia varten näitä luokkia oli yhdisteltävä. Koska alle peruskoulun oppimäärän suorittaneita oli aineistossa hyvin vähän (alle 3 %), yhdistettiin heidät samaan luokkaan peruskoulun ala-asteen, kansakoulun tai kansalaiskoulun (15 %) sekä peruskoulun yläasteen tai keskikoulun käyneiden (11 %) kanssa niin, että korkeintaan peruskoulun käyneitä on painotetussa aineistossa yhteensä noin kolmasosa vastaajista. Toisen asteen koulutuksen saaneisiin, jotka edustavat noin puolta aineiston vastaajista, on sen sijaan luettu sekä korkeimmillaan ylioppilastutkinnon tai lukion suorittaneet (7 %), ammatillisen perustutkinnon tai ammattitutkinnon suorittaneet (23 %), ne, jotka olivat suorittaneet sekä ylioppilas- että ammattitutkinnon (3 %), erikoisammattitutkinnon suorittaneet (3 %) sekä ammatillisen opistoasteen tutkinnon suorittaneet (12 %). Korkeakoulutettuja aineistossa on noin neljäsosa, ja tähän luokkaan on yhdistetty ammattikorkeakoulututkinnon tai ammatillisen korkea-asteen tutkinnon (6 %), alemman korkeakoulututkinnon tai kandidaatin tutkinnon (4 %), ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon (2 %), ylemmän korkeakoulututkinnon (9 %), lisensiaatin tutkinnon (alle 1 %) sekä tohtorin tutkinnon (alle 1 %) suorittaneet. Ammatillisen opistoasteen tutkinnon suorittaneet voitaisiin rinnastaa jossain määrin myös alemman korkeakoulututkinnon suorittaneisiin, mutta koska tässä tutkimuksessa kaikki korkeakoulututkinnon saaneet on yhdistetty samaan muuttajaan, ei opistoasteen koulutuksen saaneita haluttu yhdistää tähän korkeakoulutettujen luokkaan. Jonkun muun koulutuksen korkeimmillaan käyneitä oli ainoastaan 2 ja heitä, jotka eivät osanneet sanoa 1, joten nämä vähäiset kolme vastaajaa voitiin poistaa analyysista.

Myös vastaajan työmarkkina-asemaa kuvaava muuttuja on uudelleenluokiteltu analyysia varten. Ansiotyössä olevia tai tilapäisesti ansiotyöstä poissaolevia on puolet vastaajista, opiskelijoita 13 % ja työttömiä 5 %. Työttömien osuuteen on yhdistetty sekä aktiivisesti työtä hakevat työttömät (3 %), että ei aktiivisesti töitä hakevat työttömät (2 %). Työvoiman ulkopuolella oleviin, joita on aineistossa noin kolmasosa, on yhdistetty pysyvästi sairaat tai työkyvyttömät (1 %), eläkkeellä olevat (27 %),

varusmies- tai siviilipalveluksessa olevat (0,2 %) sekä kotiäidit tai -isät tai omaishoitajat ja heihin verrattavat (3 %). Työvoiman ulkopuolella olevat koostuvat siis suurelta osin eläkeläisistä. Tusinalla vastaajista on työmarkkina-asemaksi merkitty jokin muu kuin edellä mainitut, ja heidät on suljettu pois analyysistä.

Kotitalouden tuloja oli kysytty vastaajilta alun perinkin pyytämällä heitä sijoittamaan kotitaloutensa nettotulot annettuun luokitteluun. Analyysin helpottamiseksi luokkia on yhdistetty mahdollisimman tasaisiksi luokiksi siten, että jäljelle jäi 4 luokkaa. Kaikki alle 1615 e/kk kotitalouden tuloja saaneet on yhdistetty samaan luokkaan, joka käsittää vajaan kolmasosan vastaajista. 1616–2886 e/kk tuloja saavia kotitalouksia oli alle kolmasosa ja 2887–4159 e/kk saavia noin joka neljäs. Kotitalouden nettotulot olivat yli 4160 e/kk vain 17 prosentilla. Yhteensä 112 vastaajaa ei ollut ilmoittanut kotitaloutensa tuloja, joten heidät oli poistettava analyysistä. Kotitalouden tuloja kuvaavaa muuttujaa selittävänä muuttujana käytettäessä on syytä huomioida, ettei analyysissä ole otettu huomioon kotitalouden kokoa. Tämän vuoksi kaksi kotitaloutta, joilla on tismalleen samat tulot, voivat olla hyvinkin eri asemassa, mikäli toisessa kotitaloudessa elätettäviä on 3 ja toisessa vain yksi. Näin ollen kotitalouden tuloja kuvaava muuttuja on kotitalouden taloudellisen tilanteen kuvaajana jokseenkin epäluotettava.

Vastaajan omia bruttotuloja taas oli kysytty ainoastaan työssäkäyviltä vastaajilta, eli noin puolelta vastaajista. Analyysia varten vastaajat jaettiin tulojen mukaan luokkiin siten, että bruttona alle 2000 e/kk ansaitsevat yhdistettiin samaan luokkaan (17 % vastaajista), 2000–2999 e/kk omaan luokkaansa (18 %), 3000–4999 e/kk ansaitsevat omaan luokkaansa (14 %) ja vähintään 5000 e/kk ansaitsevat omaan luokkaansa (6 %). Koska heitä, joilla ei ollut palkkatuloja, ei voida suuren määränsä vuoksi sulkea pois koko analyysistä, eikä muuttujaan haluttu lisätä enää viidettä luokkaa, on heidät yhdistetty samaan luokkaan alle 2000 e/kk ansaitsevien kanssa. Kuitenkin heidät 112 vastaajaa, jotka eivät olleet osanneet sanoa bruttopalkkaansa tai eivät olleet halunneet vastata, on poistettu analyysistä, jotta he eivät vääristä minkään ryhmän vastauksia. Näin ollen vastaajista yli 60 % kuuluu pääasiallisesti ei palkansaajien ja alle 2000 e/kk ansaitsevien ryhmään. Ryhmien yhdistäminen on perusteltua myös, sillä erityisenä kiinnostuksenkohteena analyysissä on suurituloisten, eikä niinkään pienituloisten asenteet. Tulee kuitenkin muistaa, että tämä ryhmä on hyvin heterogeeninen sen sisältäessä paitsi pienituloisia työssäkäyviä, myös työttömiä, eläkeläisiä ja opiskelijoita, jotka saattavat opintojensa ohella myös käydä töissä. Ei siis voida olettaa, etteikö heillä, joilta kysymys on jätetty kysymättä, olisi lainkaan palkkatuloja.

Kotitalouden nettotulojen ja omien bruttotulojen ohella analyysiin otettiin mukaan muuttuja, joka kuvaa vastaajan kokemusta toimeentulostaan kotitaloutensa nykyisillä tuloilla. Alun perin kokemusta kysyttiin vastaajilta antaen neljä eri vastausvaihtoehtoa (nykyisillä tuloilla elää mukavasti, nykyisillä tuloilla tulee toimeen, nykyisillä tuloilla on vaikeuksia tulla toimeen ja nykyisillä tuloilla on hyvin vaikea tulla toimeen). Kuitenkin analyysia varten kaksi viimeistä luokkaa yhdistettiin, sillä heitä, joiden oli hyvin vaikea tulla tuloillaan toimeen oli alle 4 % vastaajista ja heitäkin, joilla oli vaikeuksia tulla toimeen vain 13 % vastaajista. Tuloillaan mukavasti eläviä oli joka viides vastaajista kun valtaosa koki tulevansa tuloillaan toimeen. 14 vastaajaa, jotka eivät olleet kertoneet kokemusta toimeentulosta, poistettiin analyysista.

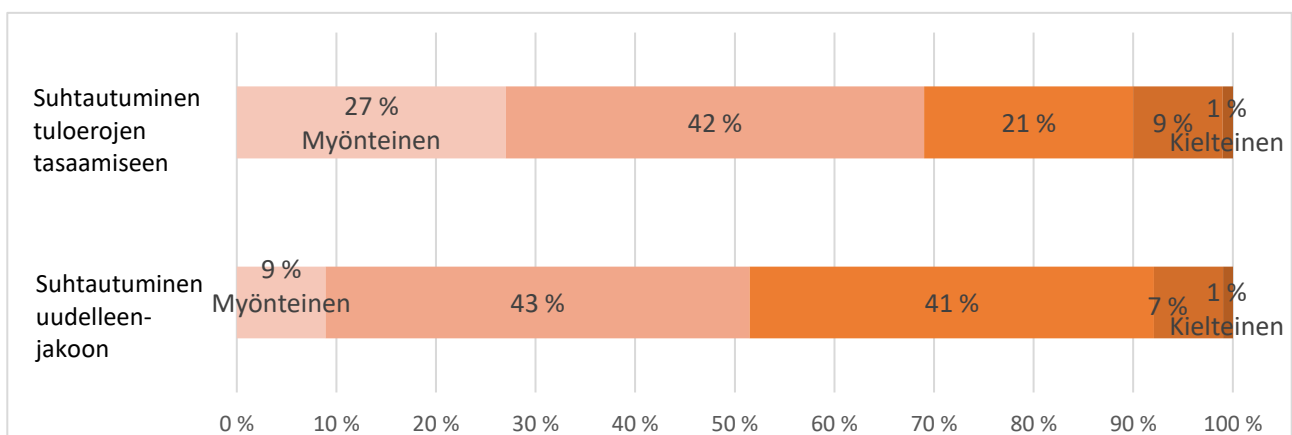
Taustamuuttujiin lukeutuu myös yrittäjäasemaa kuvaava muuttuja, jossa vastaajat ovat ilmoittaneet joko tämänhetkisen tai viimeisimmän työsuhteensa perusteella toimivatko he palkansaajina, yrittäjinä vai työssä perheyrietyksessä, maatilalla tai avustavana perheenjäsenenä. Palkansaaja-asemassa olevia tai olleita oli aineistosta valtaosa, 85 %. Yrittäjiä aineistossa oli 12 % ja perheyrietyksessä työskenteleviä 3 %. Heidät on luokan pienen koon vuoksi analyysia varten yhdistetty samaan yrittäjien ja perheyrittäjien luokkaan (15 %). Yksi vastaaja kieltäytyi vastaamasta ja yksi ei osannut vastata, joten nämä kaksi henkilöä on poissuljettu analyysista.

Mukana on lisäksi kaksi muuta taustamuuttujaa, jotka kuvaavat vastaajan asemaa joko nykyisessä, tai mikäli tämä ei ollut kyselyajankohtana ansiotyössä, edellisessä työssään. Heistä, jotka olivat parhaillaan ansiotyössä tai olivat sitä joskus tehneet, peräti kolme neljäsosaa vastaajista oli ollut vakituisessa työsuhteessa. Määräaikainen työsuhte näyttäytyy siis harvinaisempana työsuhteen muotona. Työn määräaikaisuus voidaan katsoa yhdeksi työn epävarmuuteen liittyväksi tekijäksi, joskaan määräaikaiset työsuhteet eivät tokikaan aina ole luonteeltaan epävarmuutta lisääviä eivätkä vastoin työntekijän tahtoa. Esimiesasemassa taas oli tai oli ollut vastaajista noin neljäsosa, eli heillä oli ollut edellisessä tai nykyisessä työssään alaisia tai tehtävänä ohjata muiden työtä. Näitä yrittäjäasemaa, vakituisuutta ja esimiesasemassa toimista koskevia kysymyksiä ei ole kysytty lainkaan niiltä 4 % vastaajista, jotka eivät koskaan ole olleet ansiotyössä edes tilapäisesti. Lisäksi työn vakituisuutta koskevaa kysymystä ei kysytty lainkaan yrittäjiltä. Koska analyysissa mukana olevat muuttujat kuvaavat nimenomaan työhön liittyviä, piirteitä, yrittäjänä toimimista, esimiesasemassa olemista ja vakituisessa työssä olemista, on vastaajat, joille kysymyksiä ei ole esitetty, voitu kuitenkin luokitella luotettavasti ei-yrittäjiksi, ei-esimiesasemassa oleviksi sekä ei-vakityötä tekeviksi. Näin ollen heitä ei ole tarvinnut sulkea pois koko analyysista.

Taustamuuttujien korrelaatiomatriisista (liite 1) nähdään, että suurin osa korrelaatioista jää niin alhaisiksi, etteivät taustamuuttujien liian suuret keskinäiskorrelaatiot ole ongelma. Joitain yli 0,4:n tai alle -0,4:n korrelaatiota kuitenkin löytyy: ikä korreloi työmarkkina-aseman kanssa, koulutus bruttotulojen kanssa sekä kotitalouden tulot bruttotulojen sekä kokemuksen toimeentulosta kanssa. Nämä korrelaatiot näyttäytyvät varsin ymmärrettävinä. Iän ja työmarkkina-aseman yhteys selittyy sekä opiskelijoiden nuorella ikäjakaumalla että eläkeläisten, joista suurin osa on ikääntyneitä, suurella määrällä. Koulutuksen yhteys tuloihin ei myöskään ole yllättävä tulos ja on niin ikään ymmärrettävää, että erilaiset tuloja käsittelevät muuttajat ovat toisiinsa yhteydessä.

5 Sosioekonomisten tekijöiden yhteys tulonjakoasenteisiin

Tarkastellaan seuraavaksi regressioanalyysin keinoin sosioekonomisen aseman yhteyttä tuloero- ja uudelleenjakoasenteisiin. Hypoteesinani on, että paremmassa sosioekonomisessa asemassa olevat kannattavat useammin eriarvoisuutta, sillä he hyötyvät taloudellisesti eriarvoisuutta lisäävästä politiikasta, kavennetaanhan tuloeroja nimenomaan tulonsiirroin suurituloisilta pienituloisille. Eriarvoisuuden hyväksyminen korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevien keskuudessa voisi myös selittää sitä, miksi yhteiskunnallinen eriarvoisuus lisääntyy valtaosan mielipiteestä huolimatta. Paremmassa yhteiskunnallisessa asemassa olevilla on usein myös enemmän poliittista vaikutusvaltaa ja he näin ollen kykenevät edistämään mielipidettään päätöksenteossa muita paremmin (Stiglitz 2012, 52–53). Pyrin vahvistamaan tämän hypoteesin selvittämällä regressioanalyysin avulla, ovatko sosioekonomiset taustatekijät yhteydessä eriarvoisuusasenteisiin ja kuinka. Eriarvoisuuteen suhtautumista kuvataan tutkielmassa suhtautumisella tulojako (tuloeroihin ja uudelleenjakoon), vaikkei tulonjaollinen eriarvoisuus tokikaan ole eriarvoisuuden ainoa muoto. Tarkastellaan ensin, millaisena suomalaisten tulonjakoasenteet näyttäytyvät aineiston ja siitä luotujen summamuuttujien pohjalta ja selvitetään tämän jälkeen sosioekonomisten tekijöiden yhteyttä tuloeroasenteiden sekä uudelleenjakoasenteiden summamuuttujiin.

Kuvio 4. Suomalaisten suhtautuminen tuloerojen tasaamiseen ja uudelleenjakoon luotujen summamuuttujien pohjalta

Luodut summamuuttujat vahvistavat yleiskuvaa suomalaisten kriittisestä suhtautumisesta tuloeroihin, kuten kuviosta 4 voidaan havaita. Tuloeroasenteiden summamuuttujan pohjalta voidaan todeta, että suomalaisista yli kaksi kolmasosaa kannattaa tuloerojen pienentämistä, kun tuloerojen kaventamista vastaan on ainoastaan joka kymmenes kansalainen. Suhtautuminen

uudelleenjakoon tuntuu jakavan kansalaisia hieman tulonjakoasenteita vähemmän, sillä uudelleenjakoasenteiden summamuuttujassa sekä kriittisesti että myönteisesti uudelleenjakoon suhtautuvia on vähemmän kuin tulonjakoasenteisiin voimakkaasti suhtautuvia. Toisaalta muuttujapatteristo käsittää myös väittämiä, jotka eivät ole puhtaasti mielipideasioita, vaan pikemminkin tutkimustiedolla kumottavissa tai vahvistettavissa olevia väittämiä tuloerojen roolista talouden toimivuudessa. Tämä voi myös osaltaan selittää syytä siihen, että tässä summamuuttujassa oli enemmän vastaajia, jotka eivät ottaneet voimakkaasti kantaa puoleen tai toiseen. Uudelleenjakoa kuitenkin kannattaa yli puolet suomalaisista ja vastustaa harvempi kuin joka kymmenes.

5.1 Lineaarinen regressioanalyysi sosioekonomisista tekijöistä tuloeroasenteiden taustalla

Tarkastellaan seuraavaksi sitä, kuinka sosioekonomiset ja -demografiset tekijät ovat yhteydessä tulonjakoasenteisiin. Toteutetaan lineaarinen regressioanalyysi taustamuuttujilla ja molemmilla tulonjakoasenteita kuvaavilla summamuuttujilla. Lopulliseen tulonjakoasenteita selittävään regressioanalyysiin päätyi mukaan aineiston 1878 suomalaisvastaajasta 1401 eli 75 %. Analyysistä pois jääneet 477 vastaajaa ovat heitä, jotka ovat jättäneet vastaamatta johonkin tai joihinkin taustakysymyksistä tai asennemittarin osaväittämistä. Vaikka vastaajamäärä on analyysissä huomattavasti alkuperäistä aineistoa vähäisempi, on vastaajia kuitenkin edelleen hyvinkin riittävästi analyysien luotettavaan suorittamiseen ja tulosten yleistämiseen populaation tasolle.

Taulukko 3. Lineaarinen regressioanalyysi tuloeroasenteisiin yhteydessä olevista taustatekijöistä

* = p-arvo <0,05; ** = p-arvo <0,01; *** = p-arvo <0,001

		Standardoitu β-kerroin	t-testisuure
(Vakio)			26,106
Sukupuoli; vertailuluokkana miehet		-0,068**	-2,689
Ikä		-0,273***	-7,337
Koulutus; vertailuluokkana korkeakoulutetut	Perusasteen koulutus	-0,095**	-2,82
	Toisen asteen koulutus	-0,125***	-3,995
Kotitalouden nettotulot; vertailuluokkana tulot 4160 euroa/kk tai yli	Kotitalouden tulot 1615 euroa/kk tai alle	-0,174***	-4,311
	Kotitalouden tulot 1616–2886 euroa/kk	-0,166***	-4,499
	Kotitalouden tulot 2887–4159 euroa/kk	-0,131***	-3,827
Bruttotulot; vertailuluokkana tulot 5000 euroa/kk tai yli	Ei palkansaaja tai bruttotulot 0 – 1999 euroa/kk	-0,195**	-2,881
	Bruttotulot 2000–2999 euroa/kk	-0,127**	-2,623
	Bruttotulot 3000–4999 euroa/kk	-0,106*	-2,484
Kokemus toimeentulosta; vertailuluokkana mukavasti toimeen tulevat	Tulee toimeen tuloillaan	-0,102**	-3,365
	Toimeentulovaikeuksia nykyisillä tuloilla	-0,179***	-5,613
Työmarkkina-asema; vertailuluokkana työssäkäyvät	Opiskelija	0,119**	3,227
	Työtön	0,006	0,185
	Työmarkkinoiden ulkopuolella	0,047	1,02
Esimiesasemassa oleminen		0,052*	2,008
Vakituinen työ		0,075*	2,297
Yrittäjänä toimiminen		0,086**	2,842

Luodaan regressiomalli sosioekonomisten tekijöiden yhteyksistä tuloeroasenteisiin. Regressioanalyysi toteutetaan poistavalla menettelyllä, jossa mallista poistetaan selittäviä

muuttujista yksi kerrallaan pois selitysvoimaltaan heikoin tekijä niin, että jäljelle jää selitysvoimaltaan tilastollisesti merkitseviä muuttujia (Metsämuuronen 2008, 93). Malliin jätetään kuitenkin mukaan myös sellaiset tilastollisesti ei-merkitsevät muuttujat, jotka liittyvät luokka-asteikollisiin taustatekijöihin, joiden jokin tai jotkin luokat nousevat tilastollisesti merkittäviksi asenteita selittäviksi tekijöiksi. Saatu malli, jonka tulokset nähdään koottuina taulukossa 3, on kokonaisuudessaan tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$) ja sen korjattu selityaste on 21%. Mallin voidaan siis todeta ennustava tuloeroasenteita varsin hyvin. Mallissa tuloeroasenteita selittäviksi tekijöiksi nousevat monet taustatekijät ja ainoa poistavan menettelyn seurauksena pudotettu muuttuja on asuinalue. Tarkastellaan standardoitujen Beeta-kerrointen avulla, mitkä tekijät vaikuttaisivat olevan merkittävimpiä asenteita selittäviä tekijöitä.

Muuttujien mallissa saamia latauksia eli β -kertoimia tarkastelemalla voidaan iän ja henkilökohtaisten tulojen todeta nousevan merkittävimiksi asenteita selittäviksi tekijöiksi. Kuten aiemmassakin tutkimuksessa on todettu, korkeampi ikä on yhteydessä tuloerokielteisempiin asenteisiin. Tulojen yhteys näyttäytyy selvänä siten, että kotitalouden tuloiltaan pienituloisimmat kuin omilta bruttoansioiltaan pienituloisimmat tai ne jotka eivät olleet palkansaaja-asemassa erosivat tilastollisesti joko merkitsevästi tai erittäin merkitsevästi asenteissaan suurituloisista siten, että suurituloiset kannattivat tuloeroja heitä useammin. Ainoastaan toiseksi korkeimman bruttotuloluokan (3000–4999 euroa/kk) asenteet eivät tilastollisesti merkittävästi eronneet korkeimman tuloluokan (yli 4999 euroa/kk) asenteista. Myös koetulla toimeentulolla oli merkitystä: sekä he, jotka kertoivat tulevansa nykyisillä tuloillaan toimeen että he, jotka kertoivat itsellään olevan nykyisillä tuloillaan vaikeuksia tulla toimeen, erosivat tilastollisesti erittäin merkitsevästi asenteissaan niistä, jotka kertoivat tulevansa tuloillaan mukavasti toimeen.

Odotetusti niin ikään naissukupuolen havaitaan olevan yhteydessä tuloerokielteisempiin asenteisiin. Koulutuksen yhteys asenteisiin on niin ikään tilastollisesti erittäin merkitsevä, sillä sekä perusasteen koulutus että toisen asteen koulutus suhteessa korkeakoulutukseen ovat yhteydessä tuloerojen vastustamiseen. Asenteiltaan tilastollisesti merkitsevästi tuloeromyönteisempiä olivat opiskelijat verrattuna työssäkäyviin, yrittäjät, vakituksessa työsuhteessa olevat sekä esimiesasemassa olevat. Sen sijaan työttömät ja työmarkkinoiden ulkopuolella olevat eivät tilastollisesti merkitsevästi eronneet palkansaajista asenteiltaan.

Muuttujien mallissa saamien β -kerrointen pohjalta voidaan todeta, että korkeamman iän ja matalien henkilökohtaisten tulojen jälkeen merkittävimiksi tekijöiksi tuloerojen vastustamiselle

nousevat matalat kotitalouden tulot ja toimeentulovaikeuksien kokeminen. Näiden tekijöiden ohella hieman vähemmän merkittävänä tekijöinä näyttäytyvät työssäkäynti verrattuna opiskelijoihin, toisen asteen koulutus ja keskimmäisiin tuloluokkiin kuuluminen. Sukupuolen, esimiesasemassa olemisen, vakituisessa työssä olemisen ja yrittäjyyden vaikutus asenteisiin näyttäytyy pienimpänä tilastollisesti merkitsevistä yhteyksistä. Tuloeroja näyttäisivät siis kannattavan muita enemmän nuoret, suurituloiset, toimeentulonsa hyväksi kokevat, opiskelijat, korkeakoulutetut, miehet, yrittäjät, vakituisessa työsuhteessa olevat ja esimiesasemassa olevat. Erityisen kiinnostava tulos on opiskelijoiden myönteisempi suhtautuminen tuloeroihin suhteessa työssäkäyviin. Tämä ero näyttäytyi merkittävämpänä kuin työssäkävien ja työttömien tai työmarkkinoiden ulkopuolella olevien väliset erot. Mikäli ikä ja korkeakoulutus eivät olisi itsenäisinä tekijöinä mukana analyysissa, voisivat nämä ominaisuudet selittää opiskelijoiden tuloeromyönteisiä asenteita. Kuitenkin iän ja koulutustason ollessa vakioituina, opiskelijat näyttäytyvät yhä tuloeromyönteisempinä kuin työssäkäyvät. Toisaalta monilla opiskelijoilla ei vielä ole korkeakoulutusta, joten heidän ollessaan vasta tulevia korkeakoulutettuja ei korkeakoulutuksen vakiominen poista koulutuksen aiheuttamaa vaikutusta analyysista.

Opiskelijoiden asenteita voikin hyvin selittää heidän tuleva asemansa yhteiskunnassa. Opiskelijoiden ollessa tulevaisuuden korkeakoulutettuja on odotettua, että heidän asemansa yhteiskunnassa tulee olemaan vähemmän koulutettuja parempi esimerkiksi työllisyyden ja palkkatason näkökulmasta. Suomessa toisen asteen koulutus nostaa palkkatasoa 13 prosenttiyksikön verran ja korkea-asteen koulutus 21 – 63 prosenttiyksikön verran verrattuna perusasteen koulutuksen saaneisiin (OECD 2016a, 125). Samalla perusasteen koulutuksen saaneiden työllisyysasteen ollessa 65 %, nostaa keskiasteen tutkinto työllisyyden 80 prosenttiin ja korkea-asteen tutkinto 90 prosenttiin (Tilastokeskus 2012). Näin ollen korkeakoulutettujen, tai opiskelijoiden tapauksessa tulevaisuuden korkeakoulutettujen, riski jäädä tulonsiirtojen varaan on muita pienempi ja todennäköisyys hyötyä taloudellisesti tuloeroista suurempi.

Tarkastellaan seuraavaksi sitä, kuinka sosioekonomiset tekijät ovat yhteydessä toiseen luotuun summamuuttujaan, uudelleenjakoasenteisiin.

5.2 Lineaarinen regressioanalyysi sosioekonomisista tekijöistä uudelleenjakoasenteiden taustalla

Uudelleenjakoasenteiden ja taustatekijöiden yhteyttä tarkastelevassa analyysissä on vastaajista mukana 1392, mikä tarkoittaa 74 % koko kyselyn vastaajista. Vastaajia on siis mukana kutakuinkin sama määrä, kuin tuloeroasenteiden muuttujassa. Uudelleenjakoasenteiden summamuuttujalla regressiomallin korjatuksi selitysasteeksi saadaan 8 % ja malli on niin ikään kokonaisuudessaan tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$). Uudelleenjakoasenteita selittäviä tekijöitä voidaan niin ikään tunnistaa, mutta kokonaisuudessaan näitä asenteita näyttää olevan hankalampi selittää sosioekonomisten ja -demografisten tekijöiden avulla kuin tuloeroasenteita. Poistavasta menettelystä on tämän regressiomallin luomisessa luovuttu, sillä vain harvat tarkastelluista taustatekijöistä vaikuttavat näihin asenteisiin. Malliin on sen sijaan jätetty samat taustamuuttujat kuin tuloeroasenteiden regressiomalliin.

Kuten taulukossa 4 esitetyistä tuloksista nähdään, läheskään kaikki tekijät, jotka olivat merkityksellisiä tuloeroasenteiden selittävinä tekijöinä, eivät nouse tilastollisesti merkittäviksi tekijöiksi uudelleenjakoasenteiden selittäjinä. Uudelleenjakoasenteet näyttävät olevan kaiken kaikkiaan hankalammin selitettävissä valituilla sosioekonomisilla tekijöillä, sillä myös selitysaste, 8 % asenteista, jää varsin alhaiseksi. Eniten uudelleenjakoasenteita näyttää selittävän kokemus omasta toimeentulosta siten, että toimeentulovaikeuksia kokevat suhtautuvat myönteisimmin uudelleenjakoon. Seuraavaksi eniten selitysvoimaa on yrittäjäasemassa olemisella, sillä ei-yrittäjät kannattavat uudelleenjakoa yrittäjiä enemmän. Tämän jälkeen merkittävämmiksi kannatustekijöiksi uudelleenjaolle nousevat naissukupuoli, kokemus riittävästä toimeentulosta verrattuna mukavaan toimeentuloon, kuuluminen matalimpaan kotitalouden tulojen tuloluokkaan sekä kuuluminen toiseksi korkeimpaan kotitalouden tuloluokkaan. Sen sijaan henkilökohtaiset bruttotulot, ikä, koulutus, työmarkkina-asema, esimiesasemassa oleminen ja vakituisessa työssä oleminen eivät nousseet tilastollisesti merkittäviksi uudelleenjakoasenteita selittäviksi tekijöiksi.

Taulukko 4. Lineaarinen regressioanalyysi uudelleenjakoasenteisiin yhteydessä olevista taustatekijöistä

* = p-arvo <0,05; ** = p-arvo <0,01; *** = p-arvo <0,001

		Standardoitu β-kerroin	t-testisuure
(Vakio)			24,117
Sukupuoli; vertailuluokkana miehet		-0,121***	-4,467
Ikä		-0,065	-1,606
Koulutus; vertailuluokkana korkeakoulutetut	Perusasteen koulutus	0,057	1,578
	Toisen asteen koulutus	-0,04	-1,187
Kotitalouden tulot; vertailuluokkana tulot 4160 euroa/kk tai yli	Kotitalouden tulot 1615 euroa/kk tai alle	-0,087*	-2,013
	Kotitalouden tulot 1616– 2886 euroa/kk	-0,056	-1,42
	Kotitalouden tulot 2887– 4159 euroa/kk	-0,08*	-2,175
Bruttotulot; vertailuluokkana tulot 5000 euroa/kk tai yli	Ei palkansaaja tai bruttotulot 0 – 1999 euroa/kk	0,006	0,085
	Bruttotulot 2000–2999 euroa/kk	-0,011	-0,216
	Bruttotulot 3000–4999 euroa/kk	-0,023	-0,499
Kokemus toimeentulosta; vertailuluokkana mukavasti toimeen tulevat	Tulee toimeen tuloillaan	-0,108**	-3,308
	Toimeentulovaikeuksia nykyisillä tuloilla	-0,196***	-5,72
Työmarkkina- asema; vertailuluokkana työssäkäyvät	Opiskelija	-0,036	-0,916
	Työtön	-0,031	-0,945
	Työmarkkinoiden ulkopuolella	0,012	0,231
Esimiesasemassa oleminen		0,041	1,457
Vakituinen työ		0,007	0,201
Yrittäjänä toimiminen		0,151***	4,638

Regressiomallin pohjalta voidaan siis todeta, että toimeentulonsa hyväksi kokevat, yrittäjät, miehet ja kotitalouden tuloiltaan suurituloisimmat vastustavat uudelleenjakoa eniten. Ymmärrettävästi he, jotka kokevat tulevansa hyvin toimeen eivät koe uudelleenjakoa yhtä tärkeänä kuin he, jotka eivät koe tulojensa riittävän siihen, minkä he käsittävät mukavaksi elämäksi. Niin ikään yrittäjien asenteet voisivat riskiteorian mukaan selittyä sillä, etteivät yrittäjät koe hyötyvänsä yhtä paljon uudelleenjaosta. Miesten ja nuorten kriittinen suhtautuminen näyttäytyy samansuuntaisena kuin aiemman tutkimuksen valossa. Ikääntyneemmällä ihmisillä myönteisyyttä uudelleenjaolle voi selittää se, että mitä lähempänä eläkeikää henkilö on, sitä tärkeämmäksi yhteiskunnan turvaverkot tulevat.

Kiinnostavaa on niin ikään se, mitkä tekijät eivät nouse tilastollisesti merkittäviksi uudelleenjakoasenteiden selittäjinä. Yllättäen työmarkkina-asetella ei vaikuta olevan ainakaan tilastollisesti merkittävää yhteyttä asenteisiin. Ylipäänsä kokemus omasta toimeentulosta sekä kotitalouden tulot ovat tekijöinä merkittävämpiä kuin työssäkäynti, työttömyys, opiskelijastatus tai työmarkkinoiden ulkopuolella oleminen. Niin ikään iän yhteys uudelleenjakoasenteisiin, toisin kuin tuloeroasenteisiin, ei nouse tilastollisesti merkitseväksi. Tämä on kiinnostavaa erityisesti koska riskiteorian valossa yhteiskunnan turvaverkkoihin turvautuvien, kuten opiskelijoiden, ikääntyneiden ja työttömien voitaisiin kuvitella suhtautuvan uudelleenjakoon muita myönteisemmin, ovathan he tulonsiirroissa saajien puolella. Myöskään työn piirteisiin ja epävarmuuteen liittyvät tekijät, työn vakituisuus ja esimiesasemassa oleminen, eivät uudelleenjakoasenteiden kohdalla näyttäyty merkittävinä selittäjinä.

5.4 Keskeiset tulokset

Saadut tulokset asenteisiin vaikuttavista tekijöistä näyttäisivät olevan enimmäkseen linjassa aiempien tuloeroasenteita koskevien tutkimustulosten kanssa. Myös riskiteorian oletuksia riskien kokemisen vaikutuksista asenteisiin tulokset vaikuttavat jossain määrin mukailevan, joskin uudelleenjakoasenteita teoria selittää selkeästi heikommin. Edellä esitetty analyysi vahvistaa jossain määrin aiempia tuloksia (Blom, Kankainen & Melin 2012, 9, 21; Kallio, Kangas & Niemelä 2013, 54) korkeakoulutettujen, esimiesasemassa olevien sekä tuloillaan hyvin toimeen tulevien myönteisemmästä suhtautumisesta tuloeroihin. Myös odotetut yhteydet sukupuolen ja iän sekä tulonjakoasenteiden välillä havaittiin. Kuten todettua (Ervasti 2010, 161; Kallio, Kangas & Niemelä 2013, 54), naiset kannattavat tulonjakopolitiikkaa miehiä enemmän ja vanhemmat ikäluokat nuoria enemmän.

Uudelleenjakoasenteiden vertaaminen aiempiin tutkimustuloksiin on kuitenkin hankalampaa, sillä niitä ei tiettävästi ole aiemmin vastaavalla tavalla erotettu tuloeroasenteista. Kuitenkin tuloksia sosioekonomisen aseman yhteydestä verotuksen hyväksymiseen on jonkin verran. Verotusta koskevat asenteet sisältyivät analyysissäni uudelleenjakoasenteiden summamuuttuun, joten aiempia tuloksia verotuksen hyväksymisestä voidaan varovaisesti vertailla asenteisiin uudelleenjaon hyväksymistä kohtaan. Aiemmin on havaittu muun muassa, että verotusmyönteisyyteen koulutus ei vaikuta samalla tavalla kuin tuloeroasenteisiin (Hjerm & Schnabel 2012, 181–186), ja saamani tulokset vahvistavat tätä käsitystä. Toisaalta vaikka koulutuksen havaittiin lisäävän tuloeromyönteisyyttä, sen ei havaittu lisäävän eikä vähentävän uudelleenjakomyönteisyyttä, vaikka verotusmyönteisyyden ja koulutuksen väliltä onkin löydetty positiivinen yhteys (Hjerm & Schnabel 2012, 186). Toisaalta koulutettujen on myös havaittu suhtautuvan muita kielteisemmin progressiiviseen verotukseen (Forma et al. 2007, 45–46). Verotusmyönteisyyden, uudelleenjakomyönteisyyden ja koulutuksen yhteys näyttäytyykin suhteellisen monitahoisena eikä lainkaan yksiselitteisenä. Myös suurituloisten on aiemmin havaittu suhtautuvan progressiiviseen verotukseen muita kielteisemmin (Forma et al. 2007, 45–46), mutta tässä tutkimuksessa tulojen vaikutus uudelleenjakoon suhtautumiseen ei myöskään ollut yhtä suora.

Eriyisen kiinnostavaa on tarkastella, kuinka sosioekonominen asema vaikuttaa eri tavalla tuloeroasenteisiin ja uudelleenjakoasenteisiin. Kun tuloeroasenteiden kohdalla merkityksellisimmiksi tekijöiksi nousevat ikä ja tulot, ovat uudelleenjakoasenteita eniten selittäviä tekijöitä kokemus toimeentulosta sekä yrittäjänä toimiminen. Uudelleenjakoasenteiden summamuuttuja käsittää sekä talousliberaaleja ajatuksia käsittäviä väittämiä talouden ja tuloerojen suhteesta sekä väittämiä sosiaalietuuksien ja verotuksen asemasta tuloerojen tasaajana. Riskiteorian kannalta onkin tavallaan ymmärrettävää, että yrittäjät kannattavat muita useammin suurien voittojen sallimista yrityksille tuloerojenkin kustannuksella - verotus ja yritysten toiminnan rajoittaminen tuloerojen kaventamisen nimissä voi näyttäytyä yksityisyrittäjälle uhkana. Tulojen ja koulutuksen havaittu vähäinen vaikutus uudelleenjakoasenteisiin on kuitenkin jokseenkin yllättävä tulos. Myöskään työmarkkina-asema ja työn epävarmuustekijät eivät näytä ennustavan uudelleenjakoasenteita. Muuttujan käsittäessä useita sosiaalietuuksiin liittyviä väittämiä voitaisiin kuvitella, että sosiaalietuuksista ja verotuksen tasaavasta vaikutuksesta hyötyvät kansalaiset ilmaisisivat myönteisempiä asenteita uudelleenjakoa kohtaan. Pienituloisten, heikommassa työmarkkina-asemassa olevien ja matalammin koulutettujen ollessa suuremmassa vaarassa jäädä sosiaalietuuksien varaan, olisi heidän voinut olettaa kannattavan näitä toimia enemmän. Toisaalta

uudelleenjakoasenteisiin sisältyy paljon myös muita tekijöitä, kuin pelkästään suhtautuminen sosiaalietuuksiin.

Kun otetaan huomioon, että uudelleenjakoasenteiden muuttuun sisältyy myös väittämiä verotuksesta ja talousliberalismista, näyttäytyy se, ettei sosioekonominen asema ennusta yhtä vahvasti uudelleenjakoasenteita hieman ymmärrettävämpänä. Aiemmin on havaittu, että matalasti koulutetut suhtautuvat verotukseen kriittisemmin (Hjerm & Schnabel 2012, 181). Verotukseen suhtautumisen lukeutuessa uudelleenjakoasenteisiin ei siis ole yllättävää, ettei koulutus lisää kriittisyyttä uudelleenjakoa kohtaan. Riskiteorian kannalta matalammin koulutettujen kriittinen suhtautuminen veroihin ei näyttäyty rationaalisena, mutta selitystä voidaan hakea esimerkiksi siitä, ettei matalammin koulutetuilla kenties ole yhtä hyvää käsitystä siitä, mihin verovarot käytetään vaan he näkevät verotuksen ylimääräisenä menoeränä tuloistaan. Toisaalta summamuuttujan käsittäessä myös talousliberaaleja ajatuksia käsittäviä väittämiä talouden ja tuloerojen suhteesta, ei talousliberalismin voida suoraan nähdä edistävän korkeakoulutettujen tai työssään varmemmassa asemassa olevien asemaa. Näin ollen yrittäjät ovatkin hyvin toimeen tulevien ohella kenties ainoa ryhmä, jonka voidaan selkeästi odottaakin kannattavan vähäisempää uudelleenjakoa.

Havaittujen uudelleenjakoasenteita ja tuloeroasenteita selittävien piirteiden erojen valossa näyttäytyy myös perustellulta, että nämä kaksi asenneryhmää erotettiin toisistaan. Vaikka sekä uudelleenjakoon että pieniin tuloeroihin suhtaudutaan Suomessa hyvin myönteisesti, on näiden politiikkatoimien kannattaja- ja vastustajakunnissa selkeitä eroja. Tuloeroasenteet vaikuttivat kaiken kaikkiaan olevan uudelleenjakoasenteita paremmin selitettävissä sen ajatuksen kautta, että yksilön kokemat riskit ohjaavat hänen poliittisia mielipiteitään. Toisaalta tulokset voivat myös vahvistaa sitä, etteivät yhteiskunnallinen uudelleenjako verotuksen ja sosiaalietuuksien keinoin ja talouden toiminnan rajoittaminen näyttäyty riskinä samalle ryhmälle, jolle tuloerojen kaventaminen voi olla riski. Yksilön iän, koulutuksen, työmarkkina-aseman ja tulojen sijaan tärkeämmäksi nousevat kokemus toimeentulosta, yrittäjyys sekä sukupuoli.

Uudelleenjakoasenteiden ja tuloeroasenteiden väliset erot eivät varsinaisesti olleet alkuperäisen hypoteesin mukaisesti kiinnostuksenkohteena, vaan analyysissä haluttiin selvittää, pitääkö ajatus korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevien tulonjakokriittisyydestä paikkaansa. Tuloeroasenteisiin vaikuttavien tekijöiden tarkastelun pohjalta tämä hypoteesi voidaankin todeta pitäneen pitkälti paikkaansa. Suhtautuminen tuloeroihin tuntuu olevan pitkälti riippuvaista yksilön tuloista, koulutuksesta, asemasta työssä, iästä, sukupuolesta sekä toimeentulon kokemuksesta.

Sosioekonominen asema ei kuitenkaan uudelleenjakoasenteiden tapauksessa näyttäyty vastaavasti voimakkaana selittävänä tekijänä. Mikäli yksilön kokemien riskien uskotaan ohjaavan tämän asenteita, voidaan kyseisen regressioanalyysin pohjalta todeta, etteivät korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevat koe hyötyvänsä uudelleenjaon vähentämisestä ja että uudelleenjaon kannatuksen laajuus ei ole samalla tavalla riippuvaista yksilön sosioekonomisesta asemasta. Sen sijaan yrittäjät ja oman toimeentulonsa hyvänä kokevat vaikuttaisivat kokevan uudelleenjaon suurempana riskinä.

6 Pohdinta

Tuloerojen ja eriarvoisuuden havaittujen epäsuotuisin yksilöllisten ja yhteiskunnallisten vaikutusten valossa on huolestuttavaa, ettei tuloerojen kasvua olla useissakaan maissa kyetty hillitsemään. Vaikka Suomi on pitkään ollut maailman mittakaavassa tasa-arvoinen maa, on tuloerojen kasvu ollut myös Suomessa osa viime vuosikymmenten kehitystä. Niin ikään kansalaisten pääsääntöisesti tuloerovastaisista mielipiteistä huolimatta tuloeroja ei ole saatu käännettyä selkeään laskuun. Edellä kuitenkin osoitettiin, etteivät kansalaiset täysin yksimielisesti kannata tuloerojen kaventamista, vaan etenkin korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevat ovat valmiimpia hyväksymään tuloerot. Aiemmin esitetty väite siitä, että ihmiset kannattavat useammin itselleen edullisia politiikkatoimia, näyttäytyy siis tämänkin tutkimuksen valossa jokseenkin ymmärrettävänä. Toisaalta tuloerojen edullisuus edes yhteiskunnan hyväosaisille voidaan kyseenalaistaa, kuten luvussa 2.3 osoitettiin.

Yhteiskunnalliset asenteet tulonjakoa kohtaan vaihtelevat siis sosioekonomisen aseman mukaan. Tämä on toki itsessään jo kiinnostava tulos, mutta vielä kiinnostavamman siitä tekee tuloerokeskustelussa se, että toteutettu politiikka ei mukaile kansalaisten valtaosan, vaan vain harvojen kansalaisten mielipidettä. Tuloeromyönteisyys näyttää usein olevan yhteydessä korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olemiseen. Mikäli asioilla on yhteys ja korkeammassa asemassa olevat ovat saaneet äänensä paremmin kuuluviin tuloeroja koskevassa lainsäädännössä ja politiikassa, on tulos erityisen huolestuttava. Kysymys siitä, mitä toteutetun politiikan ja kansalaismielipiteen ristiriita tarkoittaa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ja ylipäänsä demokratian toimivuuden kannalta, onkin tärkeä, joskin vastaus riippuu siitä, mistä näkökulmasta kansalaismielipiteen roolia politiikkatoimien toteutuksessa tulkitaan. Tämän tutkimuksen pohjalta kovinkaan pitkälle meneviä johtopäätöksiä ei tästä voida tehdä, mutta mikäli korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevien suurempi poliittinen vaikutusvalta on, kuten esitettyä, tuloeroja ja eriarvoisuutta lisäävän politiikan taustalla, voidaan demokratian toimivuutta ja vallan jakautumista tulonjakokysymyksissä pitää tärkeänä jatkokeskustelun kohteena. Vallan jakautumista ei yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa olekaan käsitelty liikaa, vaikka valta onkin ihmisarvoisen toiminnan merkittävä resurssi (Therborn 2014).

Vallan jakautumisen, tuloeropolitiikan legitimiymyden ja demokratian toimivuuden kysymysten lisäksi tutkimus tuo esiin tulonjakoasenteiden kirjon laajuuden. Tulonjakoon suhtautumista on aiemmin tarkasteltu lähinnä tuloeronäkemyksen ja sosiaaliturva-asenteiden näkökulmasta. Tässä

tutkimuksessa erotetaan kuitenkin uudelleenjakoasenteet omaksi tarkasteltavaksi kokonaisuudekseen tuloeroasenteiden ohelle. Tähän asenneryhmään luettiin verotusta ja sosiaalietuuksia koskevia asenteita sekä asenteita talousliberalismia ja tuloerojen taloutta edistäviä vaikutuksia kohtaan. Tietävästi tulonjakoa koskevissa asenteissa ei ole tehty aiemmin vastaavaa jaottelua, jonka vuoksi saatujen tulosten luotettavuutta on haastavaa verrata aiempiin tutkimuksiin. Asenteiden erottelu omiin ryhmiinsä näyttäytyi kuitenkin tässä tutkimuksessa erittäin perusteltuna, sillä näitä asenteita näyttäisivät myös selittävän hyvin erilaiset sosioekonomiset tekijät kuin tuloeroasenteita. Uudelleenjakoasenteiden regressiomalli, joka tässä tutkimuksessa luotiin, ei vielä selitä näitä asenteita kovinkaan kattavasti selityksasteen jäädessä melko alhaiseksi. Jatkotutkimusta vaadittaisiinkin siitä, ovatko uudelleenjakoasenteet todella oma itsenäinen asenneryhmänsä ja mitkä tekijät näitä asenteita jo havaittujen tekijöiden ohella selittävät. Uudelleenjakoasenteiden käsittely jääkin tässä tutkimuksessa vielä jokseenkin pinnalliseksi, sillä näihin asenteisiin pureutuminen ei kuulunut alkuperäisiin tutkimustehtäviin. Kuitenkin niiden erottelemisen analyysissa tuloeroasenteista antoi syvemmän ymmärryksen tulonjakoasenteiden kentästä.

Eriarvoisuuden ja tuloerojen teemaan pureutuessa ei voida välttää tekemästä tulkintoja tuloerojen roolista ja tarpeellisuudesta yhteiskunnassa. Tutkielmassa käsiteltiinkin tuloerojen ja eriarvoisuuden oikeudenmukaisuutta ja seurauksia ja todettiin aiemman tutkimuksen pohjalta, ettei suuria tuloeroja voida pitää oikeudenmukaisina tai perusteltuina ainakaan Rawlsin klassisen oikeudenmukaisuusteorian valossa. Erityisen huolestuttava piirre tuloeroissa ja eriarvoisuudessa on niiden itseään ruokkiva kehä, jossa olemassa oleva yhteiskunnallinen eriarvoisuus johtaa esimerkiksi eriytyneiden koulutusmahdollisuuksien ja alhaisen sosiaalisen liikkuvuuden kautta yhä suurempaan eriarvoisuuteen. Tutkimuksen keskipisteenä ei kuitenkaan ollut ratkaista tuloerojen ongelmaa tai löytää keinoja niiden kaventamiseksi, joskin sananen kyseisestäkin aiheesta lienee paikallaan.

Tuloerojen kaventamiseksi on ehdotettu erilaisia ratkaisuja. OECD (2015, 79–80) ehdottaa parhaaksi tuloerojen kaventamisen keinoksi verotuksen tasa-arvoistamista ja veronkierron hankaloittamista niin, että myös suurituloisimmat kansalaiset saadaan maksamaan osuutensa veroista. Pelkkä köyhyyden lievittäminen ei ole riittävää, sillä kuten OECD toteaa, eivät yhteiskunnalliset ongelmat johdu vain köyhyydestä, vaan eriarvoisuudesta itsestään. Tuoreimmissa raporteissaan OECD onkin ottanut vahvasti kantaa tuloerojen kaventamisen puolesta. Samoin IMF (2015, 4) kannattaa uusia veroratkaisuja tuloerojen kaventamiseksi. IMF:n mukaan valtioiden tulisi tuloerojen kaventamiseksi kehittää verotustaan progressiivisemmaksi sekä pyrkiä investoimaan inhimilliseen pääomaan. Sekä

OECD että IMF ottavat siis kantaa tuloerojen kaventamisen puolesta – joskin molemmat tahot painottavan talouskasvun edistämisen päämäärää tuloerojen kaventamisessa. Talouskasvun edistäminen on kuitenkin tavoitteena myös jokseenkin kyseenalainen ja talouden kasvun ohella (tai jopa sijaan) olisikin syytä keskittyä yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen. Talouden kestävyys aiheuttaakin uudenlaisen haasteen yhteiskunnalliselle oikeudenmukaisuudelle – kuinka jakaa maapallon rajalliset resurssit oikeudenmukaisesti väestön kesken? Maapallon resurssien riittävyys onkin ollut keskustelu, johon viime vuosina on herätty. On esimerkiksi ehdotettu, että talouden kasvun sijaan nyky-yhteiskuntien olisikin keskeisempää keskittyä kestävien ratkaisujen kehittämiseen (Joutsenvirta et al. 2016).

Tutkimuksen arviointi ja rajoitukset

Tämän, kuten muidenkin tutkimusten yleistettävyyteen ja tulkintaan liittyy myös rajoituksia. Hyvän yleistettävyyden puolesta puhuu esimerkiksi tutkielmassa käytetyn painotetun aineiston laajuus. On kuitenkin huomioitava, että useita vastaajia jäi analyysien ulkopuolelle, sillä he eivät olleet vastanneet kaikkiin summamuuttujan osakysymyksiin sekä taustamuuttujiin liittyviin kysymyksiin. Noin neljäsosa vastaajista jäi sekä tuloeroasenteiden että uudelleenjakoasenteiden tarkastelussa analyysien ulkopuolelle. Vaikka vastaajista vain kolme neljäsosaa päätyi mukaan analyysiin, jäi vastaajamäärä kuitenkin edelleen varsin suureksi alkuperäisen aineiston laajuuden ansiosta (n=1878). Kuitenkin näiden vastaajien jääminen pois analyysistä on saattanut vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin, sillä on mahdollista, että vastaajia, jotka eivät ole halunneet tai osanneet vastata kaikkiin väittämiin yhdistää jokin muukin yhteinen piirre. Niin ikään itse aineistoon liittyi vastaajakatoa, sillä kyselyn suomalaisvastaajien vastausprosentti oli 59 %. Toisaalta painotetun aineiston käyttö korjaa jonkin verran tämän kadon aiheuttamia vääristymiä.

Asenne- ja kyselytutkimuksiin liittyy niin ikään omanlaisiaan rajoituksia kadon lisäksi. Asenteita tarkasteltaessa ei koskaan voida varmistua siitä, että kyselyssä ilmaistut asenteet todella ohjaisivat vastaajien käyttäytymistä tai että vastaajat ilmaisisivat samanlaisia asenteita eri tilanteissa. Toisaalta laajaa kvantitatiivista aineistoa tavoiteltaessa ei asenteiden mittaamiseen ole juuri muita keinoja, kuin kyselytutkimukset. Niin ikään on oltava varovainen esitettäessä syy-seuraussuhteita tarkasteltujen tekijöiden välillä. Vaikka regressioanalyysi antaakin esimerkiksi perinteistä ristiintaulukointia paremmat mahdollisuudet syy-seuraussuhteiden olettamiseen, on regressioanalyysissäkin pohjimmiltaan kyse yhteyksien, ei syy-seuraussuhteiden tarkasteluista. Näin ollen ei voida todeta, että havaitut piirteet johtaisivat negatiivisempaan suhtautumiseen tasaista

tulonjakoa ja uudelleenjakoa kohtaan, vaan ainoastaan että nämä piirteet ovat tyypillisemmin yhteydessä toisiinsa. Niin ikään tässä tutkimuksessa on keskeistä huomioida, että vaikka tietyt piirteet ovatkin yhteydessä jyrkempiin asenteisiin tulonjaon tasaamista kohtaan, ei voida yleistää, että edes suurin osa ihmisistä kyseisessä sosioekonomisessa asemassa kannattaisi näitä asenteita. Kyse on pikemminkin siitä, että kyseisessä asemassa olevat ilmaisevat tuloeromyönteisempiä asenteita verrattuna toisiin ryhmiin. Tässä tutkimuksessa ei siis voida tehdä yleistyksiä korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevien asenteista, vaan pikemminkin tunnistaa piirteitä, jotka ovat yhteydessä tuloerokielteisten asenteiden ilmaisuun.

Aineiston rajoituksessa ainoastaan suomalaisväestöön ei tulosten pohjalta voida tehdä minkäänlaisia johtopäätöksiä tulonjakoasenteisiin vaikuttavien tekijöiden universaaliudesta. Myös aineiston ollessa jo liki 7 vuotta vanha, ei voida varmistua siitä, etteivätkö asenteet ja niihin vaikuttavat tekijät olisi tähän päivään mennessä muuttuneet. Näin ollen olisikin kiinnostavaa toteuttaa tutkimus eriarvoisuusasenteisiin vaikuttavista tekijöistä tuoreemmalla aineistolla ja useammalla osallistujamaalla. Myös uudelleenjakoasenteiden ja tuloeroasenteiden pääkomponenttien eroteltavuutta toisistaan olisi kiinnostavaa tarkastella myös muiden maiden kuin ainoastaan Suomen kontekstissa. Niin ikään yhteiskuntaluokan käsitteen tuominen mukaan tarkasteluihin saattaisi tuoda lisää ymmärrystä ilmiöön. Vaikka toki yhteiskuntaluokan ja tulonjakoasenteiden yhteyksiä on aiemmassakin tutkimuksessa tarkasteltu, voisi olla kiinnostavaa selvittää, ovatko asenteet paremmin selitettävissä yhteiskuntaluokan vai sosioekonomisten tekijöiden kautta.

Vaikka tämä tutkimus jättääkin vielä avoimeksi useita tekijöitä tulonjakoasenteiden ja sosioekonomisen aseman yhteydestä, voidaan sen sanoa tukevan aiempaa tutkimusta samasta aiheesta ja myös valottavan joitain аспекteja, kuten uudelleenjakoasenteita, hieman kattavammin. Toisaalta tutkimuksen merkittävimmät tulokset – koulutuksen, tulojen, iän ja sukupuolen yhteydet tuloeroasenteisiin, olivat jo aiemmin tiedossa sekä odotettavissa. Vaikka tutkimuksen pohjalta voidaan todeta sosioekonomisen aseman olevan yhteydessä ja kenties jopa vaikuttavan tulonjakoasenteisiin, ei tarkastelujen perusteella voida löytää mitään homogeenista tuloeroja kannattavaa ryhmää, sillä korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevistakaan suurimman osan ei voida todeta kannattavan tuloeroja. Tutkielmassa on myös usein viitattu ajatukseen siitä, että tuloeroasenteiden ja tuloerotilanteen epäsuhtaa voitaisiin selittää korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevien suuremmalla poliittisella vaikutusvallalla, joskaan tutkimusasetelma ei tähän varsinaisesti pyrikään vastaamaan. Näin ollen ole yllättävää, että tämäkin

kysymys jää vielä vaille vastausta, vaikka viitteitä ilmiöstä voidaankin niin halutessaan myös tämän tutkimuksen tuloksista tulkita. Kuitenkin tutkimuksen pohjalta voidaan luotettavasti todeta, että asenteita uudelleenjakoa ja etenkin tuloeroja kohtaan voidaan selittää useilla sosioekonomisilla tekijöillä ja että korkeampi sosioekonominen asema on yhteydessä tuloerojen hyväksymiseen.

7 Lähteet

Kirjallisuuslähteet

- Althaus, Scott L. (2006) False starts, dead ends, and new opportunities in public opinion research. *Critical Review. A Journal of Politics and Society* 18 (2006): 1–3. s.75–104.
- Andersen, Synøve Nygaard & Ringdal, Kristen (2012) Welfare Regimes and Personal Risks. Teoksessa Heikki Ervasti & Jørgen Goul Andersen & Torben Friberg & Kristen Ringdal (toim.) (2012) *The Future of the Welfare State. Social Policy Attitudes and Social Capital in Europe.* s.17–45. Cheltenham: Edward Elgar.
- Andrews, Dan & Jencks, Christopher & Leigh, Andrew (2009) *Do Rising Top Incomes Lift All Boats?* HKS Working Paper No. RWP09_18. Cambridge: Harvard Kennedy School.
- Atkinson, Athony B. (1999) *Is Rising Inequality Inevitable? A Critique of the Transatlantic Consensus.* WIDER Annual Lectures 3. Helsinki: UNU World Institute for Development Economics Research.
- Blom, Raimo & Kankainen, Tomi & Melin, Harri (2012) *Jakaantunut Suomi. Raportti ISSP 2009 Suomen aineistosta. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 10/2012* Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla: http://www.fsd.uta.fi/fi/julkaisut/julkaisusarja/FSDjs10_eriarvoisuus.pdf. Viitattu 17.8.2016.
- Corak, Miles (2013) *Income Inequality, Equality of Opportunity, and Intergenerational Mobility.* *Journal of Economic Perspectives.* 27 (2013):3. s. 79–102.
- Eisinger, Robert M. (2008) *The Use of Surveys by Governments and Politicians.* Teoksessa Wolfgang Donsbach & Michael W. Traugott (toim.) (2008) *The SAGE Handbook of Public Opinion Research.* s. 485–495 . Los Angeles: SAGE Publications.
- Ervasti, Heikki (2010) *Yhteiskuntaluokat ja hyvinvointivaltio.* Teoksessa Jani Erola (toim.) (2010) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa.* s.147–165. Helsinki: Gaudeamus.
- Finseraas, Henning & Ringdal, Kristen (2012) *Economic Globalization, personal risks and the demand for a comprehensive welfare state.* Teoksessa Heikki Ervasti & Jørgen Goul Andersen &

- Torben Friberg & Kristen Ringdal (toim.) (2012) *The Future of the Welfare State. Social Policy Attitudes and Social Capital in Europe*. s.68–87. Cheltenham: Edward Elgar.
- Forbes, Kristin J. (2000) *A Reassessment of the Relationship Between Inequality and Growth*. *American Economic Review* 90 (2000): 4. s.860–887. Pittsburgh: American Economic Review.
- Forma, Pauli & Kallio, Johanna & Pirttilä, Jukka & Uusitalo, Roope (2007) *Kuinka hyvinvointivaltio pelastetaan? Tutkimus kansalaisten sosiaaliturvaa koskevista mielipiteistä ja valinnoista. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 89*. Helsinki: Kela.
- Haavisto, Ilkka & Kiljunen, Pentti (2011) *Maailman paras maa. EVAn kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2011*. Helsinki: Taloustieto Oy. Saatavilla: <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2011/03/Maailman-paras-maa.pdf>. Viitattu 17.8.2016.
- Hiilamo, Heikki & Kangas, Olli (2012) *Väärien profeettojen jäljillä? Kahdeksan erää tuloerojen vaarallisuudesta*. *Yhteiskuntapolitiikka* 707 (2012):2. s.121–133. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hiilamo, Heikki (2010) *Tuloerot repesivät – kärsivätkö kansalaiset?* Teoksessa Heikki Taimio (toim.) (2010) *Hyvinvointivaltio suunta – nousu vai lasku?* s.72–89. Helsinki: Työväen Sivistysliitto.
- Hiilamo, Heikki & Moisio, Pasi (2009) *Mahdollisuuksien tasa-arvon politiikka*. Teoksessa Heikki Taimio (toim.) (2009) *Kurssin muutos: Kestävään kasvuun ja hyvinvointiin*. s. 269–282. Helsinki: Työväen Sivistysliitto.
- Hjerm, Mikael & Schnabel, Annette (2012) *Social Cohesion and the Welfare State: How Heterogeneity Influences Welfare State Attitudes*. Teoksessa Heikki Ervasti & Jørgen Goul Andersen & Torben Friberg & Kristen Ringdal (toim.) (2012) *The Future of the Welfare State. Social Policy Attitudes and Social Capital in Europe*. s.172–194. Cheltenham: Edward Elgar.
- International Monetary Fund (IMF) (2015) *Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective*. Washington D.C.: International Monetary Fund.
- International Monetary Fund (IMF) (2014) *The Staff Report on Fiscal Policy and Income Inequality*. Washington D.C.: International Monetary Fund.

- ISSP research Group (2012) International Social Survey Programme 2009: Social Inequality IV (ISSP 2009). Cologne: GESIS Data Archive. Data file Version 3.0.0, doi: 10.4232/1.11506.
- Joutsenvirta, Maria & Hirvilammi, Tuuli & Ulvila, Marko & Wilén Kristoffer (2016) Talous kasvun jälkeen. Helsinki: Gaudeamus.
- Kallio, Johanna & Kangas, Olli & Niemelä, Mikko (2013): Intohimo tasa-arvoon: Tuloero- ja maahanmuuttoasenteet erottavat suomalaiset muista pohjoismaalaisista. Teoksessa Matti Apunen, Ilkka Haavisto, Johanna Kallio, Olli Kangas, Pentti Kiljunen, Mikko Niemelä ja Ville Perna (toim.) Poliitiikan sekahaku – Mitkä asiat yhdistävät ja erottavat puolueita. s.47–67. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta.
- Kangas, Olli (1997) Self-interest and the Common Good: The Impact of Norms, Selfishness and Context in Social Policy Opinions. *The Journal of Socio-Economics* 26 (1997): 5. s. 533–552.
- Kangas, Olli (1995) Attitudes on Means-Tested Social Benefits in Finland. *Acta Sociologia* 38 (1995): 4. s. 299–310.
- Kuivalainen, Susan (2011) Suomalaisten mielipiteet vähimmäisturvan tasosta vuosina 1995-2010. *Yhteiskuntapolitiikka* 74 (2011): 4. s. 373-386. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kujala, Antti (2015) Hyvinvointivaltion loppu? Vallanpitäjät, kansa ja vastavuoroisuus. Helsinki: Tammi.
- KvantiMOTV. Kvantitatiivisten menetelmien tietovaranto (2015) Mittaaminen: mittarin luotettavuus. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
- Lilja, Reija (2009) Talouskasvu, kansalaisten hyvinvointi ja tasa-arvo. Teoksessa Heikki Taimio (toim.) (2009) Kurssin muutos: Kestävään kasvuun ja hyvinvointiin. s. 96–115. Helsinki: Työväen sivistysliitto.
- Mackenbach, Johan P. & Stirbu, Irina & Roskam, Albert-Jan R. & Schaap, Maartje M. & Menvielle, Gwenn & Leinsalu, Mall & Kunst, Anton E. (2008) Socioeconomic inequalities in Health in 22 European Countries. *The New England Journal of Medicine* 358: 23. S. 2468–2481.
- Metsämuuronen, Jari (2008) Monimuuttujamenetelmien perusteet. Metodologia -sarja 7. Helsinki: International Methelp Ky.
- Metsämuuronen, Jari (2002) Monimuuttujamenetelmien perusteet SPSS-ympäristössä. Faktorianalyysi. Helsinki: International Methelp Ky.

- Nozick, Robert (1974) *Anarchy, State and Utopia*. Oxford: T.J. Press Ltd.
- Nummenmaa, Lauri (2009) *Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät*. Helsinki: Tammi.
- OECD (2016a) *Education at a Glance 2016*. OECD Indicators. Pariisi: OECD Publishing. Saatavilla: http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2016_eag-2016-en. Viitattu 17.8.2016.
- OECD (2016b) *OECD Income Distribution Database (IDD): Gini, Poverty, Income, Methods and Concepts*. Saatavilla: <http://www.oecd.org/social/income-distribution-database.htm>. Viitattu 11.12.2016.
- OECD (2015) *In It Together: Why Less Inequality Benefits All*. Pariisi: OECD Publishing. Saatavilla: DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264235120-en> . Viitattu 17.8.2016.
- OECD (2014) *Rising Inequality: Youth and Poor Fall Further Behind*. Insights from the OECD Income Distribution Database, June 2014. Saatavilla: <http://www.oecd.org/els/soc/OECD2014-Income-Inequality-Update.pdf>. Viitattu 17.8.2016.
- OECD (2011) *Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising*. Pariisi: OECD Publishing. Saatavilla: <https://www.oecd.org/els/soc/dividedwestandwhyinequalitykeepsrising.htm>. Viitattu 17.8.2016.
- Ostry, Jonathan D. & Berg, Andrew & Tsangarides, Charalambos G. (2014) *Redistribution, Inequality, and Growth*. IMF Staff Discussion Note. Washington D.C.: International Monetary fund. Research Department. Saatavilla: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2014/sdn1402.pdf>. Viitattu 20.8.2016.
- Platt, Lucinda (2011) *Understanding Inequalities. Stratification and Difference*. Cambridge: Polity Press.
- Price, Vincent (2008) *The Public and Public Opinion in Political Theories*. Teoksessa Wolfgang Donsbach & Michael W. Traugott (toim.) (2008) *The SAGE Handbook of Public Opinion Research*. s. 11–24 . Los Angeles: SAGE Publications.
- Rae, Douglas W. & Yates, Douglas (1981) *Equalities*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Rawls, John (1988) *Oikeudenmukaisuusteoria*. Juva: WSOY.

- Rosanvallon, Pierre (2013) *The Society of Equals*. Cambridge, Massachusetts & London: Harvard University Press.
- Sen, Amartya (2009) *The Idea of Justice*. London: Penguin Books.
- Smyth, Russel & Mishra, Vinod & Qian, Xiaolei (2010) *Knowing One's Lot in Life Versus Climbing the Social Ladder: The Formation of Redistributive Preferences in Urban China*. *Social Indicators Research* 96 (2010): 2. s.275–293.
- Snowdon, Christopher John (2010) *The Spirit Level Delusion: Fact-checking the Left's New Theory of Everything*. Ripon: Little Dice.
- Stiglitz, Joseph E. (2012) *The Price of Inequality. How Today's Divided Society Endangers our Future*. New York: W.W. Norton & Company
- Tarkiainen, Lasse & Martikainen, Pekka & Laaksonen, Mikko & Valkonen, Tapani (2011) *Trends in Life Expectancy by Income from 1988 to 2007: Decomposition by Age and Cause of Death*. *Journal of Epidemiology and Community Health* 66 (7): 573–578.
- Taylor-Gooby, Peter & Zinn, Jens (2016) *Risk In Social Science*. Oxford: OUP Oxford.
- Taylor-Gooby, Peter (2004) *New risks and Social Change*. Teoksessa Taylor-Gooby, Peter (toim.) (2004) *New Risks, New Welfare. The Transformation of the European Welfare State*. s. 1–27. Oxford: Oxford University Press.
- Therborn, Göran (2014) *Eriarvoisuus tappaa*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Thewissen, Stefan & Kenworthy, Lane & Nolan, Brian & Roser, Max & Smeeding, Tim (2015) *Rising Income Inequality and Living Standards in OECD Countries: How Does the Middle Fare?* Luxemburg: Luxembourg Income Study (LIS).
- Tilastokeskus (2011) *Tulonjaon kokonaistilasto 2010*. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla: https://tilastokeskus.fi/til/tjkt/2010/tjkt_2010_2011-12-16_fi.pdf. Viitattu 9.10.2015.
- Tilastokeskus (2012) *Koulutustaso selittää työurien pituutta*. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla: http://www.stat.fi/artikkelit/2012/art_2012-09-12_002.html . Viitattu 3.12.2016
- Tilastokeskus (2015) *Tuloerot kaventuneet jonkin verran viime vuosina*. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla: http://www.stat.fi/til/tjkt/2014/02/tjkt_2014_02_2015-12-18_kat_001_fi.html Viitattu 23.4.2016.

Tilastokeskus (2016) Käsitteet. Gini-kerroin. Helsinki: Tilastokeskus. WWW-lähde. Saatavilla: http://www.stat.fi/meta/kas/gini_kerroin.html. Viitattu 11.12.2016.

Tuomala, Matti (2009) Julkistalous. Helsinki: Gaudeamus.

Tuominen, Elina (2015) Essays on Income Distribution and Economic Growth. Acta Electronica Universitatis Tamperensis: 1616. Tampere: Tampereen yliopisto.

Turvallisuus- ja maanpuolustustutkimus 2012 [koodikirja]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [tuottaja ja jakaja], 2016.

Wilkinson, Richard & Pickett, Kate (2010) Tasa-arvo ja hyvinvointi: Miksi pienet tuloerot koituvat kaikkien hyväksi. Helsinki: HS-kirjat.

Aineistolähteet

Jowell, Roger (City University) & ESS Central Coordinating Team & Ervasti, Heikki (Turun yliopisto): European Social Survey 2010: Suomen aineisto [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2011-11-22). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2682>

Liitteet

Liite 1. Muuttujien keskinäiskorrelaatiot (Spearman).

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
1. Tuloeroasenteet		,334***	-,085**	,318***	,180***	-,191***	0,014	,281***	,165***	-,241***	-0,006	,087**
2. Uudelleenjakoasenteet			-,126***	0,041	-0,0429	-0,024	,163***	,124***	0,044	-,174***	0,025	,078**
3. Sukupuoli				-0,003	-0,001	,085***	-,099***	-,091***	-,140***	0,01	-0,018	-,181***
4. Ikä					,177**	-,449***	-,191***	,154***	,203***	0,007	-,364***	-,141***
5. Koulutus						-,347***	-,102***	,347***	,414***	-,146***	,074**	,232***
6. Työmarkkina-asema							0,007	-,418***	-,881***	,137***	-,086**	-0,041
7. Yrittäjäasema								-0,022	0,014	0,011	,055*	,115***
8. Kotitalouden tulot									,524***	-,412***	,244***	,211***
9. Bruttotulot										-,200***	,272***	,158***
10. Kokemus toimeentulosta											-,128***	-,138***
11. Työn vakituisuus												,169***
12. Esimiesasemassa oleminen												

* = p-arvo <0,05; ** = p-arvo <0,01; *** = p-arvo <0,001

Lähde: Jowell, Roger (City University) & ESS Central Coordinating Team & Ervasti, Heikki (Turun yliopisto): European Social Survey 2010: Suomen aineisto [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2011-11-22). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja].